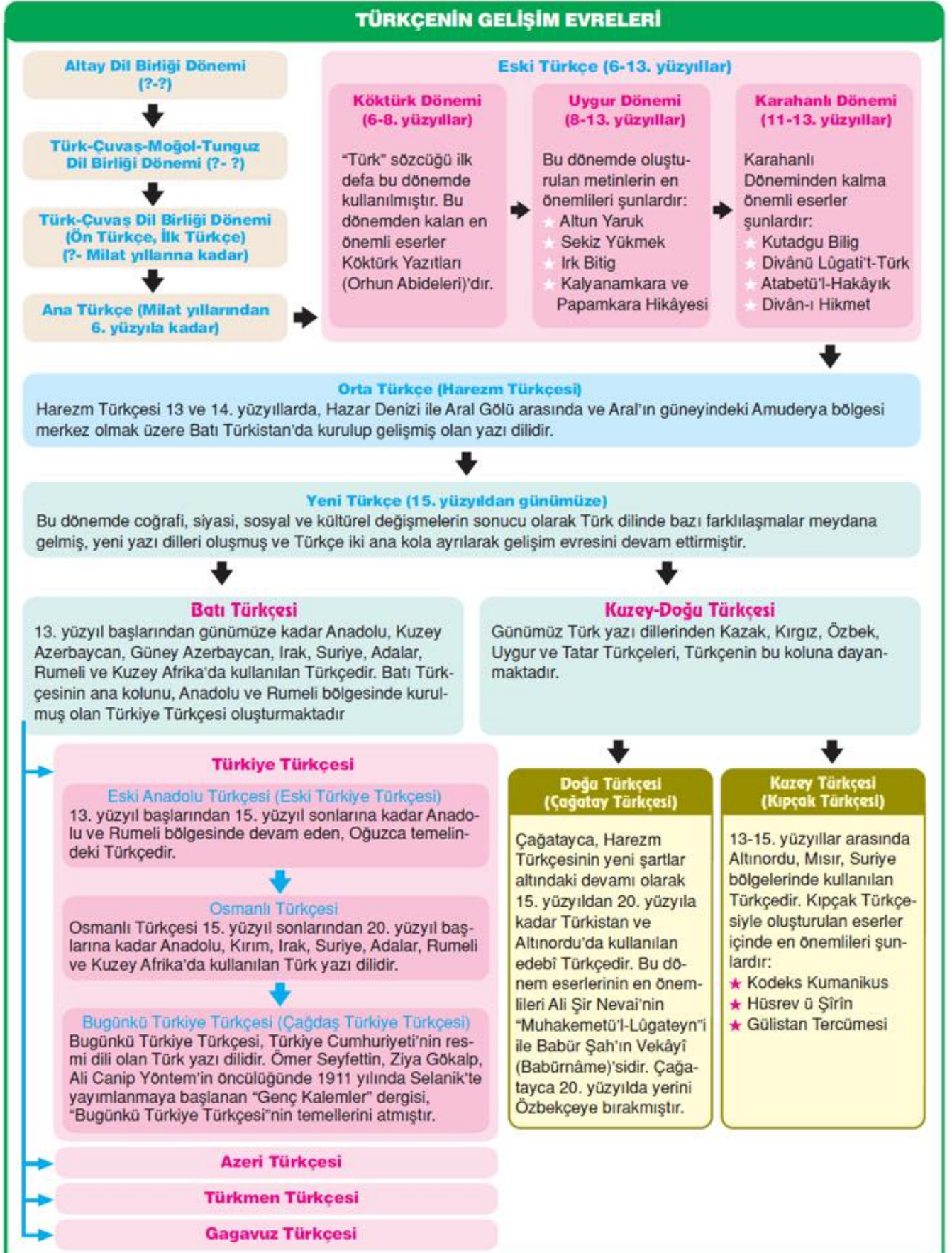
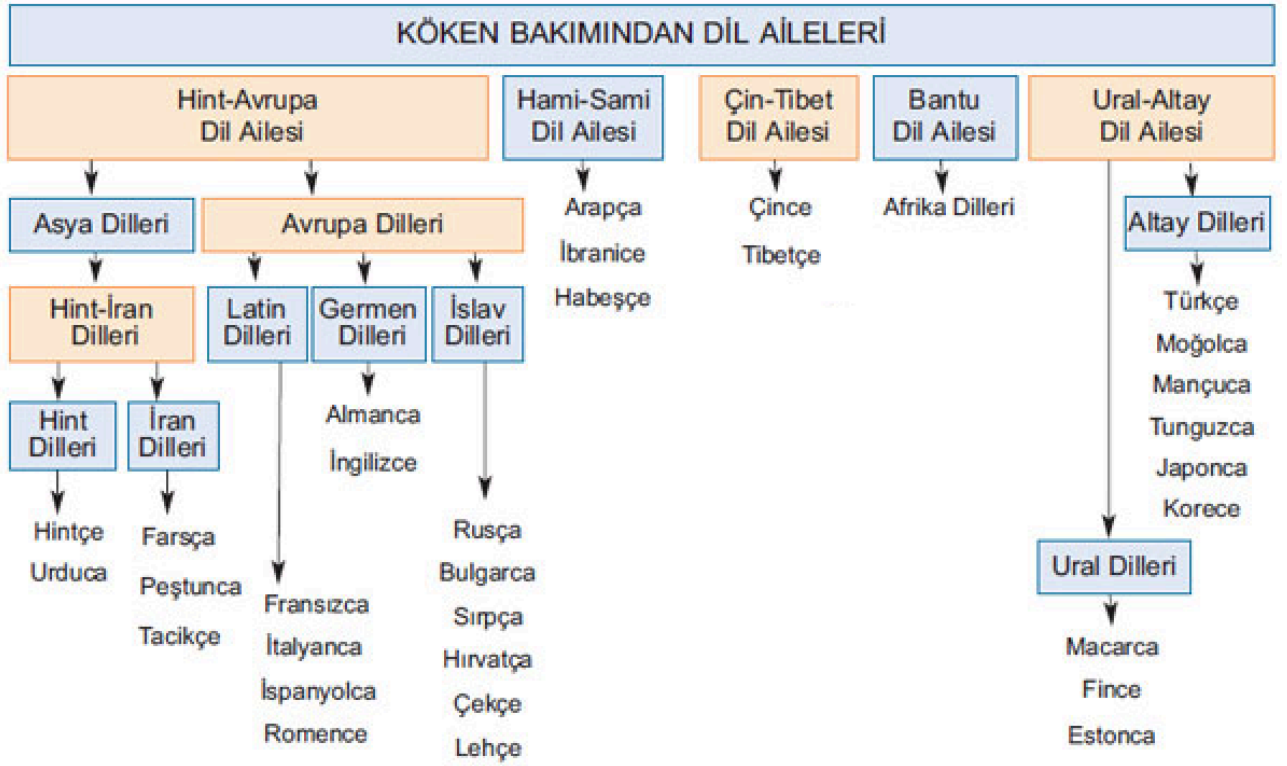
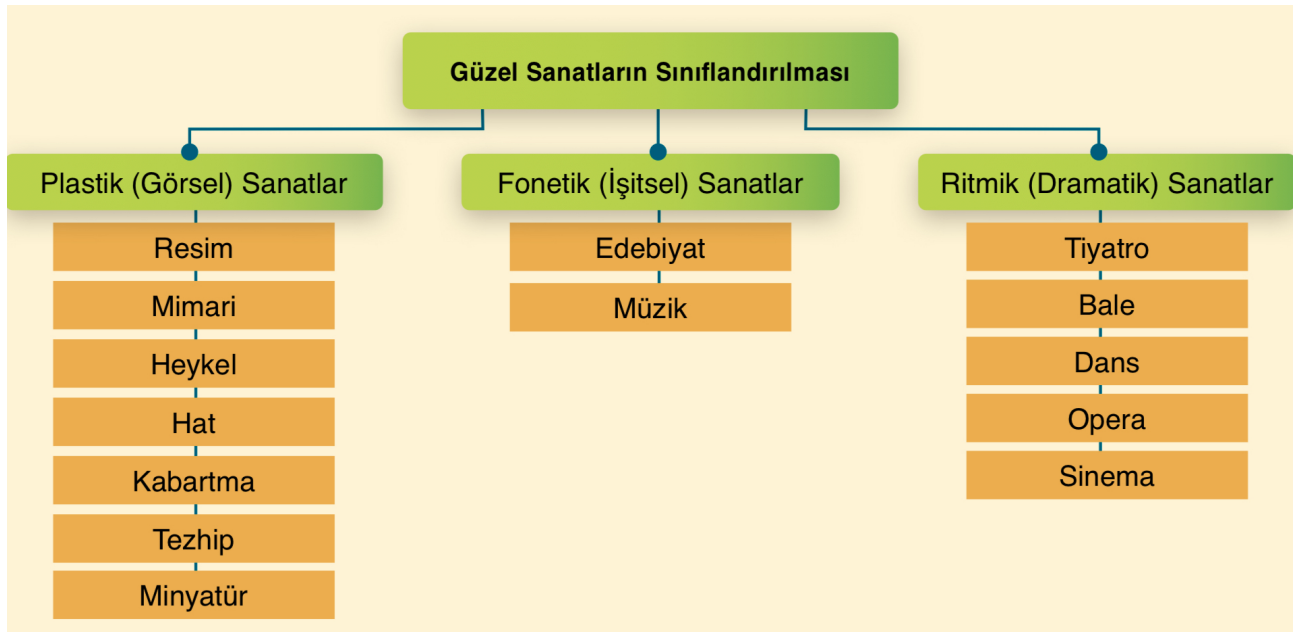

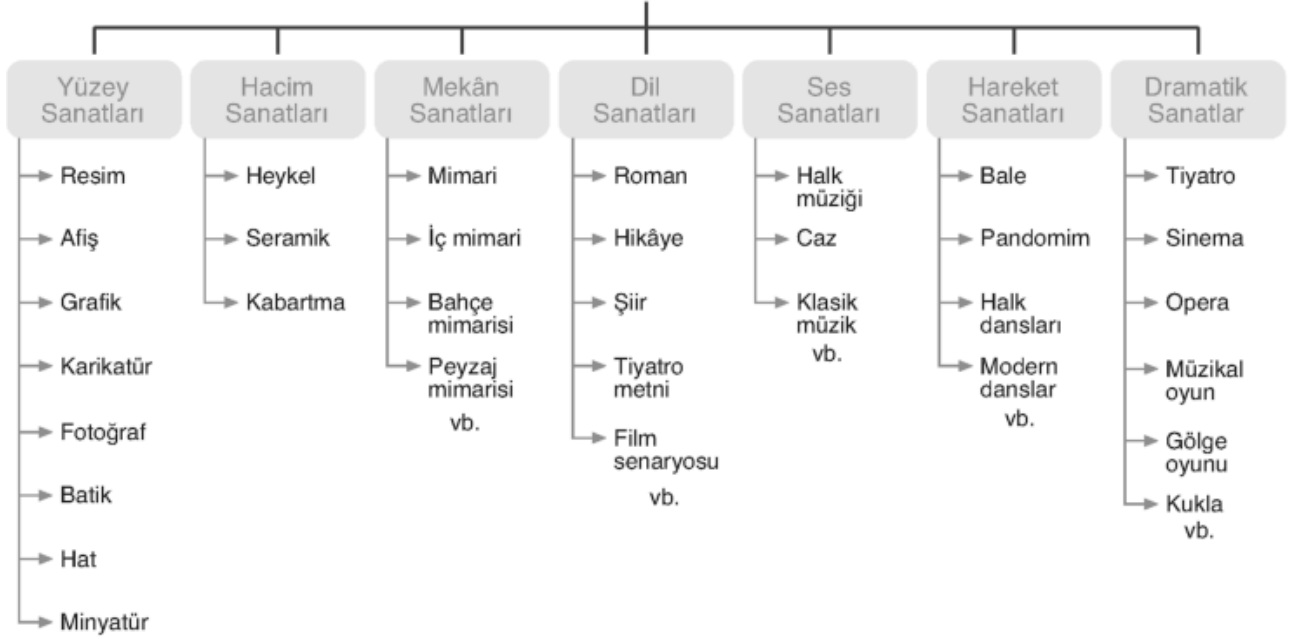

Türkçe, dünya dilleri arasında yapı yönüyle sondan eklemeli diller grubunda; köken bakımından da Ural - Altay dil grubunun Altay dilleri ailesinde yer almaktadır.

- Güzel Sanatlar:** İnsanda coşku ve hayranlık uyandıran sanatlardır. Güzellik, etkileyicilik, özgünlük, öğreticilik, evrensellik, yaratıcılık temel özellikleridir.

GÜZEL SANATLARIN SINIFLANDIRILMASI (MODERN YÖNTEM)

2. **Sanatçı:** Güzel sanatların herhangi bir dalında yaratıcılığı olan, eser veren kimse, sanatkâr.

3. **Sanat Eseri:** Yaratıcılık ve ustalık sonucu ortaya çıkan üstün ve değerli eser.

4. **Zanaat:** İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş, sınaat. (El ustalığı isteyen işleri yapan kişilere **zanaatkâr** denir.)

Aşağıdaki bilgileri doğru/yanlış olarak değerlendiriniz

- Zanaatkâr, estetik zevk uyandırmak için; sanatçı ise fayda için ürün ortaya koyar. (...)
- Bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılığa sanat denir. (...)
- Resim, minyatür ve heykel dramatik sanatlar içinde yer alır. (...)
- Yaratıcılık ve ustalık sonucu ortaya çıkan üstün ve değerli esere sanat eseri denir. (...)
- El ustalığı isteyen işleri yapan kişilere zanaatkâr denir. (...)
- Sanat eserinin, doğrudan bilgi vermek gibi bir amacı yoktur. (...)
- Sanat eserinde amaç insanlarda estetik haz uyandırmaktır. (...)
- Edebiyat, dramatik sanatlar içinde yer alır. (...)
- Sanat gerçeği ile hayat gerçeği farklıdır. (...)
- Güzel sanatlarda güzel bir eser yaratmak, faydalı eser üretmekten önemlidir. (...)
- Her sanat alanının malzemesi farklıdır. (...)
- Sanat eserinde anlam yoğunluğu vardır, anlamı kişiye göre değişebilir. (...)
- Güzel sanatlar kullandıkları malzemeye göre sınıflandırılırlar. (...)
- Sanatsal gerçeklik dış dünyadaki gerçekliğin dönüştürülmüş hâlidir. (...)
- Topkapı Sarayı fonetik (işitsel) sanatlar içerisinde yer alır. (...)

5. **Edebiyat (Yazın):** Güzel sanatların bir dalıdır. İşitsel (fonetik) sanatlara dahildir. Malzemesi dildir.
6. **Edebiyat:** Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın.
7. Konusu insan olan ve dili bir araç olarak kullanan edebiyat birçok bilim dalıyla ilişki kurar: tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, felsefe, bilim-teknik...

Aşağıdaki metinlerin hangi bilimlerden yararlandığını veya hangi bilime kaynaklık ettiğini yazınız.

- a. Babasıyla birlikte vilayetlerde bulunduğu günlerde en büyük zevki sırmalı elbiseler içinde, midilli bir at üstünde, arkasında çifte çifte uşaklarla sokak sokak gezip dolaşmaktan ibaret olan bu cici bey, İstanbul'a geldikten sonra üç şeye merak sarmıştı: araba kullanmak, alafranga beylerin hepsinden daha şık gezmek, Beyoğlu'ndaki Frenk berberlerle, kunduracılarla, terzilerle Fransızca konuşmak.
- b. Hatice Hanım, on üç yaşındayken altmış yaşında bir kocaya vardığı için "evlilik" denen şeyden nefret etmişti. Başlıca merakı temizlikle, namusluluktan. Köşkünü hizmetçi Eleni ve evlatlığı Gülten'le her sabah temizler, aşçısı Mehmet'i her gün tıraş ettirir, tepeden tırnağa beyaz giymeye mecbur ederdi. Kilerleri kitlemezdi, paraları meydanda olurdu. Hatice Hanım evden hiç çıkmaz yanındakilere de, "Benim gibi olun! Ben kimseyle görüşüyor muyum? Sakın siz de komşuların hizmetçileriyle, uşaklarıyla konuşmayın. El, insanı azdırır!" derdi.
- c. Ah, zavallı hırpalanmış, ezilmiş hayat! Mavi bir geceyle siyah bir gece arasında geçen şu zavallı, mutsuz hayat! Bir elmas yağmuru altında gelişerek, şimdi siyah bir inci yağmurunun altında gömülen o umut çiçekleri! İşte görüyordu: Gözlerinin önünde yağan bu siyahlıklar denize döküldükçe bir sarhoşluk ezgisiyle boğulan bu karanlıklar, işte bunlar, o rüya hayatın üstüne çekilen bir yas kefeni değil miydi?
- d. Toros Dağları'nın etekleri ta Akdeniz'den başlar. Kıyıları döven ak köpüklerden sonra doruklara doğru yavaş yavaş yükselir. Kıyılar, dümdüz, cilalanmış gibi düz, killi topraklardır. Düz, killi topraklardan sonra Çukurova'nın bükleri başlar. Örümüşçesine sık çalılar, kamışlar, böğürtlenler, sazlarla kaplı, koyu yeşil, ucu bucağı belirsiz alanlardır bunlar.
- e. Bugün pazardı. Hüseyin Ârif bir gün evvelki gazeteyi aldı. Tekrar okumaya başladı. Çanakkale'ye dair İstanbul'dan, Berlin'den, Londra'dan gelen telgrafları süzdü. Karadan ve denizden hücum ediyor, Boğaz'a döktüğümüz torpiller toplanıyor; Kumkule'ye, Seddülbahir'e, Anafarta'ya çıkan İngiliz, Fransız askereri ilerliyor. Romanya, ülkesinden mühimmat geçirtmiyordu.

8. **Dil**, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araç kendisine özgü kuralları olan ve ancak bu kurallar çerçevesinde gelişen **canlı bir varlık**, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış anlaşmalar sistemidir.
9. **Ölçünlü-Standart Dil**: Kuralları sözlüklerde ve yazım kılavuzlarında tespit edilmiş, eğitim, hukuk, basın yayın alanları ile resmî yazışmalarda kullanılan, işlev ve geçerlilik alanı geniş, sosyal sınıf ve yerel iz taşımayan dil türüdür.

10. **Dilin Kullanımından Doğan Türleri:**

- **Ağız**: Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili Karadeniz ağızı, Ege ağızı, Erzurum ağızı...

Beni bak gu, n'apıp durun? (Bana bak kız, ne yapıyorsun?) **Ege ağızı**

- **Şive**: Bir dilin, yazılı kaynaklarla izlenebilen tarihî gelişimi içinde ayrılmış kollarıdır. Türkmen şivesi, Kafkas şivesi...

Neçe yaşın var? (Kaç yaşındasın?) **Azeri şivesi**

- **Lehçe**: Bir dilin, tarihî gelişimi içinde yazılı kaynaklarla izlenemeyen dönemlerinden ayrılmış kollarıdır. Çuvaşça (Çuvaş lehçesi), Yakutça (Yakut lehçesi):

En ubayın hanna üöreneriy? (Senin ağabeyin nerede okuyor?) **(Yakut lehçesi)**

- **Argo**: Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin, serserilerin, külhanbeylerinin söylediği söz veya deyim. (marizlemek: dövmek)
- **Jargon**: Aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel dil veya söz dağarcığı. Tıp jargonu...

11. **Konuşma dili**, günlük yaşayışta kullanılan ve yazı dilinden az çok farklarla ayrılmış bulunan dildir.

12. **Yazı dili**, kültür ve edebiyat dilidir. Yazı dilinde İstanbul Türkçesi kullanılır.

13. **Dilin İşlevleri:**

- **Göndergesel işlev** (Padoğun, hipodromda yarış atlarının yedekte gezdirildikleri yer olduğunu öğrendim.)
- **Heyecana bağlı işlev** (Eyvah, en yakın arkadaşımın doğum gününü unuttum!)
- **Alıcıyı harekete geçirme işlevi** (Hijyene önem verenlerin tercihi burada sizleri bekliyor.)
- **Kanali kontrol işlevi** (Söylediklerim anlaşıldı mı?)
- **Dil ötesi işlev** (İsimlerin önlerine gelerek onları niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir.)
- **Sanatsal (şiirsel) işlev** (Hüzünlü bir yağmur sarıyor gözlerini.)

14. Dil en etkili iletişim araçlarından biridir.

15. İletişim öğeleri:

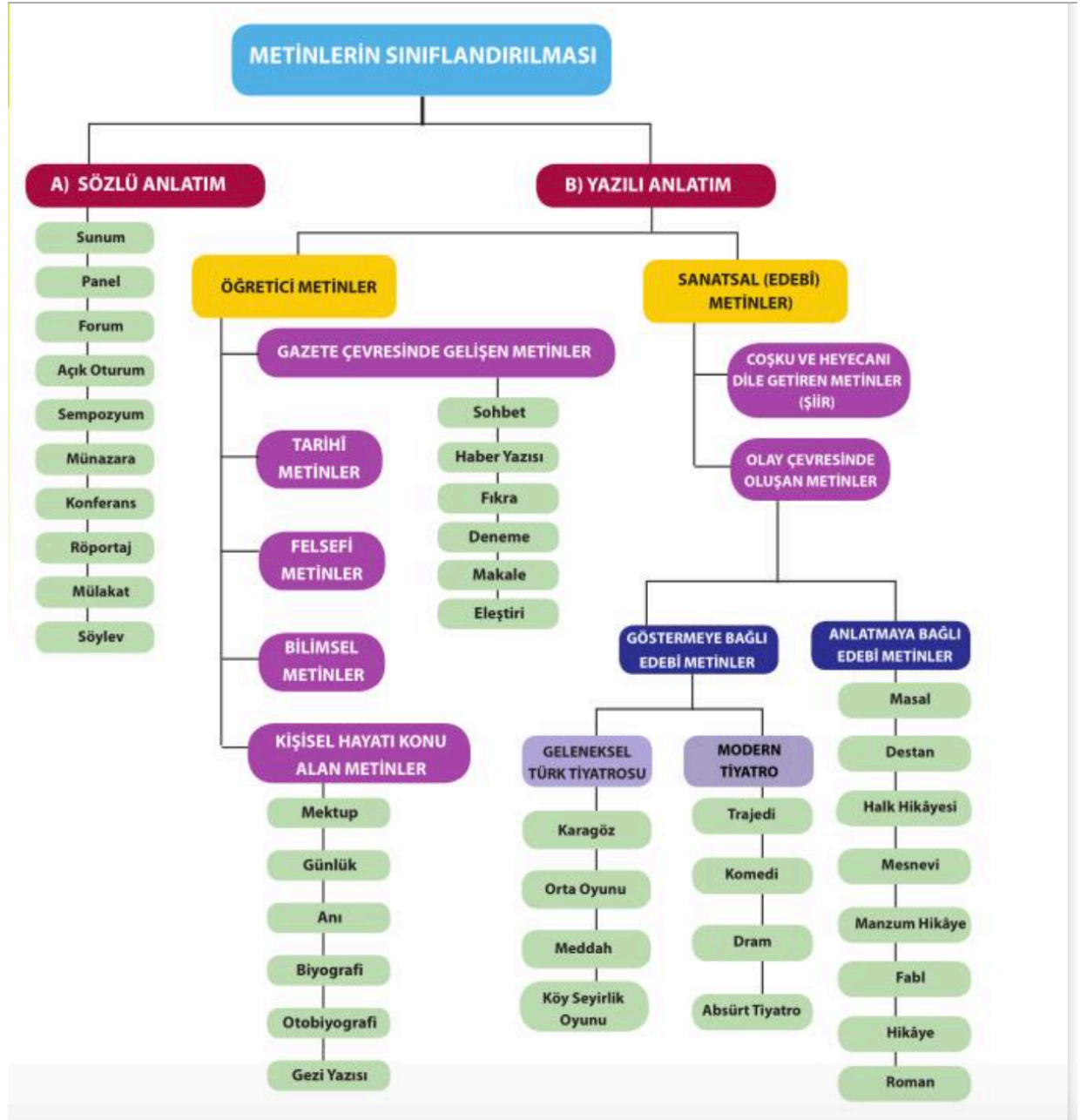
- **Gönderici (Kaynak):** İletişimi başlatan ögedir.
- **Alıcı:** Kodlanmış iletiyi alan ona anlam verip kodu çözen, geri bildirim verendir.
- **İleti (Mesaj)**
- **Kanal:** İletinin alıcıya ulaşmasını sağlayan araç ve yoldur. Işık, hava, ses, resim...
- **Geri Bildirim (Dönüt):** Göndericinin iletisine alıcının verdiği karşılıktır.
- **Kod (Şifre):** İletinin özel bir tarzda düzenlenmiş halidir. İletişimin gerçekleşmesi için göndericiyle alıcının aynı kodu bilmesi gerekir. Türkçe gönderilen ileti için Türkçe bilinmesi gibi.
- **Bağlam:** İletişime katılan öğelerin birlikte oluşturduğu ortam.

16. Kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.

17. Kültürün unsurları:

- Dil (kültürü taşıyıcı)
- Din
- Gelenek görenek
- Sanat
- Dünya görüşü
- Tarih

18. Metin: Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimeler bütünü, tekst.

19. Sanatsal (Edebî) Metinlerin Özellikleri:

Edebî metinler, farklı anlam, çağrışım ve yorumlara açıktır.

Edebî metinlerde sezdirme, hissettirme ve çağrıştırmaya ön planda tutulur.

Edebî metinlerde dilin şiirsel işlevinden yararlanılır.

Edebî metinlerde imgeler oluşturulur, kurmaca dünyalar yaratılır.

Edebî metinlerin göndergesi (ana düşüncesi) kendi içindedir.

Edebî metinlerde tek değil, çok anlamlılık vardır.

Edebî metinler her okunuşunda, izlenişinde ya da duyuluşunda yeniden kurulur.

Edebî metinler, farklı anlam, çağrışım ve yorumlara açıktır.

20. Aşağıdaki sözlü anlatım türlerini tanımlarıyla eşleştiriniz:

1 Geniş halk kitlelerini ilgilendiren bir konunun, uzmanlarınca bir başkan yönetiminde dinleyici grubu önünde tartışıldığı konuşmalardır.	a Münazara
2 Toplumsal bir sorunun geniş bir kitle önünde ayrıntılarıyla tartışıldığı, tüm dinleyicilerin eşit söz hakkına sahip olduğu tartışma türüdür.	b Sempozyum
3 Görsel iletişim öğelerinden ve teknolojik araçlardan yararlanılarak dinleyicilere çeşitli konularda bilgi vermek amacıyla yapılan sözlü anlatımdır.	c Açık oturum
4 Bir konunun çeşitli yönleri üzerinde, aynı oturumda, konunun uzmanı değişik kimseler tarafından yapılan seri konuşmalardır.	d Panel
5 Bir tezle antitezin, iki grup arasında bir hakem heyeti (jüri) huzurunda tartışıldığı konuşmalardır.	e Forum
6 Bir konunun karar vermektten çok, çeşitli yönlerden aydınlatılması için bir topluluk önünde sohbet havasında tartışılmasıdır.	f Sunum

21. Cevaplar:

1. Açık Oturum
2. Forum
3. Sunum
4. Sempozyum (Bilgi Şöleni)
5. Münazara
6. Panel

22. **Edebî:** Edebiyatla ilgili, edebiyata ilişkin, yazınsal.
23. **Edebî Eser:** Edebiyat türlerinden biriyle kaleme alınmış, sanat değeri taşıyan eserlerin her biri.

SEMAİ

İncecikten bir kar yağar,
Tozar Elif Elif diye
Deli gönül abdal olmuş,
Gezer Elif Elif diye

(...)

Elif kaşlarını çatar
Gamzesi sineme batar
Ak elleri kalem tutar
Yazar Elif Elif diye

Evlerinin önü çardak,
Elif'in elinde bardak,
Sanki yeşil başlı ördek
Yüzer Elif Elif diye

Karacaoğlan

Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı III

Şiirde geçen edebî dile ve günlük dile ait ifadeleri belirleyip örnekteki gibi yazınız.

Edebî Dile Ait İfadeler

Tozar Elif Elif diye

Günlük Dile Ait İfadeler

İncecikten bir kar yağar

24. **Edebî Dil:** Edebî değeri olan eserlerde kullanılan dil, yazın dili. Edebî söyleyişin inceliğini yansıtan metinlerde sanatçılar; bazen günlük dile ait anlatım biçimlerinden, kalıplaşmış öğelerden yararlanır. Bu durum, metne içtenlik kazandırarak metni ilgi çekici hâle getirir. Ancak edebî metinlerde doğrudan doğruya günlük dil kullanıldığı da söylenemez. Bu metinlerin diliyle günlük dil arasında yakınlıklar olduğu gibi günlük dile aykırı kullanımlar da vardır. Bu kullanımın nedeni; şair ve yazarların duygu, düşünce ve hayallerini ifade ederken kelimelerin anlamlarını yetersiz bulmaları veya kelimeleri yeni bağlamlarda kullanmak istemeleridir. Kendini ifade etmek için dilden başka aracı olmadığından sanatçılar; dildeki kelimelere, söz kalıplarına, cümlelere farklı anlamlar yükleyebilir.
25. **Edebî (Kurmaca) Gerçeklik:** Gerçeğin dönüştürülmüş halidir. Sanatçının duygu ve düşünce dünyasından izler taşır.

KÖŞE

Sen geldin ve benim deli köşemde durdun
Bulutlar geldi ve üstünde durdu
Merhametin ta kendisiydi gözlerin
Merhamet saçlarını ıslatan sessiz bir yağmurdu
Bulutlar geldi altında durduk
Konuştun güneşi hatırlıyordum
Gariptin yepyeni bir sesin vardı
Bu ses öyle benim öyle yabancı
Bu ses saçlarımı ıslatan sessiz bir kardı
Ve güldün rengârenk yağmurlar yağdı
Ve güldün rengârenk yağmurlar yağdı
İnsanı ağlatan yağmurlar yağdı
Yaralı bir ceylan gözleri kadar sıcak
Yaralı bir ceylan kalbi gibi içli bir sesin vardı
Sen geldin benim deli köşemde durdun
Bulutlar geldi üstünde durdu
Merhametin ta kendisiydi gözlerin

Yandaki şiir parçasında köşe kelimesi, gönlü sembolize etmektedir. Sembol, duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işarete verilen addır. Edebî söyleyişin inceliğini yansıtan metinlerde kullanılan dil, günlük dilden farklı olarak çok anlamlı bir yapıya sahiptir. Sanatçılar; eserlerinde kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri kendilerine özgü bir kullanımla farklı anlamlara gelecek şekilde dönüştürür. Bu dönüşüm sonucunda da imge ortaya çıkar. İmgelerin şiirde kullanımı ise edebî sanatların oluşumuna zemin hazırlar.

Aşağıdaki şiirlerde kullanılan imgeleri belirleyerek altını çiziniz.

a. ölümler beni serinliğe yakıştırmaz
çünkü hiç kimse çıkmak istemez bu mevsimden dışarı
çünkü bitkinliklerini günden saklar ekinler
ekinler çocukların en rahat uykuları
gece ayakları koku bir adam gibi gelir

e. Ağrıların Torosların Kazdağları vardır
Ulu rüzgârlarla dövüşen
Altın akıtır toprağa Seyhanların Ceyhanların
Ya senin insanların Türkiye'm
Ya senin insanların canıdır.

b. Salındı bahçeye girdi
Çiçekler selama durdu
Mor menekşe boyun eğdi
Gül kızardı hicabından

f. Sıkışıp kalmış gibiyim
Güz hüznünün dar sokağında
Şimdi uzak denizlerde aşkın yelkenlileri
Hatıralar tütüyor gönlümün ocağında

- 26. Edebî Sanat:** Edebiyatta anlatımı zenginleştirmek, renklendirmek ve daha çarpıcı bir duruma getirmek için temelde benzetme esasına dayalı söz ve manaya bağlı anlatım inceliği ve özelliği.

BAŞLICA SÖZ SANATLARI	
teşbih (benzetme)	Teşbihin 4 ögesi vardır: Benzeyen, Kendisine Benzetilen, Benzetme Yönü-Edatı Teşbihibeliğ (yaln teşbih): Benzeyen ve kendisine benzetilenle yapılır.
istiare (eğretileme)	Bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma, eğretileme (TDK) Açık istiare: benzetilen Kapalı istiare: benzeyen
mecazımürsel (ad aktarması)	Benzetme ilgisi bulunmaksızın, neden sonuç gibi türlü ilişkilerle bir sözcüğün başka bir sözcük yerinde kullanılması sanatı, ad aktarması.(TDK)
teşhis (kişileştirme)	Kişileştirme, insandan doğaya aktarma sanatı.
intak (konuşturma)	İnsan dışındaki varlıkları konuşturma sanatı.
mübalağa (abartma)	Bir şeyi, bir olayı olduğundan büyük veya çok gösterme, mübalağa.(TDK)
kinaye (gerçek - mecaz)	Bir sözü gerçek anlamının dışında kullanma sanatı.(TDK) Hem gerçek hem mecaz anlamı vardır.
tevriye (iki anlamlılık)	Bir anlatım inceliği elde etmek için birden çok anlamı olan bir sözün yakın anlamının değil de uzak anlamının kullanılması sanatı.(TDK)
tenasüp (uygunluk)	Birbirleriyle ilgili söz veya kavramların dizelerde toplanması sanatı.(TDK)
hüsnütalil (güzel nedene bağlama)	Herhangi bir olayı, asıl sebebinden daha başka bir sebebin genellikle de daha güzel bir sebebin sonucu olarak gösterme sanatı. (TDK)
tecacülüarif	Bilmezlikten gelme sanatı. (TDK)
istifham	Soru sorma sanatı.
nida	Ünlem, seslenme sanatı.
tariz (dokundurma)	Kapalı bir biçimde, dolaylı olarak söz söyleme, taşlama. (TDK)
tezat (karşıtlık)	Karşıtlık
cinas	Çok anlamlı bir kelimeye, her defasında başka bir anlam yükleyerek birbirine yakın birkaç yerde kullanma (TDK) sesteş-eşsesli.
tekrir	Bir yazıda, bir şiirde sözü veya kavramı anlatımı pekiştirmek amacıyla sık sık tekrar etme sanatı.
irsalimesel	Atasözü, deyim söyleme sanatı.
sehli mümteni	Söyleyişte kolay gibi görünen anlam derinliği olan -Yunus Emre
leffüneşir	Birkaç adı bir sözün başında söyledikten sonra bunların sıfat veya fiillerini daha aşağıda sıralama: <i>İlk ve ortaöğretim, sekiz ve dört yıl sürer cümlesinde leffüneşir vardır.(TDK)</i>
terdit	Beklenmezlik. Yazıda beklenmedik bir sonuçla karşılaşma. (TDK)
telmih (hatırlatma - anıştırma)	Bir dizede veya beyitte bilinen bir olay, bir atasözü, fıkra vb.ni hatırlatma sanatı, anıştırma.(TDK) Bilinen bir şahıs da olabilir.

Dizeler	Edebî Sanatın Açıklaması
Ah bu türküler Türkülerimiz Ana sütü gibi candan Ana sütü gibi temiz Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla Köyümüz, köylümüz, memleketimiz. Bedri Rahmi Eyüboğlu	Yandaki dizelerde şair, türkülerini candan ve temiz oluşu bakımından ana sütüne benzetmiştir. Teşbih (benzetme), sözü etkili kılmak için aralarında benzerlik ilgisi bulunan iki varlık ya da kavramdan nitelikçe zayıf olanı güçlü olana benzetmektir. Teşbihin temel öğeleri, benzeyen ve benzetilen; yardımcı öğeleri ise benzetme yönü ve benzetme edatıdır. Teşbihte nitelikçe zayıf olan unsur benzeyen, nitelikçe güçlü olan unsur ise benzetilendir. Benzetme yönü, güçlü olandan zayıf olana aktarılan özelliktir. Benzetme edatı; gibi, kadar, sanki vb. edatlardır. Bir teşbihte benzeyen ve benzetilen bulunmak zorundadır.

Edebî Sanatın Dizelere Kattığı Anlam Zenginliği

Dizeler	Edebî Sanatın Açıklaması
Gözlerin kararan yollarda üzgün Ve bir zambak gibi beyazdır yüzün; Süzülüp akasya dallarında gün Erir damla damla ayaklarında. Ahmet Muhip Dıranas	Damlamak suya ait bir özelliktir. Şair, bu dizelerde gün ışığını su damlalarına benzetmiştir. Dizelerde sadece benzeyen gün verilmiş, kendisine benzetilen su damlalarını okuyucunun zihninde tamamlaması istenmiştir. Buna benzer şekilde şiirin dizelerinde benzeyen unsurunun kullanılmasıyla kapalı istiare (eğretileme) sanatı yapılır. Sadece benzetilen söylenerek yapılan sanata da açık istiare (eğretileme) adı verilir.

Edebî Sanatın Dizelere Kattığı Anlam Zenginliği

Dizeler	Edebî Sanatın Açıklaması
Şol cennetin ırmakları Akar Allah deyü deyü Çıkmış İslâm bülülleri Öter Allah deyü deyü Yunus Emre	Bu dizelerde Yunus Emre ırmakları insan gibi konuşturmuştur. Şiirde insan dışı varlıkları insan gibi konuşturma sanatına intak (konuşturma) sanatı adı verilir.

Edebî Sanatın Dizelere Kattığı Anlam Zenginliği

Dizeler	Edebî Sanatın Açıklaması
Bakın hele şu pirenin işine Henüz girmiş elli sekiz yaşına Topuz ile gül eyledim başına Kırıkları kırılacak hâl değil Âşık Ömer	Şair, bu dördlükte yaşadığı bir soruna dikkat çekmek için olayı olduğundan fazla göstermeye çalışmıştır. Bu dizede olduğu gibi herhangi bir durumu olduğundan farklı, abartarak anlatma sanatına mübalağa (abartma) denir.

Edebî Sanatın Dizelere Kattığı Anlam Zenginliği

Dizeler	Edebî Sanatın Açıklaması
Suya virsün bağ-bân gül-zârı zahmet çekmesün Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gül-zâra su Fuzûlî	Şair; bahçe ve bahçıvanlıkla ilgili su, bağ-bân (bahçıvan), gül-zâr (gül bahçesi), gül kelimelerini bir arada kullanmıştır. Şiirde aynı konu ile ilgili kelime ve kelime gruplarının bir arada kullanılmasıyla yapılan sanata tenasüp (uygunluk) denir.

Edebî Sanatın Dizelere Kattığı Anlam Zenginliği

Dizeler	Edebî Sanatın Açıklaması
Gökyüzünün başka rengi de varmış! Geç fark ettim taşın sert olduğunu. Su insanı boğar, ateş yakarmış! Cahit Sıtkı Tarancı	Şair; taşın sert olduğunu, suyun insanı boğduğunu, ateşin yak- tığını bilmektedir ancak bu dizelerde bunları bilmiyormuş gibi bir tavır takınmaktadır. Bilinen bir gerçeğin bilinmiyormuş gibi davranılmasıyla yapılan sanata tecahülûarif (bilmezlikten gel- me) denir.

Edebî Sanatın Dizelere Kattığı Anlam Zenginliği

Dizeler	Edebî Sanatın Açıklaması
Bu sabah hava berrak; Bu sabah her şey billurdan gibi. Gök masmavi bu sabah, Güzel şeyler düşünelim diye. Yemyeşil oluvermiş ağaçlar, Bulutlara hayretinden. Cahit Sıtkı Tarancı	Günlük hayatta gökyüzünün masmavi olmasının nedeni ha- vanın açık olması, ağaçların yeşermesinin nedeni de bahar mevsiminin gelmesidir. Şair, bu dizelerde günlük hayattaki bu gerçekliklerin nedenini daha güzel ve hayalî bir nedene bağ- lamıştır. Gökyüzünün masmavi olması, insanlara güzel şeyler düşündürmek istenmesine; ağaçların yeşermesi de ağaçların bulutlara olan hayretine bağlanmıştır. Bu şekilde gerçek hayat- taki bir olayın meydana gelmesini güzel ve hayalî bir nedene bağlama sanatına hüsnûtalil (güzel nedene bağlama) adı verilir.

Edebî Sanatın Dizelere Kattığı Anlam Zenginliği

Dizeler	Edebî Sanatın Açıklaması
Mecnûn'um Leylâ'mı gördüm Bir kerece baktı geçti Ne sordum ne de söyledi Kaşlarını yıktı geçti Âşık Ali İzzet	Şair, bu dördlükte Mecnun ve Leyla isimlerini kullanarak Mec- nun'un Leyla'ya duyduğu aşka atıfta bulunmuştur. Bu sayede kendi aşkının büyüklüğünü anlatmak istemiştir. Anlatımı daha etkili hâle getirmek için geçmişte meydana gelmiş önemli bir olayı ya da yaşamış ünlü bir kişiyi hatırlatma sanatına telmih (hatırlatma) denir.

Edebî Sanatın Dizelere Kattığı Anlam Zenginliği

27. Sanatsal (Edebî) Metinlerin Temel İfade Şekilleri: Manzum (şiiir-nazım-manzume) / Mensur (düzyazı-nesir-inşa)

28. Şiiir (Nazım - Manzum - Manzume)

Şiiir, zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi, manzume, nazım, koşuk.

İnsanın duygu dünyasına seslenir, insanda coşku uyandırır.

Şiiirde çağrışım, imge, sezgi önemli bir yer tutar.

Ahenkli ve etkili bir söyleyiş ön plandadır.

Duygu, düşünce ve hayallerin genellikle ölçülü, uyaklı dizeler hâlinde anlatılan şekline **nazım** denir.

Her şiiir oluştuğu dönemden izler taşır. Şair; yaşadığı dönemin sosyal ve siyasal olaylarını, kültürünü, inançlarını, sanat zevkini şiiire yansıtır.

Ortak zevk ve dil anlayışına sahip şairlerin ortak şekil özelliklerini, ahenk unsurlarını, imge ve temaları kullanarak oluşturduğu şiiir anlayışına **şiiir geleneği** denir. Şairler kendilerinden önce oluşan bu gelenekten az ya da çok etkilenir, oluşturdukları şiiir anlayışıyla kendilerinden sonra gelen şairleri etkiler.

Yayla Dumanı

Gümüş bir dumanla kapandı her yer;
Yer ve gök bu akşam yayla dumanı;
Sürüler, çimenler, sarı çiçekler,
Beyaz kar, yeşil çam yayla dumanı!

Ben de duman olsam senin yerine,
Dağılsam dağların şu mahşerine;
Güzelin saçına ve gözlerine
Ben girsem, ben dolsam yayla dumanı!

Beni içlerine aldın ağ gibi,
Doldun gözlerime bir rüya gibi;
Ben de güneş gibi, yüce dağ gibi
İçinde kaybolsam yayla dumanı!

Ömer Bedrettin Uşaklı, Yayla Duman

Metni Anlama ve Çözümleme

- *Yayla Dumanı* adlı şiiirin temasını belirleyiniz.
- Şiiirdeki betimlemeler resim sanatıyla nasıl ilişkilendirilebilir? Açıklayınız.
- Güzelin saç ve gözleriyle yayla dumanı arasında nasıl bir ilişki kurulmuştur? Açıklayınız.
- Son dördlükte şairin yayla dumanının içinde kaybolma isteği ile duygu dünyası arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Yayla Dumanı adlı şiiirde sanatçı, sade bir dille doğayı ve insanı iç içe betimlemiş; edebî sanatlardan yararlanmıştır. Anadolu insanının duyularını ifade ederken aynı zamanda tabiattan nasıl yararlandığını da göstermektedir.

29. Nazım Birimi:

Şiirin bütününü oluşturan dizelerin kümeleniş biçimine nazım birimi denir.

Nazım birimi, dize gruplarında bulunan dize sayısına göre adlandırılır.

Şiirin nazım şeklinin belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden biridir.

Dize (Mısra): Şiirdeki her bir satırdır. Dize, en küçük nazım birimidir. Bir şiirin parçası olabileceği gibi kendi içinde bağımsız bir bütün de olabilir:

Zamanla nasıl değişiyor insan!

Beyit: İki dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümlerdir. Divan edebiyatında yaygın olarak kullanılan nazım birimidir:

*Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan,
Şimşek gibi Türk atlarımın geçtiği yoldan.*

Dörtlük: Dört dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümlerdir. Halk şiirinde yaygın olarak kullanılan nazım birimidir:

*Ey yıldızlar önünde boynunu büken dallar!
Bu sabah sizden geçen rüzgârlar geldi sandım.
Ağır ağır süzülen meltemlerde bir sır var;
Kalbimde ilk açılan o ilkbaharı andım...*
Salih Zeki Aktay

Bent: Şiirde üç veya daha fazla dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümlerdir:

<i>Kardaş, senin dediklerin yok,</i>	<i>Çamı bitmiş, kavağı azalmış,</i>
<i>Halay çekilen toprak bu toprak değil.</i>	<i>Gamla örtülü bayırlar, çıplak değil.</i>
<i>Çık hele Anadoluya,</i>	<i>Yedi ay kıştan sonra,</i>
<i>Kamyonlarla gel, kağnılarla gel gayrı,</i>	<i>Yeşeren senin yaşamandır,</i>
<i>O kadar uzak değil.</i>	<i>Yaprak değil.</i>

30. Söyleyici / Mahlas / Tapşırma

Söyleyici

Şiirde konuşan, şairin sesini ve söyleyişini emanet ettiği kişi ya da varlıktır.

Şair, her şiirde bir söyleyici belirler. Bu söyleyici şairin kendisi değil yalnızca o şiire özgü kurgusal bir kişi ya da varlıktır.

Söyleyici şiirin içeriğine ve aksettirdiği ruh durumuna göre karakter ve ses kazanır, bu durum şiiri okuma tonuna / tarzına etkide bulunur ve okuma faaliyetinde okuyucu bu söyleyici ile özdeşleşir.

Kaldırımlar şiirinde; yalnızlık, korku ve ölüm duygusunun etkilerini tüm benliğinde hissededen bir insanın sesini ve söyleyişini üstlenen bir söyleyici söz konusudur.

Mahlas

Divan şairlerinin şiirlerinde kullandığı takma addır. Şairler, mahlaslarını genellikle son beyitte söyler:

***Fuzûlî** rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır
Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı*

(Asıl adı Mehmet olan şair, şiirlerinde “**Fuzûlî**” takma adını kullanmıştır.)

Tapşırma

Halk şiirinde âşıkların mahlas almalarına, adlarını veya mahlaslarını kullanmalarına verilen addır. Ozanlar, genellikle son dörtlükte adlarını veya mahlaslarını kullanır:

***Köroğlu**’nun bağı yandı / Yanıp sînene dayandı / Herkesin dostu uyandı / Uyan gözü mestan uyan*

(Ozan, “Köroğlu” takma adını kullanmıştır.)

31. Şiirde Ahenk Unsurları:

Şiirde ahenk, seslerin kulağa hoş gelmesiyle ortaya çıkan önemli bir kavramdır.

Başlıca ahenk unsurları şunlardır:

1. Ölçü (Vezin)
2. Redif
3. Uyak (Kafiye)
4. Asonans
5. Aliterasyon
6. Nakarat
7. Kelime ve Kelime Gruplarının Tekrarı
8. Ses Akışı

1. Ölçü (Vezin): Türk şiirinde üç tür ölçü kullanılmıştır: hece ölçüsü, aruz ölçüsü, serbest ölçü.

a. Hece Ölçüsü:

- ➔ Dizelerdeki hece sayılarının eşitliğine dayanan ölçüdür.
- ➔ Türk şiirinde en eski devirlerden beri kullanılagelen millî ölçüdür.
- ➔ İslamiyet Etkisindeki Dönem’de halk şiirinde hece ölçüsünün genellikle 7’li, 8’li ve 11’li kalıpları kullanılmıştır.
- ➔ Millî Edebiyat Dönemi’nde ve Cumhuriyet Dönemi’nde pek çok şair hece ölçüsünün farklı kalıplarıyla şiirler yazmıştır.

Örnek:

*Gelse de en acı sözler dilime,
Uçacak sanırdım birkaç kelime...
Bir alev halinde düştün elime,
Hani ey gözyaşım, akmayacaktın?*
Orhan Seyfi Orhon

Yukarıdaki dördlüğün her dizesi 11 heceden oluşmaktadır. Bu şiir 11’li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Durak:

- ➔ Hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerde ölçü kalıpları içindeki durma yerleridir.
- ➔ Dizelerdeki duraklarda ahenk gereği kısa bir süre durulur.
- ➔ Duraklara dikkat edilmeksizin okunan şiir, beklenen etkiyi uyandırmaz.
- ➔ Her şiirin duraklı olması gibi bir zorunluluk yoktur.
- ➔ Durak; şiir okunurken belirlenir, ahenk gereği durulan yerler ayrılır, kelimeler bölünmez.
- ➔ Şiirler ölçüye göre genellikle şu şekilde duraklara ayrılır:
4+3 (7’li), 4+4 (8’li), 5+3 (8’li); 4+4+3 (11’li), 6+5 (11’li); 7+7 (14’lü).

Örnek

Boşa aranırdım, / boşa daldımdı 6+5=11
Açıldım engine / kıyına vardım 6+5=11
Canım pahasına / inci çıkardım 6+5=11
Bir sağlam ipliğe / dizemiyorum. 6+5=11
Behçet Kemal Çağlar

b. Aruz Ölçüsü:

- ➔ Dizelerdeki hecelerin açık (kısa) ve kapalı (uzun) oluşlarına dayanan ölçü türüdür.
- ➔ Ünlü ile biten heceler, açık olup (•) ile gösterilir.
- ➔ Ünsüzle veya uzun ünlüyle biten heceler ise kapalı olup (—) ile gösterilir. Son hece daima kapalı kabul edilir.
- ➔ Aruz ölçüsü, Arap edebiyatında doğmuş; oradan İran edebiyatına, İran edebiyatından da Türk edebiyatına geçmiştir.
- ➔ Divan, Servetifünun ve Fecriati şiirinde aruz ölçüsü kullanılmıştır.
- ➔ Tanzimat şiirinde ağırlıklı olarak kullanılan aruz, Cumhuriyet Dönemi'nde çok az sayıda örnekte karşımıza çıkmaktadır.
- ➔ Divan, Servetifünun ve Fecriati şiirinde aruz ölçüsü kullanılmıştır.

Örnek

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

— — • / • — — • / • — — • / • — —

mef'û lü / me fâ î lü / me fâ î lü / fe û lün

c. Serbest Ölçü:

Dizelerdeki hece sayılarının eşitliği, hecelerin açık - kapalı olması gibi kurallara bağlı kalınmayan ölçü çeşididir.

Serbest ölçünün kullanıldığı şiirlerde ahenk; vurgu, tonlama, aliterasyon ve asonans gibi unsurlarla sağlanır.

Örnek

Yaşamak şakaya gelmez,

büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın

bir sincap gibi meselâ,

yani, yaşamının dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,

yani, bütün işin gücün yaşamak olacak.

(...)

Serbest ölçünün kullanıldığı şiirlerde ahenk; vurgu, tonlama, aliterasyon ve asonans gibi unsurlarla sağlanır.

Önemli Not: Aruzun kullanıldığı ilk eserimiz 11.yy.da Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan Kutadgu Bilig'dir.

Önemli Not: İmâle (Uzatma), ölçü gereği kısa heceyi uzun yapma Zihaf (Kısma), ölçü gereği kapalı heceyi açık yapma, Medli hece (• —) bir buçuk hece , Vasl (Ulama) aruz kusurlarıdır.

2. Redif: Dize sonlarında tekrarlanan, aynı harflerden oluşan, aynı görev ve anlamdaki ekler, keli- meler ve kelime gruplarıdır:

Akıncılar yollar açar; / Altınordu iller açar... / Kızanlık'ta güller açar; / Balkanlara çıktığım yaz..

Yukarıdaki şiirde “-ler” ekleri ek hâlinde redif, “açar” kelimeleri kelime hâlinde rediftir.

3. Kafiye (Uyak): Şiirde iki veya daha çok dize arasındaki farklı anlam ve görevdeki seslerin, ke- limelerin benzerliğidir. Kafiye genellikle dize sonlarında ve kelimelerin köklerinde aranır.

a. Yarım Kafiye: Tek ses benzerliğine dayanan kafiye.

*Bir yaz günü, odamda kaparken bavulumu,
Çekerek koltuğumun parmakları kolumu
Her zamanki sesiyle bana: “Otur” diyecek.*

Yukarıdaki dizelerde “bavulumu” ile “kolumu” kelimelerinin kökündeki “l” sesleriyle yarım kafiye yapılmıştır.

b. Tam Kafiye: İki ses benzerliğine dayanan kafiye. *Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;*

*Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.
Yolumun karanlığa saplanan noktasında,
Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum.*

Dörtlükteki “ta” ve “rü” sesleriyle tam kafiye yapılmıştır.

c. Zengin Kafiye: İki den çok ses benzerliğine dayanan kafiye. *Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;*

*Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.
Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi;
Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır.*

Not: Dize sonundaki bir kelimenin başka bir dize sonundaki bir kelime içinde yer alması ile oluşan kafiye **tunç kafiye** denir. Tunç kafiye ayrı bir kafiye türü olmayıp zengin kafiyenin bir çeşididir.

*Uzaktan bir tren sesi gelince
Hasretle sızlıyan kalbimiz, ince
Bir derde yeniden düştü sanırız.*

ç. **Cinaslı Kafiye:** Sesteş (eş sesli) kelimelerle yapılan kafiye çeşididir.

*Hadi git, benden sana dilediğince **izin**,
Öyle bir uzaklaş ki karda kalmasın **izin**.*

Bu dizelerin son kelimeleri arasında ses bakımından benzerlik, anlam bakımından ayırım vardır.

Kafiye Düzeni: Kafiyelerin diziliş özelliğine kafiye düzeni (kafiye şeması / kafiye örgüsü) denir.

Kafiye düzeni belirlenirken birbiriyle kafiyeli dizeler aynı sesle gösterilir. Beş çeşit kafiye düzeni vardır.

Düz

..... a a a
..... a a a
..... a a b
..... a b b

Örüşük

..... a
..... b
..... a
..... b

Sarma (Sarmal)

..... a
..... b
..... b
..... a

..... c
..... b
..... c

Çapraz

Mâni Tipi

..... a
..... a
..... b

.....a
..... b
..... a
..... b

1. Aşağıdaki şiirlerin uyak düzenini, şiirde ahengi sağlayan uyak ve redifleri bulunuz.

- a. Gün olur güneşler kaplar cihanı
Bir ilâhi neşe sarar her yanı
Bulunur her türlü derdin dermanı
Vuslâtındır yâ Hazret-i Mevlâna

Uyak Düzeni	Uyak	Redif
-------------	------	-------

- b. Gurbet ademden kara, hasret ölümden acı
Ne zaman bitecek bu yollar arabacı?
Henüz bana "Yolun sonu budur!" denmedi,
Ben ömrümü harcadım, bu yollar tükenmedi.

Uyak Düzeni	Uyak	Redif
-------------	------	-------

4. Asonans: Dizelerde aynı ünlülerin ahenk sağlayacak şekilde sıkça tekrarlanmasıdır.

“Şakaklarım *kar* mı yağdı ne *var*?” dizesinde “a” ünlüsünün sık tekrarlanmasıyla asonans yapılmıştır.

5. Aliterasyon: Dizelerde aynı ünsüzlerin ahenk sağlayacak şekilde sıkça tekrarlanmasıdır.

“Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında” dizesinde “k” ve “s” ünsüzlerinin sık tekrarlanmasıyla aliterasyon yapılmıştır.

6. Nakarat: Şiiri oluşturan bölümlerin (üçlük, dörtlük vb.) her birinin sonunda aynen tekrarlanan dizelerdir.

Böyle çıtır pıtır

Çıtırdamazdı ocaklar

Sen olmasan

Mırıl mırıl

Ninni bilmezdi dudaklar

Sen olmasan

Neye yarardı oyuncaklar

Sen olmasan

Ve soğurdu, yavrum, kucaklar

Sen olmasan

Arif Nihat Asya

7. Kelime ve Kelime Gruplarının Tekrarı: Şiirde ahengi sağlayan unsurlardan biri de bazı kelimelerin ve kelime gruplarının tekrarlanmasıdır:

Parça parça yarılmış öküz ardında,

Parmağı üç pare, tırnağı ak değil.

Utanır elin ayağın,

Korkarsın yakından görsen,

Eli el değil, ayağı ayak değil.

8. Ses Akışı: Şiir okunurken seslerin içeriği yansıtmak şekilde vurgu ve tonlama yapılarak çıkarılmasıdır.

GEMİCİLER

Biz dalgalar, fırtınalar kahramanı yiğitleriz.
Ufuklardan ufuklara haber sorar, gezeriz.
Güneşlerde uyuklayan yamaçları,
Kalbi durgun tarlaları bıraktık.
Gölge veren ağaçları
Sevmiyoruz biz artık.
Sevgilimiz,
Ey deniz!
İşte biz:
Nihayetsiz
Mavilikler yolcusu!
Ruhumuzun kardeşidir
Güneşlerde parlayan bu yeşil su.
Bayrağımız yeşil sular ateşidir.
Biz bayrağın fedaisi sayısız Türk genciyiz.
Biz hilale şan arayan korku bilmez gemiciyiz.
Ey vatandan müjdelerle bize kadar gelen rüzgâr!
O sarışın sahillerde kara gözlü genç kızlar,
Yaz gecesi mehtap ile konuşurken,
Doğru söyle, sordular mı bizleri?..
Nasıl cevap verdi gökten
Gemimizin rehberi,
O vefakâr
Yıldızlar?..
Poyraz var;
Yelken dolar.
Gemi sanki kanatlı!
Enginlerde pembe güneş
Gülümserken bu yolculuk ne tatlı!
Çal sazını kalenderce yiğit kardeş!
Nağmelerin yorulmayan dalgalardan bahtiyar.
Gönderelim bu ahengi o sevgili yurda kadar...

Enis Behiç Koryürek

- a. Yukarıdaki şiirin ahenk ve şekil özelliklerini belirleyiniz.
- b. Bu şiirde dizelerin uzunluğu kısalığı aracılığı ile içeriğin görsel olarak şiirin şekline nasıl yansıtıldığını açıklayınız.

32. Şiir Türleri:

Lirik Şiir:

Aşk, tabiat, özlem, gurbet, vatan, din, ölüm gibi konularda duyguların dile getirildiği, coşkulu bir anlatımın kullanıldığı şiirlerdir.

Adını Eski Yunan’da şairlerin şiirlerini söylerken kullandıkları “lir” adı verilen müzik aletinden almıştır.

Türk edebiyatında **koşma**, **semai**, **varsağı**, **ağıt**, **mersiye**, **ilahi**, **münacat** gibi nazım şekilleri ve türleri lirik şiire örnektir.

Örnek

Değirmen misali döner başım

Sevda değil bu bir hışım

Gel gör beni darmadağın

Tel tel çözülüp kalmışım.

Yâr yâr

Canımın çekirdeğinde diken

Gözümün bebeğinde sitem var.

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Epik Şiir:

Savaş ve kahramanlık konularını coşkulu bir anlatımla işleyen şiirlerdir.

Destanlar epik şiir türündedir.

Epik kelimesi Yunanca destan anlamına gelen “epope” kelimesinden gelmiştir.

Halk edebiyatında **koçaklama**, **destan**, **varsağı** gibi nazım biçimleri ve türleri epik özellikler göstermektedir.

Örnek

Atlarımız aldan, kırdan, yağızdan,

Akıncılar kopmuş, gelmiş Oğuz’dan...

Küçüklü büyüklü hep bir ağızdan,

Evrence söylenir türkümüz bizim.

Satirik Şiir:

Kişilerin ve toplumun aksayan yönlerini eleştirel şekilde ele alan şiirlerdir.

Kişî, olay ya da durumlar; iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle eleştirilir.

Satirik şiir; halk edebiyatında *taşlama*, divan edebiyatında *hicviye (hiciv)*, Batı etkisindeki Türk edebiyatında ise *yeri* adını almıştır.

Örnek

Dost düşman önümde yürür

Bilmedim asıl dostu

Dostların canıma kastı

Beni dostlarım öldürür.

Ahmet Tufan Şentürk

Didaktik Şiir:

Bir düşünceyi aktarmak veya belli bir konuda öğüt, bilgi, ders vermek amacıyla öğretici nitelikte yazılan şiir türüdür.

Daha çok dinî, ahlaki, felsefî, sosyal konularda yazılır.

Manzum hikâyeler, fabllar didaktik özellik gösterir.

Örnek

Gönülce düş bir yola,

Bir gönülce kapı aç!

Sen sen ol, verme mola,

Senden kurtul, sana kaç!

Feyzi Halıcı

Pastoral Şiir:

Tabiat güzelliklerini, kır ve çoban hayatını anlatan şiir türüdür.

Pastoral kelimesi Latince “**çobanlara ilişkin**” anlamına gelen “**pastoralis**” kelimesine dayanmaktadır. Pastoral şiir; süsten uzak, sade bir dille yazılır.

Örnek

İlkbaharı geldi Anadolu'nun,

Silifke'de çiçek açtı nar şimdi.

Her tarafı yeşillendi

Bolu'nun, Sultandağı benek benek kar şimdi

33. Nazım Biçimleri ve Türleri

Şiirin nazım birimi, ölçüsü ve uyak örgüsüne göre kazandığı biçimsel özelliklerin genel adıdır.

I. Halk Şiiri Nazım Biçimleri	II. Divan Şiiri Nazım Biçimleri	III. Batı Etkisindeki Türk Şiiri Nazım Biçimleri
Anonim Halk Şiiri Mâni, Türkü Âşık Tarzı Halk Şiiri Koşma, Semai, Varsağı, Destan Aruz Ölçüsüyle Yazılan Halk Şiiri Divan, Kalenderi, Semai, Selis, Satranç, Vezniâhar	Beyitlerle Kurulanlar Gazel, Kaside, Mesnevi, Kıt'a, Müstezat Bentlerle Kurulanlar Tuyuğ, Rubai, Murabba, Şarkı, Muhammes, Terkibibent, Terciibent	Sone, Terzarima, Triyole, Balat, Serbest nazım

Nazım Türü / Türk Şiirinde Kullanılan Nazım Türleri

Bir şiirin işlediği konuya göre aldığı isimdir. Şiirin nazım biçimi belirlenirken şekline ait özellikler (nazım birimi, kafiye düzeni, ölçü vb.), nazım türü belirlenirken içerik (konu, tema vb.) esas alınır.

I. İslamiyet Öncesi Türk Şiiri	II. Halk Şiiri	III. Divan Şiiri
Sagu, Koşuk, Destan	Âşık Tarzı Halk Şiiri Güzelleme, Koçaklama, Taşlama, Ağıt Anonim Halk Şiiri Ninni, Ağıt Dinî-Tasavvufi Halk Şiiri İlahi, Nefes, Deme, Nutuk, Şathiye, Devriye	Tevhit, Münacaat, Naat, Mersiye, Methiye, Hicviye, Fahriye

Türk Şiiri Nazım Biçimleri	Gazel	Mâni	Sone	Tuyuğ	Semai	Serbest Nazım	Kaside	Destan
Divan şiiri nazım biçimleri								
Halk şiiri nazım biçimleri								
Batı etkisindeki Türk şiiri nazım biçimleri								

a. Yukarıdaki nazım biçimlerini ait oldukları şiir geleneğine göre tabloya işaretleyiniz.

34. İslamiyet Öncesi Nazım Şekilleri

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/islamiyet-oncesi-turk-edebiyati/>

35. İslamiyet Sonrası Geçiş Dönemi Eserleri

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/ilk-islami-eserler-gecis-donemi/>

36. İslamiyet Sonrası Halk Edebiyatı Nazım Biçimleri ve Türleri

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/halk-edebiyati-nazim-bicimleri-sekilleri/>

37. İslamiyet Sonrası Divan Edebiyatı Nazım Biçimleri ve Türleri

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/divan-edebiyati-nazim-bicimleri-sekilleri-ses-kayitlari/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/divan-edebiyati-turler-ses-kaydi/>

38. Batılı Nazım Biçimleri

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/batili-nazim-bicimleri/>

39. Türk Edebiyatının Dönemleri

Türk edebiyatı kültür ve medeniyet değişimlerine göre şekillenmiştir.

Savaşlar, göçler, din ve medeniyet değişiklikleri edebî anlayışta köklü değişikliklere neden olabilir.

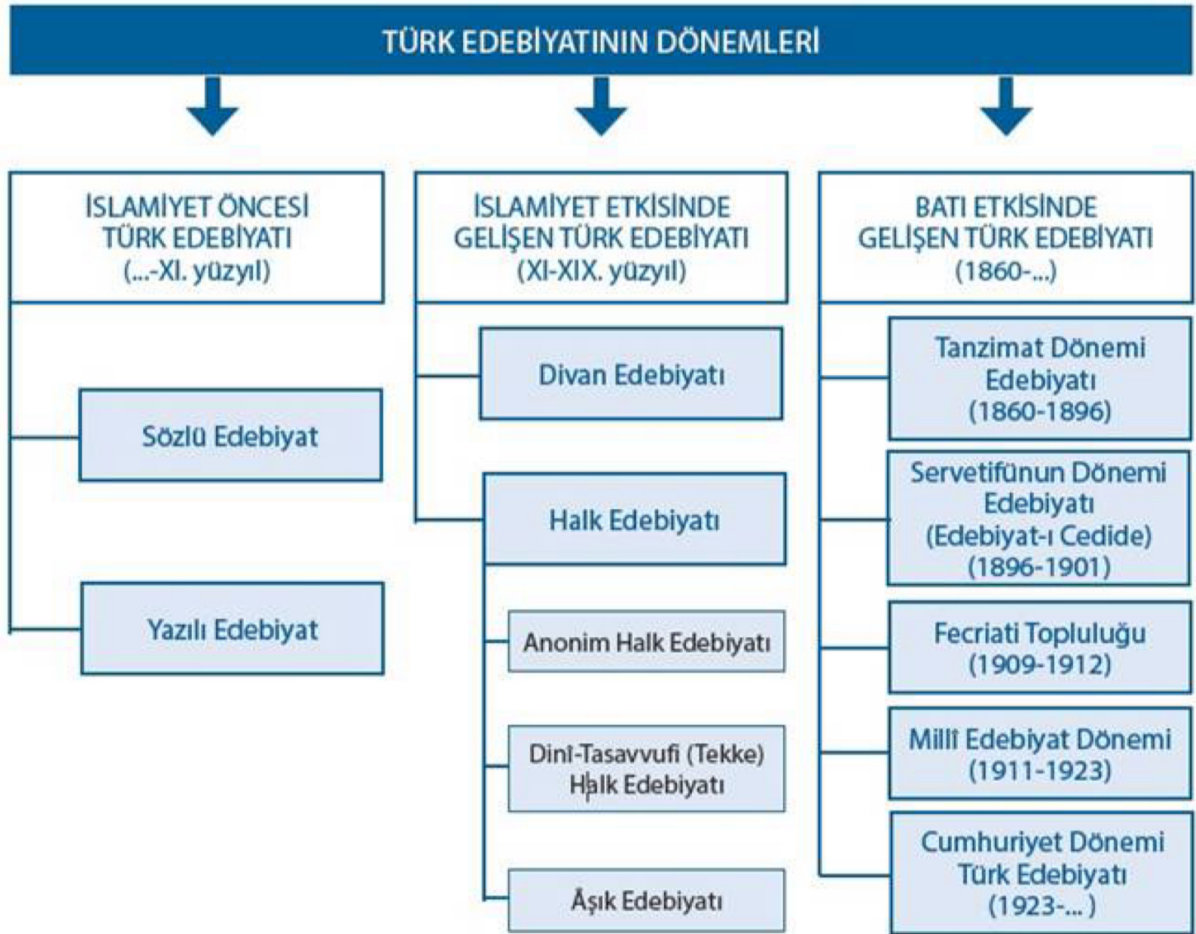
Türkler İslamiyet'in kabulünden önce Gök Tanrı, Manihaizm ve Budizm gibi dinlere inanmışlardır.

Bunlar arasında en köklü değişikliğe neden olan din, İslamiyet olmuştur.

İlk başlarda göçebe kültürü etrafında şekillenen edebiyat, sonra İslami kültürle 19. yüzyıldan itibaren ise Batı kültürüyle şekillenmeye başlamıştır.

Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında kullanılan ölçütler: dil, din, kültür, coğrafya

Türk edebiyatın dönemlere ayıran ilk edebiyat tarihçisi: Mehmet Fuat Köprülü

40. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı Sözlü Edebiyat (...-8.yy)

Anonimdir.

Atlı göçebe kültürün etkisi vardır.

Bu dönemde yaygın olan edebi tür **şii**dir.

Bunların nazım birimi **dörtlük**, ölçüsü **hece**, yaygın uyak türü de **yarım uyaktır**.

Dörtlüklerin uyak düzeni çoğunlukla **"aaab"** biçimindedir.

Yabancı etkilere kapalı, katışıksız, sade bir Türkçe kullanılmıştır.

Yerli ve millî bir edebiyattır.

Şamanizm, Maniheizm ve Budizm dinlerinin etkileri görülür.

Türk boyları içinde **"şaman, kam, ozan, baksı"** gibi adları olan insanlar, hekimlik ve büyücülüğün yanında aynı zamanda şairdir.

Bu şairler din törenlerinde müzik eşliğinde **"kopuz"** ile şiirler söylerler.

Bu döneme ait şiir örneklerine **Divanı Lügati Türk**'te rastlarız.

Bu döneme ait nazım (şiir) biçimleri **"sav, sagu, koşuk ve destan"**lardır.

Sav (manzum atasözü)

Destan (Toplumu derinden etkileyen savaş, göç, kıtlık gibi olayların olağanüstülüklerle anlatıldığı uzun manzumelerdir.)

SAGU		KOŞUK
Yuğ törenlerinde söylenir	Söylendiği Tören	Sığır, şölen törenlerinde söylenir.
Dörtlük	Nazım birimi	Dörtlük
7'li Hece Ölçüsü	Ölçü	7'li Hece Ölçüsü
Ölüm, yas, matem	Tema	Aşk, ayrılık, kahramanlık, savaş...
aaab, cccb, dddb...	Uyak örgüsü	aaab, cccb, dddb...
Yabancı etkilere kapalı, sade	Dil	Yabancı etkilere kapalı, sade
Ağıt	Halk edebiyatındaki karşılığı	Koşma
Mersiye	Divan edebiyatındaki karşılığı	Gazel
İslamiyet Öncesi - Sözlü Edebiyat	Ait olduğu gelenek	İslamiyet Öncesi - Sözlü Edebiyat

DİNİ TÖRENLER	TÖRENLERİN İÇERİKLERİ
Yuğ	- Eski Türklerde sevilen, sayılan bir kişinin ölümünden sonra düzenlenen cenaze / yas törenidir. - Ölünün gömüldüğü gün kurbanlar kesilir, mezarın etrafında atlarla dönülür ve mezarın üstüne ölenin hayatta iken öldürdüğü düşman sayısı kadar taşlar veya heykeller dikilirdi. (Balbal adı verilen heykeller)
Sığır	- Türklerin totemi olan hayvanın avlanması törenidir. - Türkler bu kutsal totemi avlamak için yılda bir defa sürgün avına çıkar. - Sürgün avı, birçok avcının katılmasıyla ve çoğu kez at üzerinde avı kuşatarak yapılır. - Bu av, dinî bir tören hâlinde gerçekleştirilir.
Şölen	- Totem kabul edilen hayvanın, yılın belli bir döneminde kurban edilerek hep birlikte etinin yendiği dinsel ziyafetlerdir. - Avlanan ve kesilen hayvanlar toplu hâlde pişirilir, büyük bir ziyafet verilir.

I.

II.

Erdi aşın taturgan
Yavlak yağış kaçurgan
Oğrak süsin kaytargan
Bastı ölüm ahtarı

Yay yarupan ergüzi
Aktı akın munduzu
Toğdu yaruk yılduzu
Tıngla sözüm külgüsüz

Aşağıda bu iki şiirin karşılaştırılmasıyla ilgili olarak verilen bilgileri doğru/yanlış (D - Y) olarak değerlendiriniz.

	D	Y
a. I.sı koşuk, II. saguya örnektir.		
b. Her ikisinin de nazım birimi dördlüktür.		
c. I.nin konusu ölümünden duyulan acı, II.nin baharın gelişinden duyulan mutluluktur.		
d. I.nin uyak örgüsü düz, II.nin çaprazdır.		
e. I.de yabancı sözcükler kullanılırken, II. saf Türkçedir.		
f. Her ikisi de coşku ve heyecan dile getiren metinlerdir.		
g. İkisi de İslamiyet öncesi Türk edebiyatı ürünlerinden olup anonimdir.		

Aşağıda sagu ile koşuk nazım biçimlerinin karşılaştırılmasıyla ilgili olarak hazırlanan tabloyu uygun biçimde doldurunuz.

KOŞUK		SAGU
	Nazım birimi	
	Ölçü	
	Tema	
	Uyak örgüsü	
	Dil	
	Halk edebiyatındaki karşılığı	
	Divan edebiyatındaki karşılığı	
	Ait olduğu gelenek	

1. Aşağıdaki verilen özellikleri ait ilgili olduğu kavramla eşleştiriniz.

a.

Eski Türklerde sevilen, sayılan bir kişinin ölümünden sonra düzenlenen cenaze törenidir. Ölünün gömüldüğü gün kurbanlar kesilir, mezarın etrafında atlarla dönülür ve mezarın üstüne ölenin hayatta iken öldürdüğü düşman sayısı kadar taşlar veya heykeller dikilirdi. Bu taş veya heykellere "balbal" denirdi. Bunların öbür dünyada kahramana köle olarak hizmet edeceğine inanılırdı.

Koşuk

b.

Totem kabul edilen hayvanın, yılın belli bir döneminde kurban edilerek hep birlikte etinin yendiği dinsel ziyafetlerdir. Avlanan ve kesilen hayvanlar toplu hâlde pişirilir, büyük ziyafet olurdu. Boy reisleri, ihtiyarlar, beyler ve halk bir arada yiyip içip eğlenirlerdi. Hem besteci hem de şair olan ozanlar bu törenlerin baş tacıydılar.

Yuğ

c.

Türklerin totemi olan hayvanın avlanması törenidir. Türkler bu kutsal totemi avlamak için yılda bir defa sürgün avına çıkar. Sürgün avı, birçok avcının katılmasıyla ve çoğu kez at üzerinde avı kuşatarak yapılır. Bu av, dinî bir tören hâlinde gerçekleştirilir. Ava gidecek olanlar savaşa gider gibi hazırlanırlardı.

Sagu

d.

Savaşları andıran dinî av törenlerinde şairler avlanışların kutlu ve avların bereketli olmasını dileyen şiirler okurlardı. Kopuz eşliğinde söylenen bu şiirler, gerek sesleri ve gerekse sözleriyle avcıları coşturmaya yarardı. Şairler avlardan sonra da av esnasında yapılan kahramanlıklar için de yeni şiirler söylerdi.

Sığır

e.

Ölen kişinin ardından yapılan ve dinî inanışlara dayanan yas töreninde söylenen şiirlerdir. Bu şiirlerde ölen kişinin değeri, yaptığı işler, geride kalanların duyduğu acılar dile getirilirdi.

Şölen

41. Destan / Efsane

Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope.

- Olay çevresinde gelişen, anlatmaya bağlı türdür.
- Tarihî bir gerçekliğe dayanır.
- Ulusalıdır.
- Yer ve zaman kesin olarak belli değildir.
- Olağanüstü olaylar, olağanüstü kahramanlar vardır.
- Doğal ve yapma destan olarak ikiye ayrılır
- Doğal destanların üç aşaması vardır:

1.Oluşum

2. Yayılma

3. Derlenme

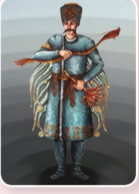
Türk destanları, Türklerin göçebe hayatı yaşamaları ve geniş coğrafi alanlara yayılmış olmaları sebebiyle ikinci oluşum safhasında kalmış, oluşumunu tamamlayamamıştır.

Yani bir destan şairi tarafından yazıya geçirilmemiştir. O yüzden doğal Türk destanları manzum değildir. Bilinen yazılı Türk destanları daha çok İran, Çin, Arap, Moğol, Bizans ve Batı kaynaklarından derlenmiş; oluşumlarından çok sonra yazıya geçirilmiştir.

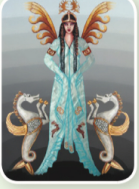
5. Türk destanlarının pek çoğunda ortak olarak kullanılan bazı motifler vardır.

• Işık	• Kurt	• Rüya
• At	• Kadın	• Kırklar
• Ağaç	• Yada Taşı	• Geyik
• Su	• Ok - Yay	• Hızır
• Madenler	• Mağara	• Sihir

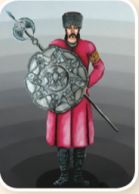
Türk Destanlarında yer alan başlıca mitolojik motifler şunlardır:

Ülgen: Türklerin inancına göre "Kayrakan" en büyük Tanrıdır. Ülgen de bu Tanrının oğullarından biridir. Ülgen'in yıldızların üstünde yaşadığı ve iyiliği temsil eden bir varlık olduğu inancı destanlara da yansımıştır.

Umay: Eski Türklerin inancına göre Umay, yeryüzündeki tüm insanların ve hayvanların yavrularını koruyan, cinsiyeti de kadın olan bir Tanrıdır. Destanlara da bu özelliğiyle yansımıştır.

Suyla: Bir ruh olduğuna ve yerde yaşadığına inanılan Tanrıdır. Destanlara gelecekte haber veren bir varlık olarak yansımış, gözleri otuz günlük bir mesafeyi gören, at gözlerine benzeyen, insanları koruyan bir güç olarak tasvir edilmiştir.

Işık: Gök dini olan Şamanizm'le ilgili bir mitoloji unsurudur. Işık, eski Türk destanlarına hayat veren özellikleriyle yansımıştır. Destanlarda olağanüstü güçlere sahip kahramanların annelerinin ve eşlerinin bir ışıktan doğduğu tasvir edilmiş; iyi ruhların, ışığın bir kuş şeklini alarak ruhlar alemine uçtuğu anlatılmıştır.

Rüya: Rüya, Türk destanlarında geniş yer tutan bir motiftir. Destanların tanrısal güçlere sahip kahramanları genellikle gelecekte oluşacak felaketleri ya da elde edilecek başarıları rüya yoluyla öğrenirler.

Ağaç: Eski Türklerin inancına göre Tanrı, yeryüzündeki dokuz insan türünü önceden yarattığı dokuz dallı ağacın gövdesinde barındırmıştır. Türk destanlarında da ağacın içinde bir ışığın belirmesi, bu ışığın içinden bir kızın çıkması gibi mitolojik motiflere yer verilmiştir.

At: Göçebe bir yaşam süren Türklerde at, yalnızca bir araç değildir. onun önemi ona kutsal bir nitelik de kazandırmıştır. Destanlarda geniş bir yeri olan at, gerektiğinde rüzgârdan hızlı koşarak görünmez olur, sahibini düşmanlarından korur, sezgisiyle sahibine kılavuzluk eder.

Kırklar: Kırk sayısı, Türklerde önemli sembollerden biridir. Bu sayı kırk koruyucuyu ve güç veren kutsallığa sahip kişilerin simgesidir. Oğuz Kağan Destanı'nda bu motif, Oğuz'un kırk günde yürümesi, kırk günde konuşması biçiminde kendini gösterir.

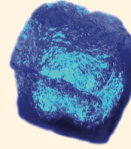

Ok-Yay: Ok ve yay Türklerin sosyal yaşamında yalnızca bir savaş aracı değildir. Aynı zamanda hukuki bir sembol, Türklerin cesaretini ve savaşçı ruhunu simgeleyen bir motiftir.

Atın üzerinde hareket halinde hem öne hem de arkaya ok atabilmek, Türklerin nasıl bir güç ve savaşçı ruha sahip olduğuna işaret eder. Destanlarda çok kullanılan bu motif Türk üstünlüğünün ifadesi olarak kabul edilir.

Mağara: Türk destanlarında zaman zaman görülen bu sembol, iki farklı şeyi işaret eder: Birincisi kahramanı en zor durumlarında düşmanın gözünden koruyan bir sığınak, ikincisi de anne karnıdır.

Yada Taşı: Bu taş, Türklerin milli birliğinin, devletin devamlılığının ve halkın huzurunun simgesidir. Türklerin inancına göre, bu taşın başkalarına verilmesi, parçalanmasıyla millî birlik bozulacak, ülkede büyük kıtlıklar baş gösterecek ve devlet yıkılacaktır. Yada Taşı Türk destanlarında kutsal bir taş olarak yerini almış ve bu özellikleri simgelemiştir.

Kök-Böri: Şamanizmin totemlerinden biri olan bozkurt, Türk destanlarında sıkça kullanılan motiflerin başında gelir. Bozkurt, hayatı ve savaş gücünü temsil eden bir semboldür. Destanlarda anne kurt, Tanrı kurt, orduların önünde yürüyen, onlara yol gösteren bir kumandan olarak anlatılır. Türkler, bozkurtun tanrısal bir güç taşıdığına ve soylarının da dişi bir kurttan (Asena) çoğaldığına inanmışlardır.

Ak Sakallı İhtiyar: Destanlarda kullanılan motiflerden biri de devleti yöneten hakanların akıl danışmak, öğüt almak amacıyla gittikleri yaşlı insanlardır. Bunlar gün görmüş, bilgili ve derin tecrübeleriyle hakanları aydınlatır, onlara yol gösterir, geleneği ve adaleti işaret eder, hakanların devleti doğru yönetmesine yardımcı olurlardı.

Hızır: Yol göstericiliğin sembolüdür. Her türlü olumsuz durumda destan kahramanını yönlendirir, sorunların çözümünü sağlar.

Kronolojik Sıraya Göre Türklerin Doğal Destanları

1.	Altay-Yakut Dönemi	• Yaratılış Destanı
2.	Sakalar Dönemi	• Alp Er Tunga Destanı • Şu Destanı
3.	Hun (Kun) Dönemi	• Oğuz Kağan Destanı
4.	Göktürk (Köktürk) Dönemi	• Bozkurt Destanı • Ergenekon Destanı
5.	Uygur Dönemi	• Türeyiş Destanı • Göç Destanı

1. Altay – Yakut Dönemi

Yaratılış Destanı

Buda ve Manî dinlerinden birçok izler taşıyan Yaratılış Destanı'nın birbirinden farklı olan içerikleri vardır. Bunlardan en önemlileri Yakut Türklerine ve Altay Türklerine ait olan Yaratılış destanlarıdır. Bunlardan birini Verbitskiy adındaki Alman bilim adamı, diğerini de W. Radloff tespit etmiş ve derlemiştir. Bu destan, Türk destanlarının da bir çeşit başlangıcıdır.

Aşağıda okuyacağınız Yaratılış Destanı, W. Radloff tarafından derlenmiş olanıdır.

ÖZET

Varlık adına hiçbir şey yaratılmamışken, sadece Tanrı Kayra Han ve onun kutsal saydığı uçsuz bucaksız su vardı. Tanrı Kayra Han, varlığın tek gören gözü, su ise ona eşlik edip görünen biricik varlıktı. Gülen ay, parlak gökyüzü, ışık saçan yıldızlar ve gündüzün tacı güneş henüz yaratılmamıştı. Tanrı Kayra Han, varlığın başlangıcı ve insanoğlunun yaratılmasını isteyen yüce Tanrı olarak bu uçsuz bucaksız suda çok sıkılıyordu. Bir şeyler yaratmak, varlıktaki güzellikleri görmek ve göstermek istiyordu.

O bu halde, derin düşüncelere dalmışken suda bazı parıltıların ortaya çıktığını fark etti. Bu, Ak Ana denilen bir kadın hayaliydi. Kayra Han onu hemen tanıdı. O, bir varlık olmasına rağmen Tanrı Kayra Han'ın düşünce dünyasında var ettiği kutsal bir kadındı ve zaman zaman Kayra Han'a ilham vermekteydi. Ak Ana "yarat" deyip suya gömüldü.

Bunun üzerine Kayra Han, kendinden ilham alarak kendine benzer bir varlık yarattı. Yarattığı varlığa "Kişi" adını koydu. Kayra Han'la Kişi, sonsuz suyun gökyüzünde, iki muhteşem kaz gibi rahatça uçmaya koyuldular. Fakat Kişi bundan sıkıldı, yoruldu. Değişik bir şey yapmak istedi. İlk önce cüretle kendini yaratandan yükseklerle uçmak istedi. Onun bu duygusunu anlayan Tanrı Kayra Han, Kişi'den uçuş yeteneğini aldı. Kişi suya doğru battı. Aslında ne kadar aciz ve Kayra Han'ın yardımına muhtaç olduğunu gördü. Aslında bütün gücünün Kayra Han'dan geldiğini anladı. Boğulmak üzereyken Kayra Han'dan özür dileyip yardım istedi.

Onu bağışlayan Tanrı Kayra Han, "Uç" emrini vererek sudan çıkıp bir yıldıza oturarak boğulmaktan kurtulmasını sağladı. Kişi utanç içinde ve başı öne eğikti.

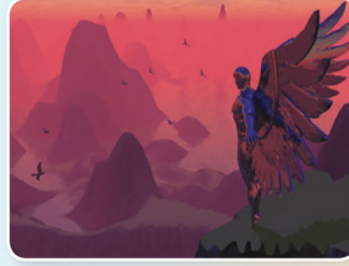
Ona acıyan Tanrı Kayra Han, Kişi'nin artık uçamayacağını gördü. Engin merhametiyle ona acıdı. Böylece ayağını basıp yaşayabileceği bir yer olması için Dünya'yı yaratmaya karar verdi. Bunu yapmak için Kişi'ye suyun altına girerek biravuç toprak almasını emretti. Fakat kötü tabiatı onu, bu işi yaparken de kötülüğe sevk etti. Tanrı'nın gücüne erişebileceğini düşünerek, toprağın bir kısmını ağzının bir köşesinde saklayarak ileride kendisi için gizli bir dünya yaratmayı düşündü. Avucundaki toprağı ise Kayra Han'ın emriyle su yüzüne serptiğinde Tanrı Kayra Han, "büyü" diye seslendi. Böylece toprak Dünya oluverdi. Ancak Tanrı'nın emrini duyan her itaatkâr varlık onun emirlerini anında yerine getirdiğinden "büyü" sesini duyan Kişi'nin ağzındaki toprak da büyümeye başladı. O kadar büyüdü ki Tanrı Kişi'ye "tükür" emrini vermese neredeyse boğulacaktı. Kişi tekrar Tanrı Kayra Han'a yalvararak af diledi, ağıladı, sızladı. Kayra Han'ın merhametine sığındı. Onun feriyatlarına dayanamayan merhametli Tanrı Kayra Han, bir kez daha büyüklüğünü göstererek Kişi'yi bağışladı.

Gerçekte Kayra Han'ın tasarladığı dünya, pürüzsüz, dümdüz ve kişiöğulları için zorluklardan uzak, rahat bir dünya olacaktı. Fakat Kişi'nin ağzından dökülen ıslak toprak, Dünya'ya saçılarak bataklık ve tepelerle dolmasına neden oldu. Buna öfkelenen Tanrı, Kişi'yi kendi ışıklı dünyasından kovdu. Ona Erliğ yani Şeytan adını verdi. Erliğ artık söz dinlemez, her şeye baş kaldıran kötü bir varlık haline geldi. Kendini Tanrı'ya eşit görüyor, çeşitli tılsımlı ve büyümlü güçlerle Tanrı'nın kudretine erişebileceğini iddia ediyordu.

Dünya'da Erliğ'den uzak yeni bir düzen kurmak isteyen Tanrı Kayra Han, dokuz dallı bir ağaç yaratarak her birinin altında bir adam peyda etti. Bunlar ileride dünyada çoğalacak dokuz insan soyunun atalarıydı. Dalların uzayıp gittiği yerlerde, bu insan soylarının ülkelerini oluşturdu. Dalların birleştiği ağaç gövdesi de onların Tanrı'ya bağlılıklarını ve aynı soydan olmalarını temsil ediyordu.

Yeryüzünün yeni insanları iyi ve mutluydular. Birbirleriyle iyi geçiniyorlardı. Birbirlerine sürekli yardım ediyorlardı. Erliğ onları uzaktan kıskançlıkla izliyordu. Tanrı'nın onlara ne kadar değer verdiğini görerek öfkeden yerinde duramıyordu. Ancak çok iyi biliyordu ki Tanrı Kayra Han izin vermedikçe onların bu mutluluğunu bozamazdı. Yalvarıp yakarak Tanrı Kayra Han'dan onları kendisine vermesini istedi. Kayra Han bunu kesinlikle reddetti. Ancak uygun bir zamanda Tanrı'ya yaklaşıp hiç değilse onları yoldan çıkarmak için kendisine ve onlara güvenen Tanrı, böyle bir gücü verse de, Şeytan'ın adaletine sığınarak kendisine bu fırsatı tanımasını diledi. Kendi sınırsız gücünü ve sonunda mutlaka iyiliğin kazanacağını bilen Tanrı Kayra Han, ona sadece zorlamadan insanlara yaklaşma iznini verdi.

Kötülüğe yatkın olan Şeytan ise, kendince insanları nasıl yoldan çıkarabileceğini biliyordu. Erliğ yani Şeytan, her fırsatta onlara yaklaşıyor, birbirleri hakkında yalanlar uydurarak onları birbirlerine düşürmek istiyordu. Onlara diğerlerini ezerek yönetmenin zevkli bir şey olduğunu söylüyor, her birine en güçlü olduğu duygusunu aşılamak istiyordu. İlk önce Erliğ'e yüz vermeyen insanlar, zamanla düşüncesizlikle ona kandılar. Birbirlerine kötü davrandılar. Hatta bazıları, bazılarını öldürmeye kalkarak yeryüzünde ilk kanı döktüler. Ellerindekiyle yetinmeyerek diğerlerinin hakkına saldırdılar. Her şeyin kendilerine ait olmasını ve diğerlerinin kendilerine itaat etmesini istediler.

Kayra Han, şeytana kapılan bu insanların ah-laksızlığına kızarak on-ları kendi hallerine terk etti. Erliğ'i tekrar lanetle-yip toprak altında karan-lık dünyalara gönderdi. Kendisi için de göğün

on yedinci katında nurlu bir âlem yaratarak kendi huzurlu dünyasına tekrar döndü. Merhametinden dolayı insanları büsbütün başıboş bırakmamak için de zaman zaman kendi katından, onlara doğru yolu göstermek için melekler gönderdi.

Erlig, Tanrı Kayra Han'ın âlemini görerek onun ihtişamına hayran kaldı. Kendisinin de böyle bir âlemi olmasını murat etti. Tanrıya bin bir yalvarış ve yakarıyla kendisinin de böyle bir âlem yaratması için izin istedi. Merhametli Tanrı, onun bu yalvarışlarına dayanamayarak kısa bir süre için böyle bir âlem yaratmasına müsaade etti.

Ancak içindeki kötülüğü bir türlü yenemeyen Erliğ, yanın-da kandırdığı kötü ruhlarla beraber, gökle yer arasında bir âlemde, Tanrı Kayra Han'ın insanlarından daha rahat bir ya-şam sürmekteydi. Bu durum Kayra Han'ın canını sıktı. Erliğ'in kötülük dolu dünyasını yıkmak için oraya, kahraman melek Mandişere'yi gönderdi. O, kuvvetli kargısıyla kötülerin gök-yüzüne vurarak şiddetli yıldırımların oluşmasına neden oldu. Korkunç gürültüler arasında kötülerin dünyasını mahvederek onların Kayra Han ile iyi insanlar arasından çekilmesini sağ-ladı.

Paramparça olan bu dünya, Erliğ ve insanlar için yaratılan ilk dünyanın üstüne yıkıldı. İri, kötü dünya parçaları yeryüzünün şeklini iyice bozdu. Eski düz dünya, yüksek dağlar, derin çukurlar, uçsuz bucaksız vadiler ve ormanlarla dolmuştu.

Tanrı Kayra Han Erliğ'i, Dünya'nın en alt katmanına sürdü. Orada ne güneş, ne ay, ne de yıldızların ışığı vardı. Tanrı Erliğ'e dünyanın sonuna kadar orada kalmayı emretti.

Tanrı Kayra Han, hala göğün on yedinci katında, tüm dünyayı ve kâinatı idare etmektedir. Diğer gök katmanlarının yedinci katında Gün Ana, altıncı katta Ay Ata oturmaktadır. Böylece Tanrı Kayra Han, iyi insanların hallerini mutlulukla izlemekte, kötü insanlara ise kızarak cezalandıracağı günü beklemektedir.

2. Sakalar Dönemi

Alp Er Tunga Destanı

Milattan önceki dönemde Türk-İran savaşlarını anlatan bu destan, 11. yüzyılda Türkler arasında yaygın olarak yaşamaktaydı. Destan, Alp Er Tunga adlı bir Türk hakanının kişiliği çevresinde oluşmuştur. Bu destanın zengin parçaları Firdevsi'nin Şehname'sinde bulunmaktadır. Şehname'de Türk kahramanı Alp Er Tunga, Afrasiyab adıyla geçmektedir.

Alp Er Tunga'nın Afrasiyab'la aynı kişi olduğu Kaşgarlı Mahmut ve Kutadgu Bilig'in yazarı Yusuf Has Hacip tarafından da ayrı ayrı belirtilmiştir. Ancak her iki yazar da bu destanın ne zaman oluştuğu konusunda aydınlatıcı bilgi vermemiştir.

Al Er Tunga çevresinde olduğu söylenen bu destan elimizde yoktur. İranlıların ünlü mitolojisi Şehname'ye göre Turan hükümdarı Afrasiyab, M. Ö. 7. yüzyıldaki İran-Turan savaşlarında başarı kazanmış, sonunda Keyhüsrev'e yenilerek bir mağaraya sığınmış, izi bulununca da Keyhüsrev'in adamları tarafından öldürülmüştür. Zeki Velidî Togan, onun M.Ö. 7. yüzyılda yaşayan bir Saka hükümdarı olduğunu söylemiştir.

Eski Türk hükümdarlarının, kendilerini Alp Er Tunga soyundan saydıklarını, Tunga adının Orhun Yazıtları'nda geçtiğini biliyoruz. Bu bilgilere göre dayanarak söylenebilecek olan, bu kahramanın adı çevresinde oluşan destanların Türkler arasında anlatıldığı, belleklerde yüzyıllarca yaşadığıdır.

ÖZET

Uçsuz bucaksız yeryüzünün billur sulu gölleri, kıvrak akışlı ırmakları, bunların üstünde göz kamaştıran gökyüzü tümüyle Türk hükümdarının elinde ve ona itaatkâr iken Yüce Türk Ulusunu büyük kahraman Alp Er Tunga idare etmekteydi. Bu hükümdar Tanrı tarafından Türkler ve bütün dünya milletleri için onları, adaletle yönetmek için görevlendirilmişti.

Bu hükümdar aslan yeleli, servi boylu, saldırırken timsah kadar cesur, avlanırken erkek aslan gibi çevik, vuruşmada fil kadar kuvvetli, bastığı yeri sarsan, attığı oklarla gökyüzünü vınlatan bir hükümdardı. Hiddetlenerek atını sürdüğü yerde ovalar toz duman arasında kana bulanırdı. Dostlarına umut ve mutluluk verir, düşmanlarını korkudan titretirdi. Yüreği derya kadar geniş, eli yağmur bulutu kadar cömertti. Yani tam bir Türk yiğidi, Türk hükümdarıydı.

Ancak Alp Er Tunga'nın ülkesinin gün batısında İran adlı bir ülke, Alp Er Tunga ve ulusuna baş kaldırmış hükümdarlık iddiasında bulunuyordu. Alp Er Tunga her ne kadar İran padişahına öğütlerde bulunup kendine itaat etmesini istediye de

İran padişahı savaş için hazır olması cevabını verdi. Alp Er Tunga babasının öğüdüyle İran üzerine yürüdü. İranlılar ona Afrasyâb demekteydiler.

Alp Er Tunga karınca sürüsü gibi kalabalık, kargılarının parlaklığı yıldırım gibi İran ordusuna aniden saldırarak askerlerine hızla vurmaları emrini verdi. Gururlu İran Padişahı ve ordusu neye uğradığını

şaşırdı. Kaçacak yer aradı. Sanki gökyüzü üstlerine çökmüş, yeryüzü daracak bir çukura dönüşmüştü. Boyu servi gibi uzun, kolları ile göğsü arslan gibi görkemli ve fil kadar kuvvetli Alp Er Tunga İranlıları yendi. İran padişahı Alp Er Tunga'nın eline düşüp esir oldu. Alp Er Tunga'ya canını bağışlaması için yalvardı. Ona hazinelerini ve cariyelerini sundu. Alp Er Tunga yanında kalıp hükümdarlık iddiasından vazgeçmesi şartıyla canını bağışladı.

Ancak İran halkı, hükümdarlarını ve hazinelerini kurtarmak için, İran'a bağlı Kabil padişahı Zâl'dan yardım istedi. Zâl, İran tahtına geçici olarak oturdu. Zâl, bazı öncü Türk kuvvetlerini yenilgiye uğrattıysa da esir İran padişahını kurtaramadı. Kaçırılmak istenen İran padişahı öldürüldü. Zâl başarısız olunca İran tahtına Zev, adlı bir hükümdar geçti.

İran tahtına geçen Zev de Türklerle yapılan savaşlarda öldürülünce, Alp Er Tunga İran'a karşı tekrar büyük bir sefere başladı. İranlılar ne yapacaklarını şaşırdılar. Savaşmakla kaçmak arasında tereddütte kaldılar. Tekrar Zâl'dan yardım istediler. O tarihte Zâl ihtiyar olduğundan, kendi yerine oğlu Rüstem'i yolladı. O zamana kadar İran ülkesinin yetiştirdiği en büyük kahraman Zaloğlu Rüstem, Alp Er Tunga'nın ordusunun üzerine yürüdü. Teke tek ve ordular arasında çok kanlı çarpışmalar oluyordu. Kanlar sel gibi akıyor, insan cesetleri kule gibi yığılıyordu. Savaşlar bitmek tükenmek bilmiyordu.

Şu Destanı

Bu savaşları kâh Rüstem, kâh Alper Tunga kazanıyordu. Bazen Rüstem orduları Turan'a giriyor, Çin'e kadar ilerliyor, Turan ordusunu yok etmeye çalışıyor, Türk halkını katliyordu. Bu arada halkın ekinlerini yok ediyor ve su kaynaklarını kurutuyordu. Alper Tunga'nın kazandığı zamanlarda ise, Turan ordusu İran'ın içlerine kadar ilerliyor, kaleleri ve şehirleri fethediyordu. Ancak Alper Tunga mertçe savaşıyor, halka ve ekinlerine zarar vermiyordu.

Bir aralık İran hükümdarı Keykâvus, hem oğlu Siyâvuş'u hem de Rüstem'i darılttı. Siyâvuş Alper Tunga'ya sığındı. Türk kahramanlarından Piran'ın kızıyla evlendi. Bu evlilikten doğan oğluna Keyhüsrev adını verdi.

Alper Tunga uzun yıllar Turan'da hüküm sürerken Keyhüsrev de büyüdü. Büyük ve kuvvetli bir genç olunca İranlılar tarafından kaçırılarak kandırılmak suretiyle İran hükümdarı yapıldı. Keyhüsrev, Zâloğlu Rüstem'le anlaşarak büyük bir ordu hazırladı. Turan üzerine yürüdü. Şehirleri yaktı, yıktı. Her tarafı yerle bir etti. Daha az askere sahip yaşlı Alper Tunga defalarca İran ordusuna saldırdı. Zaman zaman onları yenilgiye uğratmayı da başardı. Ancak ordusundan kat kat büyük, kalabalık İran ordusu Alper Tunga'nın besleneceği bütün ekinleri, bahçeleri ve su kuyularını yakıp yıktı, yok etti. Alper Tunga, zaman zaman yanındakilerin ihanetine uğradığından ordusu iyice azaldı.

Alper Tunga sonunda kayalık bir bölgede bir mağaraya sığınmak zorunda kaldı. Uzun zaman insanlardan ayrı yaşadı. Onu ele geçiremeyeceğini ve Alper Tunga'nın asla teslim olmayacağını anlayan Keyhüsrev, yaşlı Alper Tunga'yı birebir çarpışmaya davet etti. Ancak Alper Tunga geldiğinde askerlerin ona saldırmalarını emretti. Tuzağa düşürüldüğünü anlayan Alper Tunga, kurtulmak için ırmağa atladıysa da boğularak can verdi.

Elimizde hiçbir yazılı metni bulunmayan bu destana ait bilgiler Divan ü Lügati't Türk'te bulunmaktadır. Destanın kahramanı olan Şu'nun M.Ö. 4. yüzyılda yaşamış bir Saka hükümdarı olduğu sanılmaktadır. Bu destanda Makedonyalı İskender'in Asya seferinde, Türklerle savaşmayı göze alamadığını, hatta İskender'in yaptığı ünlü Asya seferinin Türkler arasındaki yansımalarını anlatır. Destana göre İskender, karşısında Türkleri görmüş ve "Türk mânend" (Türk'e benziyorlar) demiş, Türkmen adı buradan kalmıştır. İskender, bu destanda "Zülkarneyn" adıyla geçmektedir.

ÖZET

Zülkarneyn, Semerkant'ı geçip de Türk ülkesine yöneldiği sırada Türklerin hakanı Şu adında genç bir kişiydi. Bu kağan Balasagun yakınındaki Şu kalesinin yapımına başlamıştı. Kaleye yerleşen ordusundaki beyler için her gün üç yüz altmış davul çaldırırdı.

Zülkarneyn'in yaklaştığını kendisine haber vermişler "Savaşalım mı? Ne buyursunuz?" demişler. Oysa Şu, Zülkarneyn'in yaklaştığı haberini vermek üzere Hocend kıyısına kırk komutanını göndermişti. Gizlice gittikleri için kimsenin bu komutanlardan haberi yoktu. Hakanın savaşa giderken bile yanından ayırmadığı büyük bir gümüş havuzu varmış. Su doldurup içinde ördekler ve kazlar yüzdürürmüş. Kendisine savaşalım mı diye soranlara "Şu kazların ve ördeklerin nasıl suya daldığına bakın!" demiş. Bu sözleri duyanlar telaşlanmışlar, hakanlarının ne savaşmaya ne de geri çekilmeye hazır olduğunu düşünmüşler.

Zülkarneyn ırmağı aşınca, ileri karakoldakiler gece gelerek Hakan'a haber vermiş. Hakan Şu da hemen harekete geçip doğuya doğru çekilmiş. Kimseye haber vermeden çekildiği için halk arasında büyük bir kargaşa çıkmış. At bulabilenler atlarına binerek kaçıp gitmişler. Hakan ordusuyla geri çekildiğinde arkalarında aileleriyle birlikte yirmi iki adam kalmıştı. Bunlar yaya olarak oradan uzaklaşmak veya oraya yerleşmek üzere düşünüp duruyorlarmış. Bu sırada aileleriyle birlikte yüklerini sırtına vurmuş, gece çekilen ordunun bıraktığı iz boyunca yürüyen iki adamla karşılaşmışlar. Birlikte durum değerlendirmesi yapmışlar. Yirmi iki adam demiş ki: "Zülkarneyn sürekli sefer halinde bir kişidir. Bir yerde durmaz. Bizi

de bırakıp gidecektir. Biz kendi ilimizde kalabiliriz. İki adamın da kalması için bunlara "Kal aç!" demişler. Yüzleri sırtlarında olan bu adamlara sonradan Halaç denilmiş. Bunlar iki kavimdir.

Zülkarneyn, gelip de bunları Türk damgalarıyla kuşanmış olarak gördüğünde kim olduklarını sormadan onlara "Türk manand (Türk'e benziyor)" demiş. O zamandan bu zamana adları bu biçimde kalmış. Türkmenler aslında yirmi dört kabiledir, ancak iki Halaç kavmi belli özelliklerle diğerlerinden ayrıldığından Oğuzlardan sayılmazlar. Kökleri yoktur.

Hakan Şu, Çin'e doğru gitmiş ve Zülkarneyn de ardına düşmüş. Uygur ülkesi yakınlarında ona yaklaştığında Hakan onun üzerine bir öncü müfreze yollamış. Zülkarneyn de buna karşılık bir müfreze göndermiş. Gece boyunca savaşmışlar. Bu savaş bugün Altun Han olarak bilinen Altun Kan dağının yakınında olmuş. Yenilgi Zülkarneyn'in askerlerinin yakasına yapışınca Zülkarneyn, Hakan Şu ile barışmış, Uygur ülkesinde şehirler kurmuş. Bir süre orada kalmış.

Hakan Şu, Balasagun'a dönünce kendi adıyla anılacak şehri kurmuş. Şehrin de duvarlarına bir tılsım koymuş. Bugün leylekler bile bu şehre kadar gelirler, ancak tılsımın etkisiyle şehre giremezler, ötesine geçemezler. Demek ki bu tılsım onun zamanından bizim zamanımıza kadar bozulmamıştır.

3. Hun (Kun) Dönemi

Oğuz Kağan Destanı

Türk destanlarından günümüze gelebilen tek metin, oldukça geç bir dönemde yazıya geçirilmiş Oğuz Kağan Destanı'dır. Uygur harfleriyle yazılmış bu destan küçük bir parçadır ve 13. yüzyılın sonlarıyla 14. yüzyılın başlarında, İlhanlılar döneminde Oğuz asıllı anlatıcıların ağzından yazıya geçirilmiştir.

Aybek Ed-Devâdârî, adlı Arap bir tarihçi de, kitaplarının birinde 1230 yılının olaylarını anlatırken, "Oğuz Türklerinin de elden ele dolaştırdıkları Oğuzname adlı bir kitapları vardır. Oğuzların ilk zamanları ve ilk hakanları hep bu kitapta yazılır. Oğuz diye Türklerle denir ki büyükleri Oğuz adında biri imiş." demektedir.

Türk destan kahramanlarından Oğuz Kağan'ın kim olduğu konusunda değişik görüşler öne sürülmüştür. Yaygın kanı, Çin kaynaklarında da adı "Ma'o-tun" olarak geçen Mete Han (M.Ö. 209-174) ile Oğuz Kağan'ın aynı kişi olduklarıdır.

ÖZET

Oğuz adındaki çocuk, doğuşundan beri olağanüstü hâller taşımıştır. En güzel perilerden daha güzeldir. İlk sütü emdikten sonra çiğ et ve içki istemiştir. Kırk günde büyümüş, ata binmeyi, ava gitmeyi öğrenmiş, eşsiz bir yiğit olmuştur.

Yaşadığı çevrede, her türlü av hayvanları ile dolu bir orman vardır, ama ne çare ki bir canavar o hayvanları yemekte ve avcılar oraya sokmamaktadır. Oğuz, mükemmel silahları ve zekâsı ile canavarı öldürür. Buna benzer daha birçok kahramanlık göstererek kendini ırktaşlarına saydırıp, Türklerin kağanı olur.

Oğuz Kağan, Gök Tanrı'nın koruduğu bir yiğittir. "Gök" ile onun arasında gizli ilişkiler vardır. Nitekim bir gün "Tanrı"yı düşünürken ansızın karanlık basar, gökten bir mavi ışık (nur) iner. Bu ışığın içinden, dünya yüzünde görülmemiş güzellikte bir kız çıkar. Oğuz, o kızla evlenir ve ondan Gün, Ay, Yıldız adlarını verdiği üç oğlu doğar.

Yine bir gün, تنها bir göl ortasındaki bir ağaç kovuğunda, insanları eritip kımız yapacak güzellikte bir başka kız görür. Oğuz onunla da evlenerek Gök, Dağ, Deniz adlarında üç oğul sahibi olur.

Sonra bir gün halkın ileri gelenlerini ve beyleri toplayıp muhteşem bir şölen verir. Onlara seslenerek:

"Ben sizlere hakan oldum. Yay, kalkan alalım, savaş sesleri çıkaran Bozkurt'un ardına düşelim, talih bize yâr olsun, bir orman gibi mızraklarımızla denizler, ırmaklar aşalım: güneş tuğumuz, gökkubbe çadırımız olsun!" der.

Sonra dört bir yana elçiler, buyruklar yollar. Çevredeki hanlar, hep ona boyun eğler. Uzaktaki Urum Kağan ona uyruk olmak istemeyince Oğuz Han, onu yenmek için sefere çıkar. Bu sefer sırasında Muz Dağı eteklerinde iken bir gün, Oğuz'un çadırına Tanrı'dan bir ışık sızar. O ışığın içinden gök tüylü gök yeleli bir erkek kurt çıkıp Hakan'a:

"Ey, Oğuz! Sen Urum (Roma) üstüne gidiyorsun. Ben sana yol göstereceğim" der.

Bu sayede Oğuz, birçok ülke fethetti. Çin, Tangut ve Şam taraflarını aldı. Nice serüvenler geçirdi, çok bölgelere ve çok insanlara ad koydu. Oğuz Kağan'ın, Uluğ Türk adında gün görmüş ak saçlı bir veziri vardı. Bu yarı ermiş koca vezir bir gün düşünde gördü ki:

Bir altın yay, doğudan batıya kadar yayılıyor, bir gümüş ok, kuzeye doğru uzanıyordu. Uluğ Türk, bunu Hakan'a anlattıktan sonra:

Gök Tanrı, bu dünyayı senin soyuna bağışlayacak diye rüyasını yorumladı. Oğuz, buna sevindi, ertesi gün altı oğlunu çağırarak:

Benim canım avlanmak istiyor ama kocadığım için gidemiyorum. Gün, Ay, Yıldız siz doğuya; Gök, Dağ, Deniz siz de batıya gidin... buyruğunu verdi.

Doğuya gidenler daha çok avlandıktan sonra bir altın yay bulup babalarına getirdiler. Oğuz bu yayı üçe böldü. Herbirine bir parçayı uzatarak:

Alın, bu yaylar gibi ok atıcı olun! dedi.

Batıya gidenler ise gümüş bir okla döndüler. Hakan, onu da üç parça ettikten sonra, küçük oğullarına:

Varın! Bunlar gibi göklere atılın! emrini verdi.

Bundan sonra bir şölen kurarak, kırk gün, kırk gece toy yapan Oğuz, ülkesini oğulları arasında bölüştürdü. Onlara çok tesirli sözler söyledi:

"Ey oğullar ben çok yaşadım, nice savaşlar gördüm, pek çok oklar attım, dostlarımı güldürdüm, düşmanlarımı ağlattım. Gök Tanrı'nın bana buyruğunu yerine getirdim... İşte sizlere de yurdumu bırakıyorum." dedi.

BİLGİ:

Destanın Uygur harfleriyle olan yazmasının bundan sonraki bölümü kayıptır.

4. Göktürk (Köktürk) Dönemi

Bozkurt Destanı

Bu efsanenin Çin kaynaklarında yazılı iki özeti vardır. Bu özetler birbirine çok yakındır. Göktürklerle ait olan bu destan, bir bakıma Türklerin soy kütüğü ve var olma biçimidir. Yine Göktürklerle ait olduğu bilinen Ergenekon Destanı'nın bu destanın devamı olması güçlü bir olasılıktır.

Türk mitolojisinin temel unsurlarından olan Kurt, Göktürk destanlarında "Kurt ana" (dişi), Altay kavimlerinde ise "Kurt ata" (erkek) olarak görülmektedir. Oğuz Kağan Destanı'nda "Gök tüylü, gök yeleli" olarak tasvir edilen ilahi bir kılavuzdur. Göktürklerde ve daha sonra "kurt başlı" bayraklar ve sancaklar orduların vazgeçilmez işaretleri olarak kullanılmıştır.

Çin kaynaklarına göre Türklerin atası (totemi) doğaüstü yaratılışı olan bir kurttur. Bu kurdun iki karısı gök ve yer tanrılarının kızlarıdır.

Aslında bir sembol olan bozkurt, Oğuz Kağan Destanı'ndan başlayarak Bozkurt, Ergenekon ve Göç gibi destanlarımızda ata, kılavuz veya kurtarıcı olarak görülmektedir. Gökten yollanan bu sihirli ve çevik varlık, kimi zaman Türk soyunun devamını sağlamakta, kimi zaman Türkler bir sıkıntıya düştükleri zaman görülmekte, kimi zaman da göçlerde, akınlarda ve savaşlarda onlara yol göstermektedir.

ÖZET

Tanrı bir soyu kutsamaya görsün! Hiçbir güç bu soya, bu millete güç yetiremez. Hilelerle, düzenlerle ve tuzaklarla onu yok edemezler. Kanlı saldırıları da sonuç vermez. İşte Türklerin Oğuz'dan gelen bir kolu, Hunlar ile aynı aileden olup Göktürk adıyla Eski Hun ülkesinin kuzeyinde yani Batı Denizi kıyılarında otururlardı. Komşuları Çinliler, her ne kadar bu insanlardan iyilik görmüş ve onlardan kazanç sağlamışlarsa da, Göktürklerin giderek düzelen halleri ve güçlenen orduları, onları endişelendiriyordu. Türklerle karşı, içten içe hasetleri kaynıyordu.

Bir gün Türklerle barış halindeyken ve Türkler onlardan emin iken, gece vakti aniden Türk ülkesine baskın yaptılar. Kadın, çocuk, bebek demeden yetmişlik kocadan, kundaktaki bebeğe kadar bütün milleti hiç acımadan kılıçtan geçirdiler. Sadece bir çocuğa güya acıdılar. Onun da ellerini, kollarını

keserek biçireyi ortaya attılar. Çocuğu bıraktıkları yer büyük otlar ve kamışlarla çevrili bir bataklıkta.

Düşman gidip ortalık sakinleşince, bir dişi kurt peyda olmuş, çocuğa Çinlilerden daha insafli davranarak yemek taşımak suretiyle beslemeye başlamıştı. Çocuk da bunları yiyerek kendine gelmiş ve ölmekten kurtulmuştu. Bir müddet sonra çocuk büyüdüğünde, kurt çocukla evlendi ve ondan hamile kaldı. Düşman Çin hükümdarı, durumdan haberdar olunca, telaşa kapıldı ve hemen adamlarını göndererek çocuk ile kurtu öldürmelerini söyledi. Askerler gelmeden kurt bundan haberdar olmuş ve daha önce bataklık etrafında hazırladığı bir patika yoldan çocuğu kaçırmıştı. Çünkü kurt, Tanrı'nın kutsal ruhlarından yardım alıyordu. Tanrı, onları gelecek kutsal Türk nesli için korumak istemiş ve Çinlilerin daha fazla zulmetmesine izin vermemişti. Kurt, hızla çocuğu denizin doğusuna götürdü.

Uzun, yorucu ve tehlikelerle dolu bir yolculuktan sonra kurt, çocuğu Altay Dağlarının eteklerine getirmeyi başardı. Buradan Altay Dağlarının ortasında tepelerle çevrili, sıcak mağaraların olduğu bir yere geçtiler. Burada derin bir mağara gören kurt, hemen çocukla birlikte içeriye daldı. Mağara, derin ve uzun bir koridordan sonra, baştan başa otlar, çimenler ve ağaçlarla dolu bir ovaya ulaşıyordu.

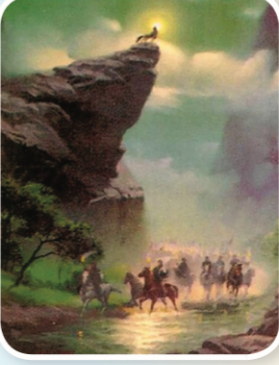

İşte kurt bu ovada, uzun müddet bu Türk yiğidiyle birlikte yaşadı. Mutlu bir ömür sürdüler. Kurt, delikanlıdan on çocuk sahibi oldu. Bu kurt, aslında Tanrı tarafından Türk soyunu devam ettirmek için gönderilen kutsal bir varlıktı. Kurdun ve delikanlının çocukları bu ovada yetişerek bir gün düşmanlardan öç almak için yetiştiler ve kurttan türediklerini hiçbir zaman unutmamaya kendilerine dişi kurt anlamına gelen asena sülalesi dediler.

Ergenekon Destanı

Bu destan 13. yüzyılda Moğol tarihçisi Reşidüddin tarafından yazıya geçirilmiştir.

ÖZET

Oğuz Han'ın ölümünden sonra, Türkler'in başına sırasıyla Oğuz Han'ın oğulları Gök Han, Ay Han ve Yıldız Han, daha sonra da İlhan hükümdar başbuğ olarak geçtiler. Babalarından kalma yurdu genişletip babaları gibi düşmanlarını dize getirdiler. Denizlerine daha deniz, ırmaklarına daha ırmak, ovalarına

daha ova kattılar. Göktürk okunun ötmediği, Göktürk kolunun yetmediği hiçbir yer kalmadı.

Bu dönemde, Moğol yurdunda Shan Han, Tatar yurdunda da Sevinç Han hükümdar olmuşlardı. İkisi de aynı yaştaydılar ve birbirleriyle dosttular. İçten İçte Göktürklerin gücüyle zenginliğini çekemezler ancak güçleri de yetmediğinden hep uzakta uzağa fırsat kollar dururlardı. Zamanla Çin, Tunguz ve Mançu hükümdarlarını da yanlarına çekmeyi başarıp onları da Göktürklerin üzerine saldırmaya ikna ettiler. Bunu haber alan Göktürkler, çadırlarını, mallarını ve ailelerini yüksek bir tepenin başına topladılar. Tepenin çevresine de derin hendekler kazdılar. Düşmanlar her ne kadar şiddetle saldırdıysa da sonuç alamadılar. Vuruşmalar on gün kadar sürdü. Düşman kavimler çok zayıf verdiler. Göktürkleri yüz yüze vuruşmayla yenemeyeceklerini anlayınca geriye dönüp gittiler.

Bir gün bütün düşman illerinin hanları av yerinde bir araya gelip konuşmaya başladılar. Eğer biz Göktürkleri yenmezsek zamanla bizi kırıp geçirecekler; gelin onlardan öğ alalım dediler. Ancak onları normal bir savaşa yenemeyiz; onlara öyle bir hile yapalım ki ne olduğunu anlayamasınlar ve yenilsinler dediler. Kendi aralarında hain bir plan yaptılar. Yine Göktürkleri savaşa davet ettiler.

Savaş tan yeri ağırırken başladı. Düşman beyleri ilk çarpışmada yenilmiş gibi mallarını olduğu gibi bırakıp kaçtılar. Aslında büyük birliklerini çevredeki tepelerin eteklerine saklamışlardı. Göktürkler:

"Bunlar artık yenildi. Vuruşmada güçleri kırıldı. Kaçıyorlar!.." deyip malları toplamak için arkalarından varıp yetiştiler. Göktürkler silahlarını bırakıp malları toplamaya başlayınca kaçan düşman kuvvetleri çevredeki güçlerle beraber hep birlikte Göktürklerle saldırdılar. Göktürkler tekrar vuruşmaya başladılar da silahlarına davranmadan düşmanlar galip geldi. Bütün askerleri ve ailelerini kılıçtan geçirdiler. Çocuk, yaşlı ve kadın demeden herkesi öldürdüler. Ne varsa talan ettiler. Öyle ki, Göktürk hakanı ve karısı dahi öldürülmüştü.

Sevinç Han ve diğer düşman hanları arkada hiçbir Türk kalmadığını düşünerek esirler ile ele geçirdiği ganimetlerle birlikte geriye yurduna döndü. Ölen Göktürk hakanı İlhan'ın o yıl evlenen Kayan adlı küçük bir oğlu vardı. Ayrıca hakanın Tukuz adlı yeğeni de o yıl evlenmişti. Bunlar eşleriyle beraber savaş boyunca en önde vuruşmalarına rağmen arkalarındaki bozgunu görünce, hanımlarının da uyarılarıyla, dağlar arasındaki patika yollardan ormana çekilmişlerdi.

Bunlar düşman elinden kaçabilen iki at, birkaç koyun, birkaç öküz ve inekle birlikte sadece keçilerin geçebileceği ince ve sarp yollardan, dağların zirvelerinden aşarak kimseye görünmeden ilerlemeye çalıştılar. Çünkü dört bir taraf düşman gözcüleriyle dolu olabilirdi. Boğazlardan, başı dumanlı tepelerden ve gürül gürül akan ırmak kenarlarından geçerek gözden oldukça uzak bir vadiye ulaştılar. Bu vadide oldukça temiz su kaynakları, türlü otlar, meyve ağaçları ve sürüsüyle yaban hayvanları vardı. Burayı görünce Tanrı'ya çok şükrettiler. Kışın hayvanların etlerini yiyip derileriyle örtündüler; yazın sütlerini içtiler. Bu kutlu yere Ergenekon adını verdiler.

Ergene'nin anlamı bir dağın kemeri, oturdukları yer demektir. Kon ise diklik demektir. Bu yer gerçekten çevrenin en ünlü ve dik dağının en düz yeri idi. Tanrı'nın kendilerine verdiği nimetleri güzel işlediler, güzel çalıştılar. Ancak atalarının yurtlarını ve orada yaşadıkları mutlu günlerini akrabalarını kaybettiklerini, dostlarını ve düşmanlarını asla akıllarından çıkarmıyorlardı.

Bir nice zaman sonra İlhan'ın Kayan'ın çok evladı oldu. Kayan dağdan hızlı inen sel demektir. Kayan, adına layık bir yiğitti. Tukuz da ondan geri yanı yoktu ama onun evlatları Kayan'ın kilerden biraz az oldu. Artık çoğalan ailelere soy sopa göre bir oymak adı vermek gerekiyordu. Kayan'ın çocuklarına Kayatlar dediler; Tukuz'un evlatları naysa, iki ad verdiler: bir nicesi-

ne Tukuzlar, bir nicesine Türülkenler diye seslendiler. Çok yıllar bu iki kişinin evlatları Ergenekon'da kaldılar. Enine boyuna vadinin her tarafını kapladılar. Bir nice zaman sonra Kayan ve Tukuz'un çocukları o kadar çoğaldılar ki soy sopa göre onlara ayrı ayrı oymak (orok-uruk) adı vermek gerekti. Daha sonraları Araplar ırk kelimesini Türklerin bu oymak kelimesinden aldılar. Büyük aileler böylece birer oymak halini almıştı.

Bu oymakların dört yüz yıl sonra sayıları o kadar çoğaldı ki Ergenekon'da kendilerini ve sürülerini koyacak yer bulamadılar. Bu sebepten bir araya gelip konuştular. Kurultay derlediler. Kurultayın toplandığı yereyse, gök renkli, kurt başlı bayraklarını diktiler. Böylece atalarını ve kendilerine yol gösteren kurdu unutmadıklarını ispatladılar. Dediler ki:

"Atalarımızdan daha evvel duymuştuk ki Ergenekon dışında geniş yurtlar, bereketli topraklar, sulak araziler varmış. Eskiden o yurtlar hep bizim imiş. Moğal-Tatar bir olup bütün düşmanlar üstümüze yüklenerek küçük büyük bütün halkımızı kılıçtan geçirmiş. İki aile dışında hayatta kalan olmamış ve neyiz var yoksa alıp götürmüşler. Tanrı'ya şükür artık çoğaldık. Genişleyip güçlendik. Bu yurt çok güzel ama küçücük yere sıkışıp kalacak değiliz ya? Dışarı çıkıp eski yurtlarımız, ata topraklarımızı almanın vakti gelmedi mi? Düşmanlarımızla hesaplaşmanın vakti değil mi artık? Ne duruyoruz dışarı çıkalım. Her kim bize dost derse ona dost olalım. Her kim ki bizi düşman bilirse vuruşalım."

Herkes Ergenekon'dan çıkış fikrini benimsemişti. Hep bir ağızdan "Tanrı Türk'ü korusun" diyorlardı. Artık bu karar, halkın ortak bir fikri olmuştu. Onlar zaten bütün kararlarını halka ve halk kurultayına danışarak alıyorlardı.

Kurultayda herkes fikirlerini söyledi. Ergenekon'dan türlü çıkış yolları aradılar. Ancak Ergenekon yurdunu saran demir madenleriyle dolu dağ, yüklerle beraber aşılacak gibi değildi. Aralarından bir demirci şöyle dedi:

"Yakınlarda bildiğim bir yer var, orada çok fazla demirin bulunduğu bir maden vardır. Fakat oradaki demirler, diğer ocaklara nispeten daha gevşektir. Üstelik bu madenden epeyce demir çektiğimizden incelmıştır. Eğer onu yeterince eritebilirsek kendimize geçebileceğimiz bir yol açarız."

Herkesin gözü parladı birden. Hızla oraya gittiler ve madeni

iyice incelediler. Yol geçirebilecekleri yerleri tespit ettiler. Kat kat odun ve kömürü yan yana dizerek dayanılmaz sıcak bir ateş yaktılar. Bu ateşi beslemek için ellerinden geldiği kadar odun ve kömür topladılar. Yüzlerce devenin, koyunun ve sığırın derisinden körükler yaptılar. Dağın sağına soluna her yerine odunlar yığıldı. Gençler mümkün olduğunca ateşi canlı tutmak için çalışırken yaşlılar da yüce Tanrı'ya el açıp dua ederek onların başarılı olması için yalvardılar. İlk ateşi de Tanrı'ya en fazla yalvaran, en yaşlı ve dürüst olanı yaktı.

Tanrı'nın lütfuyla ateş iyice hararetlendikten sonra demirden dağı eritip akıtmaya başladı. Tanrı bir kez daha Türk'e yardım etmiş, onu sevdiğini ve koruduğunu göstermişti. Gençler sevinip oynamaya, kızlar şarkılar ve destanlar okumaya, yaşlılarsa gözyaşı içinde dualarla şükürler etmeye başladılar. Atık ateş onlara, bir deve kervanının geçeceği kadar yol açmıştı. Bu sırada hiç beklenmedik bir olay gerçekleşti. Çünkü tam Ergenekon'dan çıktıklarında, ne tarafa gideceklerini ve ata yurtlarını nasıl bulacaklarını bilemiyorlardı. Şaşırıp kalmışlardı. Bu sırada atalarını buraya getiren kutsal kurt tekrar belirdi. Onlara kendisi takip etmelerini söyledi. Böylece emin bir şekilde atalarının yaşadığı yerlere ulaştılar.

O ayı, o günü ve o saati hiç unutmadılar. Hafızalarına kazıyıp kutsal bildiler. Bu tarih, artık Türkler için bayram olmuştu. O günden bu güne söz konusu tarihte, yaşlı ve bilge kimselerce, bir demir parçası kızartılarak, örsün üzerine konur, çekiçle vurulmak suretiyle Ergenekon'da yaşananlar temsil edilir. Atayurda dönüş kutsal bilinir. Bu günün nevrüz günü olması pek kuvvetli bir ihtimaldir. Yani nevrüz Türklerin ve Türk soylu akraba toplulukların bayramıdır.

Ergenekon'dan çıktıklarında, Türklerin hakanı Kayan soyundan Börte Çene idi. Börte Çene, bütün illere elçiler gönderek, diğer Türk boylarını kendi bayrağı altına çağırırdı. Gelenleri selamlayıp bağırklarına bastılar, gelmeyenlereyse asker çıkarıp diz çöktürdüler. Ata yurtlarını el eline koymadılar. Atalarının düşmanlarından bir bir intikam aldılar.

Börte Çene halkı ve ordusuyla beraber, Orhun ve Selenga nehirleri dolaylarında, ormanlarla çevrili geniş bir alana geldi. Bu yurdun adı Ötüken idi. Ataları burada doğup büyümüşü. Buranın havası yumuşak, toprakları her çeşit tarıma elverişli, suyu bol bir yerdi. Buraya ulaştıklarında Börte Çene halkına şöyle bir konuşma yaptı:

"Ben Göktürk kağanı Börte Çene! Ey kutlu halkım, ben size diyorum ki; bulunduğumuz yurt, Göktürk atalarımızın kanıyla canıyla besleyip koruduğu yurttur. Yıllarca düşmanın kirlî ayaklarıyla çiğnenmiştir. Atalarımızın ruhu incitilmiştir. Bugün Tanrı'nın yardımıyla yurdumuzu geri aldık. Buraları tekrar istediğimiz gibi imar edeceğiz. Yüce Tanrı bize yardımcı olsun. Bizi dost yanılığsından ve düşman yeniliğsinden korusun."

Bu olaydan sonra oymak oymak, boy boy yeni yurtları Ötüken'e yayıldılar. Ülkelerini geliştirdiler, milletlerini güçlendirdiler. Aralarında birlik olarak dillerini korudular. Başka milletler gibi konuşup onlar gibi giyinmediler. Özlerini hep muhafaza ettiler. İşte böyle oldukları sürece kutsal kurt onlara hep yol gösterdi. Tanrı onlara yardımcı oldu.

Börte Çene'den sonra oğlu Demirtaş ve onun oğlu Yıldız Han Türk tahtına oturdu. Yıldız Han'ın iki oğlu olmasına rağmen bunlar, daha Yıldız Han hayatta iken ölmüşlerdi. Alankova adlı bir kız torunu kalmıştı. Yıldız Han bu kızı, kardeşi oğlu Bey Han'la evlendirdi. Ne yazık ki Bey Han da genç yaşta öldü. Arkada iki oğul bırakmıştı. Bunlar da sırasıyla Türk ülkesinde hâkim olarak daha nice yıllar Türk milletine mutlu bir hayat sürdürdüler. Tanrı onları ve onların neslinden gelen Türk hakanlarını koruduğu gibi, onların adetlerine sahip çıkanları, onlar gibi çalışkan olanları ve dostunu düşmanını bilenleri koruyacaktır.

Türk'ün azmi onu defalarca yok olmaktan kurtarmıştır. Düşmanları onu dört dağ arasına sıkıştırırsa da, bu dağları adeta demirle örse de, Türk birlik ve dirlik içinde olup töre tanıdıkça daha nice demirden dağları eritecektir.

5. Uygur Dönemi

Türeyiş Destanı

Büyük Türk İmparatorluğu'nu Göktürkler'den devralan Uygur Türkleri, Türeyiş Destanı ile soylarının vücut buluşunu anlatırken aynı zamanda da, bütün Türk boylarında hakim bir inanış olarak beliren, soyun ilahi bir kaynağa bağlanması fikrini bir kere daha belirtmiş olmaktadır.

Uygur Türeyiş Destanı'nın, Göktürk-Bozkurt Destanı ile çok yakın benzerlikleri, ilk okuyuşta anlaşılacak kadar açıktır. Hemen bütün Türk Destanlarının birinci derecedeki unsuru olan kurt motifi, gerek Türeyiş ve gerekse Bozkurt Destanlarında bilhassa ilahileştirilmekte ve neslin başlangıcı ve devamı bu ilahi motife bağlanmaktadır.

Türeyiş Destanı, aslında büyük bir destanın başlangıç kısmına benzemektedir. Büyük bir ihtimalle, Göktürk-Bozkurt destanı gibi Uygur Türeyiş Destanı da, ilk büyük Türk Destanı olan Yaradılış Destanı'nın etkisi altında gelişip meydana getirilmiş, daha dar bir muhitin veya daha tecrid edilip kavimleşmiş bir soyun küçük çapta bir yaradılış destanıdır. Nitekim, bundan sonra göreceğimiz, yine bir Uygur Destanı olan Göç Destanı, Türeyiş Destanı'nın doğal bir devamı izlenimini vermektedir...

ÖZET

Geniş Uygur ülkesinde verimli topraklar, yeşil ovalar, temiz bir hava ve parlak masmavi bir gökyüzü yer almaktaydı. En güzeli de Kara-Korum çaylarının kolu olan iki ırmak burada yer almaktaydı. Bunlardan birine Orhun, diğerine Selenga adı verilmekteydi. Bu ırmaklar öyle gür, öyle heybetli akardı ki izleyende bir ordunun savaşa gittiği düşüncesini uyandırır. Orhun ve Selenga, geçtikleri yerleri yeşile büründürür, uçsuz bucaksız ormanları beslerdi. Adeta Tanrı'nın bu topraklara bahsettiği özel birer nimet gibiydiler.

Bu iki ırmağın arasında garip iki tane ağaç vardı. Bu ağaçlardan biri "Fusuk" denen ağaca, diğeri ise, Farsların "Naj" diye adlandırdıkları bir ağaca benzerdi. Bu ağaçlardan biri, her mevsim renklerini korur, kışın bile yapraklarını dökmezdi. Kimsenin tam olarak ne olduğunu bilmediği ancak tadı çam çam fıstığına benzer yemişler verirdi. Öteki ağaca da bazıları Tur dedi. Her iki ağaç da ırmakların kuşattığı iki yüce

dağın eteğinde büyümüşlerdi. Dağın her iki eteğinde yer alan bu ağaçlar, dağ manzarasıyla o kadar bütünleşmişlerdi ki uzaktan görenler bu ağaçları, dağın iki kolu zannederlerdi. Bu yüce dağın başında ise duman hiç eksik olmaz, ağaçlar büyüyüp serpildikçe sanki gökyüzündeki bulutlara ulaşacak gibi boy atarlardı.

Günlerden bir gün açık bir yaz gecesinde yıldızlar parıl parıl parlarken bu iki ağacın arasına kuvvetli bir ışık inmişti. Işığın inip etrafı kaplamasıyla her iki taraftaki dağlar büyümeye başlamıştı. Bu durumu gören halk, hayretler içinde kalmıştı. İçlerindeki hayret ve merakı yenemeyen Uygurlar, o tarafa doğru gitmeye başlamıştı. Söz konusu yere yaklaştıkça kulaklarına tatlı nağmeleri olan bir melodi gelmekteydi. Bu sesler sanki ilahî bir Uygur sazından çıkmaktaydı. Birkaç gün sonra artık buraya her gün ışık inmeye başlamıştı. Işık gittikçe kuvvetlenmeye başlayarak yanında onlarca şimşek de çakmaktaydı.

Diğer birgün ise daha garip şeyler oldu. Uygurlar ağaçları ve şimşekleri izlemeye gittiklerinde, birbirinden biraz aralıkla kurulmuş beş çadır gördüler. Bu çadırların her birinin ağzında, birer dünya güzeli çocuk oynamaktaydı. Her çocuğun çadırının kapısında, onu uzun müddet doyurmaya yetecek büyük birer süt emziği asılıydı. Çadırlar çok göz alıcı olup baştan tavana başta gümüş olmak üzere değişik süslerle süslenmişti. Bütün Uygur oymak ve boylarının reisleri, bu ilginç olayları izlemek için oraya gelmişlerdi. Çocukların olağanüstü bir şekilde Tanrı buyruğuyla buraya indiklerini anlayan reisler, saygıyla diz çökerek selam verdiler. Sonra en kudretli beş tanesi birer çocuğu yanına alarak çadırlarla beraber boylarının yanına döndüler. Çocukların beslenip büyümeleri için sütanneler ve dadılar buldular.

Uygurlar, Tanrı emaneti ve lütfu olan bu çocukların büyütülüp yetiştirilmelerine çok önem verdiler. Her fırsatta onlara say-

gı gösterip ikramda bulundular. Çocuklar artık süttan kesilip konuşmaya başlayınca Uygurlardan annelerini ve babalarını sordular. Onlar da çocuklara ağaçları göstererek anne ve babalarının bunlar olduğunu söylediler. Bunun üzerine halk, çocukların da isteğiyle ağaçların yanında toplandılar. Çocuklar ağaçları görür görmez, evlatların anne babaya gösterdiği saygıyı gösterdiler. Ağaçlara saygıyla yaklaştılar, diz çöküp ağaçları öptüler ve onlara sevgiyle sarıldılar. Bunun üzerine ağaçlar dile gelerek şöyle dediler: "Güzel huylarla donanmış, yüce ahlaklı ve erdemli çocuklar işte böyle olurlar! Böyle anne babalarına saygı gösterirler! Bizim güzel çocuklarımız! Bahtınız açık, şansınız bol, ömrünüz uzun olsun!.."

Çocuklar artık Uygur ülkesinde öylesine bir itibar kazanmışlardı ki, bölgede yaşayan insanlar onlara hükümdar oğulları gibi davranıyordu. Çocuklar, ağaçlar tarafından böyle övüldükten sonra, dönüşte halk, her birine bir ad koymaya karar eri. En büyüklerinin adını Sungur Tekin, ikincisinin adı Kotur Tekin, üçüncüsünün adını Tükel Tekin, dördüncüsünün adını Or Tekin ve nihayet beşincinin adını da Bökü Tekin olarak belirlediler. Çocuklar bu bölgeye gelmeden önce gerçekleşen olağanüstü haller, çocukların dünyaya gelişi ve ağaçlarla aralarında geçen konuşmalara şahit olan halk, bu çocukların seçkin olduklarına dayanarak, içlerinden birinin hükümdar seçilmesi kanaatine ulaştılar. Çünkü halkın düşüncesine göre çocuklar Tanrı tarafından, sırf bu iş için ve halkın ileride yaşayacağı mutlu günler için gönderilmiş olmalıydılar.

Bu çocuklar arasında Bökü Tekin, konuşması, cesareti, büyüklerine saygısı, boyuposu, sabrı, iradesi ve ileri görüşlülüğüyle diğerlerinden daha ileri görünüyordu. Ayrıca mucizevî bir şekilde bütün

milletlerin dilini konuşabiliyordu. Uzun tartışmalar ve kalabalık kurultayların sonunda, onun han olması konusunda anlaştılar. Büyük şenlikler düzenlediler. Fakirlere yemek, ihtiyaç sahiplerine ihtiyaçlarını verdiler. En asil atlar üstünde oyunlar düzenlediler. Nice koçyiğitler meydanlarda pehlivanlıklarını gösterdiler. Uygur ülkesinin en keskin nişancı okçuları, inanılması güç hüneler sergilediler. Bu şöenler kırk gün kırk gece sürdükten sonra onu Han tahtına oturtular.

Bökü Kağan tahtta otururken kardeşleri onun en büyük yardımcıları oldular. Her biri memleketin bir işine el atarak düzen ve intizamı kalıcı kıldılar. Memleketin her tarafına adaleti yaydılar. Kimse kimsenin kapısını zulümle açamaz oldu. Kimse kimseye zorbalık yapmaya cesaret edemedi. Fakirler bay; baylar daha da bay oldular. Hanın etrafındaki adamlar, askerleri, serveti, atları ve halkı gittikçe büyümeye başladı.

Tanrı bu hükümdara bazı özel lütuflarda da bulunmuştu. Bökü Kağan'ın bütün dilleri bilen üç kuşu vardı. Bu kuşlar zaman zaman kağanın emriyle uzak memleketlere uçarlar, orada nelerin olup bittiğini, nasıl bir halkın yaşadığını ve hükümdarlarının neler yaptığını anında kağana yetiştirirlerdi. Kağan da onların getirdiği bilgilere dayanarak, o ülkedeki güzel şeyleri, kedi ülkesine taşır, ülkesine yeni ve güzel adetler getirirdi. Ayrıca komşu ülkelerin kendileri hakkındaki bazı olumsuz düşüncelerden erkenden haber alarak ona göre tedbir alırdı.

Bökü Kağan bir gece evinde uyurken uyku uyanıklık arasında bir ses duyar gibi oldu. Bu ince zaraf bir sestti. Sanki bütün vücudunu, odada esen serin bir rüzgâr titretiyordu. Gözlerini ağır ağır araladığında, önünde bir kız hayalinin belirdiğini gördü. Başı ağırlaşmış sanki yastıktan onu kaldırmaya gücü yetmiyordu. Hayalet olduğunu düşündüğü bu şeyden korkan Bökü Kağan, kızı görmemezlikten geldi. Kendini ona uyku daymış gibi gösterdi. Kız, ısrarla ikinci kez geldi ama kağan yine uyuyormuş gibi yaparak onu görmezden geldi. Sabah olduğunda kağan erkenden, bilge vezirini yanına çağırttı. Erken bir saatte çağrıldığını duyan vezir telaşlandı. Kendisine kötü bir haber verileceğini sandı. Aceleyle kağanın yanına geldi. Kağan önce onu sakinleştirdi, sonra gece olanları bir bir anlattı. Veziriyle bir süre fikir alışverişinde bulunduktan sonra, onun bazı öğütlerine kulak verdi. Ertesi gün kız geldiği takdirde neler yapacağına karar vererek geceyi bekledi.

Bir sonraki gece kız tekrar gelince, vezirin öğüdüne uyarak kızdan çekinmeyerek onu alıp kardeşleriyle ortaya çıktığı Ak Dağ'a gitti. Kız yolda kağanla hiç konuşmuyordu. Oraya vardıklarında birden dili çözöldü ve konuşmaya başladı. Bökü Kağan bu dağda kızla sabaha kadar sohbet etti. Halktan vezir hariç kimsenin bu buluşma ve konuşmalardan haberi olmadığı halde, onların buluşmaları, yedi sene yedi ay yedi gün, her gece bu şekilde devam etti. Bir gece kız Bökü Kağan'a ayrılmalrı gerektiğini söyleyerek şöyle dedi:

"Bir gün gelecek doğudan batıya bütün dünya, senin buyruğun altına girecektir. Kendini ve çevrendekileri o günlere hazırla! İyi çalış ve çevrendeki iyi insanların kadrini kıymetini bil!.."

Bu sözleri duyan Bökü Kağan çok etkilendi. En kudretli komutanlarından Sungur Tigin'e üç yüz bin askeri hazırlayarak emri altında hazır bekletmesini söyledi. Ayrıca ayrıntılı planlar yapıp Moğal ve Kırgız ülkelerine akınlar yapmasını emretti. Bundan ayrı olarak komutanlarından Kotur Tigin'in de emrine yüz bin asker verdi. Onu da akın için Tankut taraflarına gönderdi. Yine bir miktar askerle Tükel Tigin'in Tibet yönüne gitmesini emretti. Kendisi de yanına üç yüz bin asker alarak Çin tarafına yöneldi. Kardeşleri arasında en çok sevdiği ve en akıllı olan Or Tekin'i de kendi yerine bıraktı.

Bökü Kağan'ın gönderdiği bütün ordular başarılar kazanarak geri döndüler. Savaşlar sırasında ele geçirdikleri mallar, ganimetler ve topraklar hesap edilecek gibi değildi. Kağan gittiği her ülkede tanıdığı becerikli insanları kendi ülkesine getirerek onların da yardımıyla Orhun nehri kenarında Ordu Balık adlı bir şehir kurdurdu. Bu şehir hem binalarının göz alıcılığı, hem nehir manzarasına uygun konumu, hem de inanılmaz temiz caddeleriyle benzersiz bir şehir haline geldi.

Bir müddet sonra doğudaki bütün ülkeler onların buyruğu altına girmişti. Bökü Kağan, ülkesine ve halkına yeni bir düzen vermiş, adaleti en ücra köşelere kadar yaymıştı. Halkı zenginleşmiş, onların zenginlik hikâyeleri dünyanın dört bir köşesinde dillere destan olmuştu.

Bökü Kağan bir gece uyurken, beyazlar giyinmiş bir ihtiyar gördü. İhtiyarın güleç ve güvenilir bir yüzü vardı. Bökü Kağan'a yaklaşıp şöyle dedi:

"Sana şu çam kozalağı büyüklüğündeki taşı veriyorum. Bu taş küçük ama çok değerlidir. Geçmişte ataların bu taş saye-

sinde çok önemli başarılar elde etmiştir. Bu taş, ülkelerinin temeli olmuştur. Eğer sen de bunun kıymetini bilersen, dünyanın dört köşesi hep senin buyruğun altına girecek."

Çük ilginçtir, aynı gece, Bökü Kağan'ın veziri de aynı rüyayı görmüştü. Ertesi sabah Bökü Kağan'a durumu anlattığında kağan, devlet kurultayının toplanmasını buyurdu. Hepsini bir araya geldiler. Bu rüyayı tartışarak bir anlam vermeye çalıştılar. Aralarından bazılarının görüşlerini dikkate alarak, bu rüyanın daha önce yönelmedikleri batıya gitmek için bir işaret olduğuna karar verdiler. Her bir komutan, kendi emri altındaki birlikleri hazırlayarak batıya yöneldi. Gide gide Türkistan'ın batı sınırlarına dayandılar. Burada geniş vadiler, akarsular ve yemyeşil alanlara rastladılar. Herkes, bu yerin manzarasına hayran kalmıştı. Burayı terk etmeye gönülleri el vermedi. Bu yüzden, hemen oraya, geniş, güzel bir şehir inşa ettiler. Bu şehre Kuz Balık adını verdiler. Bu şehre yerleştikten sonra, orayı merkez ve karargâh haline getirdiler. Bu yerin konumu öyle güzel ve yüksekti ki her yere hâkim bir konumdaydı. Bu yüzden işlek yollara yakı, n olan karargâhlarından her yere asker gönderdiler. Böylece etrafa tamamen hâkim oldular. Artık bu bölgede onlarla savaştıkları ne bir halk, ne bir ordu ne de bir devlet yöneticisi kalmıştı. Yani rüyaları bir bir gerçekleşmişti.

Artık ülkelerini öylesine genişletmiş, öylesine bilinmez yerlere uzanmışlardı ki, artık gittikleri yerlerde, insana benzemeyen acaip mahlûklar görmeye başlamışlardı. Bunları elleri ayakları hayvan gibi uzun ve tüylü, başları oldukça iri ve dilleri de anlaşılmazdı. Artık bundan ilerde insan olmadığına karar vererek daha ileriye gitmediler. Bütün bu akınları sırasında, hayale gelmeyecek kıymetli eşyalar ve hazineler toplamışlardı. Bunların hepsini bir araya getirerek Bökü Kağan'a sundular. O da herkese gösterdiği yararlılık ve hizmete göre mal, eşya ve hazineleri paylaştırdı. Daha sonra devlete bağlanan bütün han ve kağanlar Bökü Kağan'ın huzuruna gelerek saygıyla bağlılıklarını ıbildirdiler. Bökü Kağan her birine tek tek öğüt vererek ülkelerini nasıl adaletle yönetmeleri gerektiğini anlattı. Onlardan halklarına merhametli davranmaları konusunda söz aldı. Onlar da ülkelerine dönerek kağanın buyruğu doğrultusunda ülkelerini yönetmeye başladılar. Ayrıca han ve kağanların, Bökü Kağan'a ne kadar vergi verecekleri ve onun ordusuna ne zaman kaç askerle katılacakları da belirlenmişti. Artık Bökü Kağan'ın rüyasında gördüğü her şey gerçekleş-

miş, aldığı bütün kararları gerçekleştirilmişti. Daha fazla yurdu dışında kalmaması gerektiğini düşünerek kendi vatanına döndü.

Uygurlar, sanat ve şehircilikte çok ileri gitmişlerdi. Benzersiz şehirler ve sanat eserleri vücuda getiriyorlardı. Bökü Kağan ülkesine döndükten sonra, mimarlarından ve sanatkârlarından kendisi ve kardeşleri için benzersiz bir saray yapmalarını emretti. Saray bittiğinde inanılmaz bir bina ortaya çıkmıştı. Bu binanın göğe doğru uzanan camdan bir kulesi de vardı. Bökü Kağan ve ağaç yıllar önce ağaç etrafında bulunan diğer kardeşleri hep beraber saraya girdiler. Kendileri seslenmeden kimsenin arkalarından saraya girmemesini söylediler. Bir müddet sonra saraya girdiler ama uzun süre onlardan bir haber gelmedi. Bunun üzerine halk ve devlet adamları endişelenerek vezirlerin ve komutanların önderliğinde saraya girdiler. Sarayın her tarafını didik didik aradıkları halde, Bökü Kağan ve kardeşlerine rastlamadılar.

En sonunda camdan kulenin son katına kadar çıktılar. Sonra burada hayret ettikleri bir şey gördüler: Burada yemyeşil bir bahçe ve iki büyük ağaç vardı. Bu ağaçlar Uygur yaşlılarının söylediğine göre, Bökü Kağan ve kardeş-

lerini buldukları yerdeki ağaçlardı. Ayrıca, yıllar önce Bökü Kağan ve kardeşlerinin, dallarını öpüp onlara saygı göstermesiyle, dile gelip Bökü Kağan ve kardeşlerini anne ve babalarına saygı gösterdiği için yücelten ağaçlardı. Dikkatle baktıklarında ağaçların üzerinde şu yazıyı gördüler:

"İşte anne babalarına saygı gösteren çocukların karşısında, bir gün dünya halkları da saygıyla eğilecektir."

BİLGİ:

Bunun dışında bir de Çin kaynaklarında "Kao-çı"lar olarak bilinen Göktürk ve Uygur devletlerinin kurucuları kabul edilen Türk topluluğuna ait bir türeyiş efsanesi de vardır.

Göç Destanı

Bu destan Türeyiş destanının devamı niteliğindedir. Göç destanının Çin ve İran kaynaklarındaki kayıtlarına göre iki ayrı rivayeti bulunmaktadır, ancak bu ikisi birbirini tamamlar niteliktedir. Aşağıda anlatılan özet, Cüveyni'nin Tarih-i Cihanküşa adlı eserinde de kayıtlıdır.

ÖZET

Bir zamanlar Uygurların Barçuk Tigin adında kudretli bir hükümdarları vardı. O dönemde Uygur ülkesinde hükümdarlara Iduk Kut adı verilir. Uygurlar atalarının eski yurdunu bayındır bir hale getirip güzelleştirmişler, orada oturmaya kararlıydılar. Çünkü bazen atalarının eski düşmanlarının onları yurtlarından çıkarmaya niyetli olduklarını duyuyorlardı.

Uygurların bu eski yurdunda, Karakum adlı, görenleri hayran bırakan yüce bir dağ vardı. Uygurlar, atalarının bu dağdaki bir ağaçtan türeyerek Uygur ülkesini ve dünyanın büyük bir kısmını ele geçirdiğini duymuşlardı. Halk bu dağda olağanüstü güçlerin ve varlıkların olduğuna inanırdı. Bu dağa karşı büyük bir saygı duymalarına rağmen, aynı zamanda ondan biraz da korkarlardı. Zira atalarına layık olmadıkları takdirde, dağın kendilerine lanet edeceğine inanırlardı. Bu dağdan, suları oldukça berrak ve gür akan Orhun ile Selenga adında iki ırmak kaynaklanırdı. Halk bu temiz suyun Tanrı'nın kendilerine rahmet olarak gönderdiği bir hediye olduğunu söylerdi.

Bir gece, bu iki nehir arasındaki bir ağacın üstüne, kutsal bir ışık inmişti. Halk ışığı görünce hemen toplanarak beklemeye başlamıştı. Geçmişte atalarının şahit olduğu olağanüstü halleri kendilerinin de göreceğinden emindiler. Işığın ağaç üzeri-

ne inmesinden bir müddet sonra, ağacın gövdesi, tıpkı gebe kadınlar gibi şişmişti. Ancak gökten ışık inmesi durmamış, her akşam değişik renk ve tondaki huzmeler şeklinde ağaç üzerine ışık inmeye başlamıştı. Dokuz ay on gün geçtikten sonra ağaçtaki bu şişkinlik çatladı ve ağaçtan tıpkı insanlar gibi beş çocuk dünyaya geldi.

Tıpkı geçmişteki gibi Uygurlar bu çocukları da kutsal bilerek onlara gözleri gibi baktılar. Büyüdüklerinde onların en beceriklisini ve yürekliğini başlarına kağan olarak geçirmeye karar verdiler. Onları en bilgili, en cesur ve en erdemli kişilerin yanında büyüttüler. Çocuklar büyüdüğünde, en cesur ve en erdemlileri Buğu adındaki çocuk oldu. Delikanlılık çağını geçen Buğu, çok yüce bir karaktere sahipti. Erdeminden ve cesaretinden asla taviz vermiyor, haksız yere kimseye boyun eğmiyordu. Tahta oturduktan sonra memleketi çok iyi idare ediyor, aynı zamanda ekim-dikim işleriyle de uğraşıyordu. Bu kağandan sonra gelen otuz torunu da devleti onun gibi bilgi ve erdemle yönettiler.

Buğu Kağan sülalesinden Yulun Tigin tahta çıkınca Çin'deki Tang sülalesi ile sayısız savaşlar yaptı. Çünkü Uygurların ticaretini engelleyen ve sık sık Uygur sınırını ihlal eden Çinlilere karşı kendi ülkesi ile halkını barışa kavuşturmak istiyordu. Savaşların ucu sonu gelmiyor, her iki tarafta da telafisi mümkün olmayan kayıplara sebep oluyordu. Sorunu başka bir yolla ve en az kayıpla atlatmak isteyen Yulun Tigin, Çin sarayından bir hızla evlenmeye karar verdi. Nitekim bu evlilik bir süreliğine de olsa işe yaradı ve iki ülke arasında barış dönemi başladı. Böylece kağan barış sağlandı diye ordusunu geriye çekti. Kağan sadece kendisi bir Çinli prensesle evlenmekte kalmamış oğlu Kuli Tigin'i de Çinli bir prensesle evlendirmişti.

Çinli prenses Karakum'da kendisi için özel olarak hazırlanmış şatafatlı bir sarayda oturuyordu. Bu sarayın kurulduğu yere

"Hatunun oturduğu dağ" denirdi. Bazılarıysa sarayın bulunduğu tepenin yüksekliğinden dolayı bu yere "Gök ruhların dağı" derlerdi. Bu dağın güneyinde yalçın kayalıklarla dolu bir dağ daha vardı Bu dağın adı ise "Kutluğ Dağ"dı. Halk bu dağın, iyi ve saadet getiren bir yer olduğuna inanırdı.

Çinliler kızlarını Uygur Kağanı ve prensine vermesine vermişlerdi ama bir grup Çinli müşaviri de Uygur ülkesinden haber almak üzere prenseslerle birlikte göndermişlerdi. Bu müşavir grubu Uygur ülkesi hakkında derin araştırmalar yaptıktan sonra elde ettikleri neticeleri göz önüne alarak kendi aralarında şöyle konuştular:

"Anladık ki Karakum'un kudret ve ihtişamı, bu Kutluğ Dağ'ın uğurundan ve bulunduğu konumun zenginliğindendir! Biz bu dağı bir şekilde yok edelim ki Uygur Devleti ortadan kalsın ve bizim için tehlike olmaktan çıksın."

Kendi aralarında bir plan yaptıktan sonra, Uygur kağanına gelerek şöyle dediler:

"Sevgili Kağan" Biz size kızlarımızı verdik. Artık sizinle akraba olduk. Artık karşılıklı güvenimize dayanarak sizden bazı konularda yardım talep ediyoruz. Biliyorsunuz halkınız, Kutlu Dağ'dan aldıkları iyi talih taşlarını ülkenizde çok kullanılmakta ve bu, ülkenize zenginlik, saadet ve uğur getirmekte. Bu taşlardan sizde çok fazla var. Halkınız artık bunları işlemekten yoruldu. Birçoğunu da işleyememekte. İzin verin, biz akrabalarınız olarak onları kendi ülkemize götürelim ve sizin yerinize sizin için onları işleyelim!.."

Kağan onların tatlı diline, gülerek yüzüne, ülkesini öven sözlerine ve sözde akrabalıklarına kandı. Onlara taşları götürmeleri için izin verdi. Ancak taşlar çok büyük olduğu için Çinlilerin bunları götürmeye gücü yemedi. Bunun üzerine taşları ateşe verip yaktılar. Üzerineyse sirke döküp hepsini parçaladılar. Sonra küçük parçaları alarak Çin'e gittiler.

Bu taşların götürülmesinden bir müddet sonra, etrafta garip şeyler olmaya başladı. Kuşlar ve vahşi hayvanlar, garip garip bağrırmaya başladı. Yulun Tigin ise, on beş gün sonra bilinmeyen bir hastalığa yakalanarak öldü. Memleketin başına kuraklık, kıtlık, sel ve salgın hastalıklar gibi türlü kötülükler geldi. Taşların götürülmesine itiraz etmeyen halk ise gün yüzü görmedi. Yulun Tigin'den sonra gelen kağanların da ömrü uzun olmadı ve kısa sürede öldüler. Bu yüzden Uygurlar, Karakum'u terk ederek Turfan'a göç etmek zorunda kaldılar. Bu şehir Beş Balık bölgesinde kendi egemenlikleri altında bulunuyordu. Bundan sonra güneylerindeki Çinlilere karşı daha dikkatli oldular.

Turfan'da, Uygur yaşlıları zaman zaman bir araya gelip Karakum'daki güzel günlerini yâd ederler ve şöyle derlerdi:

"İşte yabancılarla evlenip, ülkesini yabancıların aklına teslim edenlerin sonu budur! Eski düşmandan dost ve akraba olmaz! Memleketin küçük bir taşını dahi yabancılarla vermemek gerekir! Bir taşın gitmesi bile felâketlere neden olur! Vatanın bir çakılını dahi küçük görmemek gerekir!.."

42. İslamiyet Sonrası Doğal Türk Destanları

İslamiyet Etkisiyle Oluşan Dönem'e ait destanlar şunlardır:

Destan	Destanın Yayılma Alanı ve Boyu
<i>Battal Gazi Destanı</i>	Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı
<i>Cengiznâme</i>	Orta Asya, Türk-Moğol
<i>Danişmentnâme</i>	Anadolu, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı
<i>Edige Destanı</i>	Orta Asya, Tatar-Kırım
<i>Timur</i>	Orta Asya, Tatar-Kırım
<i>Köroğlu Destanı</i>	Anadolu, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı
<i>Manas Destanı</i>	Orta Asya, Kırgız
<i>Satuk Buğra Han Destanı</i>	Karahanlı

43. İlk İslami Türk Destanı: **Satuk Buğra Han Destanı**

44. İslamiyet Sonrası Anadolu'da Oluşmuş Destan Zincirinin İlk Halkası: **Battal Gazi Destanı / Battalname**

Türk gazi tipini mükemmel bir biçimde aksettiren bu destan XI-XIII. yüzyıllar arasında yazıya geçirildiği düşünülmektedir.

Kaynağını VIII. yüzyılda Emevîler'in Bizans'a karşı açtıkları savaşlarda "El-Battal" (kahraman) lakabıyla şöhret kazanmış bir müslüman Arap emîrinin Türkler arasında yayılan kahramanlık menkıbelerinden almaktadır.

Battalname esas olarak Battal Gazi'nin Anadolu'da Hristiyanlarla yaptığı savaşları konu edinmekle beraber, bu menkıbeler büyük oranda eski Türk inançlarından ve İran peri masallarından alınan motifler ve sahnelerle süslenmiştir. Diğer Anadolu Türk destanları olan Dânişmend Gazi Destanı ve Saltuk Gazi Destanı'na kaynaklık etmiştir.

45. Dünyanın En Uzun Destanı: **Manas Destanı**

46. **Tip**, benzer özellikleriyle birçok destanda yer alan ve değişmez özelliklere sahip karakterdir.

Türk destanlarında yer alan bazı tipler şunlardır:

Alp Tipi	Savaşçı, kahraman ve lider kişidir. Kahramanlığın, yiğitliğin, cesurluğun, asaletin göstergesidir.
Bilge Tipi	Liderlik yapan, yol gösteren, saygı duyulan kişidir. "Ak Sakallı Dede" olarak da adlandırılır. Özellikle bilginin ve manevi gücün temsilcisidir.
Kadın Tipi	Aile kurumunu var eden kişidir. Koruyucu, birleştirici özelliği vardır. Sevginin, fedakârlığın ve sadakatin göstergesidir.

47. Dünya Edebiyatında Doğal Destanlar:

Dünya Edebiyatının Doğal Destanları

Sümerler	Gılgamış
Yunan Edebiyatı	İlyada ve Odise
Hint Edebiyatı	Ramayana ve Mahabharata
İran Edebiyatı	Şehname
Fin Edebiyatı	Kalevela
Alman Edebiyatı	Nibelungen
İngiliz Edebiyatı	Beowulf
Rus Edebiyatı	İgor
İspanyol Edebiyatı	Le Cid
Fransız Edebiyatı	Chansen de Röland

Sümerler

Gılgamış Destanı

Destan, tarihte bilinen en eski medeniyetlerden olan Sümerlerin yaşayışı hakkında bilgi verir. Dünyanın en eski yazılı destan örneğidir, 12 kil tablete, Akad çivi yazısıyla kaydedilmiştir. Uruk kralı Gılgamış'ın ölümsüzlüğü arayışının öyküsüdür, aynı zamanda Nuh Tufanı'nın en eski şeklidir. Gılgamış, en yakın dostu Enkidu'nun ölümünün ardından ölümsüzlüğü aramaya başlar. Tanrı Enlil'in de öğütleriyle ölümsüzlüğe ancak büyük bir ad bırakmakla ulaşabileceğini kabul eder.

Yunan Edebiyatı

İlyada ve Odise Destanları

Bu destanlar eski Yunan edebiyatının büyük şairlerinden Homeros tarafından yazıya geçirilmiştir. Dünya edebiyatının ilk epik şiir örnekleridir. Eldeki bilgilere göre Homeros'un bu destanları yazıya geçirdiği tarih M.Ö. 7. ya da 8. yüzyıldır.

İlyada, Troya Savaşı'nı ayrıntılarıyla anlatır. Destan Akhilleus ve Agamemnon arasındaki rehine tartışmasıyla başlar, Hektor'un ölmesiyle sona erer.

Odise, Troya Savaşı'ndan ülkesi İthaka'ya dönerken tutsak olan ve tutsak olduğu adadan kurtulmaya çalışan Odysseus'un yaşadıklarını anlatır.

Hint Edebiyatı

Ramayana ve Mahabharata Destanı

Ramayana, Hintli halk ozanı Valmiki tarafından yazıya geçirilen ve 24.000 beyitten oluşmuş, yedi bölüm halinde olan bir destandır. Prens Rama'nın yaşadıklarını anlatır, Rama'nın Hindistan'ın kuzeyinden başlayıp Seylan'a kadar süren yolculuğunun öyküsüdür. Bu destan, Hinduların kültür, din, sosyal ve siyasal yaşamla- rı hakkında da bilgi verir.

Mahabharata destanında "Büyük Bharata" savaşı anlatılır. Bha- rata Hintlilerin atasıdır. Bu destanda yer yer hayvanların konu- turulduğu (fabl türü) masallara da rastlanır.

İran Edebiyatı

Şehname Destanı

İranlı şair Firdevsi'nin kaleme aldığı, eski İran efsaneleri üzerine ku- rulu manzum destandır. İran edebi- yatının en büyük eserlerinden biri kabul edilir. 60.000 beyitten oluş- muştur. Şehname, tarih öncesi za- manlardan başlayıp Sasani Devleti'nin sonuna dek tüm eski İran krallarını anlatan bir destandır. Edebiyatçı ve tarihçilerin destan olarak nitelediği Şehname'nin içeri- ğinde bir masal havası sezilir. Riva-

yete göre Gazneli Mahmut, bu destanı yazması için Firdevsi'ye geniş olanaklar sunarak onu teşvik etmiştir. Eser 10. yüzyılda kaleme alınmıştır.

Fin Edebiyatı

Kalevela Destanı

Finli yazar Elias Lönnrot'un 19. yüzyılda Fin halk hikayelerini derleyerek yazıya aktardığı ve epik nitelikte olan bir destandır. Finlilerin ulusal destanı olarak bilinen Kalevela, aynı zamanda Fin edebiyatının en önemli destanlarından biridir. "Kalevela"nın anlamı "Kalevela'nın Diyarı"dır. Destan 50 bölüme ayrılmış ve toplam 22.795 dizeden oluşmuştur. Destandaki ana karakter Vainamöinen'dir. Kahraman, Finlilerin ulusal çalgı aleti kontele çalan, sevdiği kız Anio ile evlenemeyen, kıtlık içindeki köylüleri doyurmak için Sampo adında sürekli un üreten, sihirli bir değir- meni çalmaya çalışan biri olarak anlatılmıştır.

Alman Edebiyatı

Nibelungen Destanı

Alman ulusuna ait bu destanda Ren Nehri kıyı- sındaki, eski Worms şeh- ri civarında geçen olaylar anlatılır. Destanın baş kahramanı Siegmund'un oğlu olan Siegfried'dir. Siegfried, genç yaşta maceralara atılmak için

babasının şatosunu terk ederek yollara düşen bir gençtir. Elinde kılıç yerine bir sopa ile köy köy, kent kent dolaşır. Bu destanda Pagan inançları ile birlikte Hristiyan inançları ve töreleri de bulu- nur. Kral-senör ve vassal ilişkisinden de söz edilir. Bunlar da destanın Orta Çağ'da oluştuğuna dair birtakım ipuçlarıdır.

İngiliz Edebiyatı

Beowulf Destanı

Beowulf, bir Anglosakson destanı olarak kabul edilse de Anglosaksonlardan değil, İskandinavyalılardan söz eden destandır. (İskandinavya Anglosaksonların ana yurdudur.) İngiliz edebiyatının en eski destanı olarak bilinir. Beowulf adındaki kahraman ve güçlü bir İskandinav savaşçısını konu eder. Epik tarzda, şiirsel bir anlatımla yazılmıştır. Destan 3.182 dizeden meydana gelmiştir ve tüm eski İngiliz şiirleri gibi kaleme alan kişi bilinmemektedir. 11. yüzyılda yazıya geçirilmiştir.

Rus Edebiyatı

İgor Destanı

Bu destan Ruslar tarafından Prens İgor Destanı olarak adlandırılır. Rusların Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan Kuman Türkleri ile 1185'te yaptıkları savaşı ve savaştaki başarısızlıklarını anlatır. 1795'te ele geçen el yazması örneği, İgor Destanı'nın orijinal metni kabul edilmiştir.

İspanyol Edebiyatı

Le Cid Destanı

12. yüzyılda oluşmuş, İspanyol edebiyatının en eski kahramanlık destanıdır. İspanya'nın ulusal kahramanı Rodrigo Diaz'ın (1043-1099) yaşamını konu alır. Savaşçı Cid diye anlatılan kahramanın, Mağribilerle yapılan savaşta gösterdiği yiğitliği anlatır. Destan üç bölümden oluşur, tarihsel gerçeklere olabildiğince bağlıdır. Şiirsel nitelikleri ve estetik yönü güçlü bir yapıttır.

Fransız Edebiyatı

Chansen de Röland

Ortaçağ'da oluşmuş, Fransız destanıdır. Roland adlı bir kahramanın sekiz on kişiden oluşan arkadaş grubuyla Müslüman Araplara karşı verdiği mücadeleyi konu alır. Hikaye İspanya'da ve Frank imparatoru Charlemagne döneminde geçer.

48. **(Yapma) Destan:** Sanatçıların kendi milletlerinin tarihinden çıkardıkları olayları bazı hayal unsurları ile karıştırarak hikâye edip yazdıkları destanlardır. Sanatçılar, toplumu derinden etkileyen bir olayı doğal destanlara benzeterek destan oluştururlar. Yapma destanlar okunmak amacıyla yazılır ve anonim olmamaları yönünden doğal destanlardan ayrılır.

Dünya Edebiyatının Önemli Yapma Destanları

	Yazar	Eser
İtalyan Edebiyatı	 Dante	İlahi Komedya
	 Ariosto	Çılgın Orlando
	 Tasso	Kurtarılmış Kudüs
İngiliz Edebiyatı	 John Milton	Kaybolmuş Cennet
Fransız Edebiyatı	 Voltaire	Henriade

Çağdaş Türk Edebiyatı Dönemi Yapma Destanlar

1.	 Fazıl Hüsni Dağlarca	Üç Şehitler Destanı
2.	 Nazım Hikmet Ran	Kuva-yı Milliye Destanı
3.	 Mehmet Akif Ersoy	Çanakkale Şehitlerine
4.	 Atilla İlhan	Cabbaroğlu Mehmet Destanı
5.	 Ceyhan Atuf Kansu	Sakarya Meydan Savaşı
6.	 Gülten Akın	Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı

49. Aşağıdaki destanları ait oldukları uluslarla eşleştiriniz.

Nibelungen	Türk
İgor	İran
Şehname	Alman
Le Cid	İspanyol
Kalevela	Rus
Gilgamiş	Sümer
Ramayana	Fin
İlyada	Hint
Şu	Yunan
Mahabharata	İngiliz
Oddysseia	
Beowulf	

50. Aşağıdaki etkinliği yapınız.

A	E	R	G	E	N	E	K	O	N	S	L	G	Ö	Ç
I	Ü	O	Ğ	U	Z	K	A	Ğ	A	N	N	B	D	A
G	Ç	İ	G	I	L	G	A	M	I	Ş	D	O	E	N
A	Ş	D	E	K	B	E	O	W	U	L	F	Z	Ğ	T
L	E	İ	L	A	K	L	E	C	İ	D	A	K	L	Ü
P	H	A	N	L	D	I	R	T	E	R	K	U	E	R
E	İ	D	E	E	İ	L	Y	A	D	A	N	R	G	E
R	T	İ	D	V	E	M	A	N	A	S	N	T	D	Y
T	L	E	B	E	Ş	E	H	N	A	M	E	U	Y	İ
U	E	Ü	Z	L	D	E	N	G	İ	T	M	İ	Ş	Ş
N	R	T	İ	A	Y	A	R	A	T	I	L	I	Ş	R
G	Z	Ç	I	L	G	I	N	O	R	L	A	N	D	O
A	A	T	N	İ	B	E	L	U	N	G	E	N	E	N

Aşağıdaki cümlelerde yer alan destanları sağdan sola, yukarıdan aşağıya olacak biçimde tabloda bulunuz.

1. Şehname'de Afrasiyab adıyla geçen Türk Hakanı.
2. Yakut ve Altay Türklerine ait destanımızdır.
3. Saka hükümdarı Şu'nun İskender'le olan savaşlarını anlatan Türk destanıdır.
4. Hun hükümdarı Mete Han'ın yaptığı savaşlar ve ülkeyi üç oğluna paylaştırmasını konu alan Hun destanıdır.
5. Göktürklerin uzun yıllar yaşayıp çoğaldıkları, demir dağı eriterek dünyaya yayılmalarını anlatan destandır.
6. Çin saldırılarından sonra yok olmaya yüz tutan Göktürklerin dişi bir kurttan yeniden türeyip çoğalmalarını konu alan destandır.
7. Eski Hun hükümdarlarının kızlarının bozkurt suretinde yeryüzüne inen Tanrı ile evlenip Uygur soyunu meydana getirmesini anlatan destandır.
8. Çinlilere tılsımlı taşı (yada taşı) verdikten sonra ülkede kıtlık başlayınca göç etmek zorunda kalan Uygurları anlatan destandır.
9. Troya Savaşı'nı ayrıntılarıyla anlatan Yunan destanıdır.
10. İranlı şair Firdevsi'nin kaleme aldığı, eski İran efsaneleri üzerine kurulu manzum destandır.
11. Destan, tarihte bilinen en eski medeniyetlerden olan Sümerlerin yaşayışı hakkında bilgi verir.
12. Finli yazar Elias Lönnrot'un 19. yüzyılda Fin halk hikayelerini derleyerek yazıya aktardığı destandır.
13. Alman ulusuna ait bu destanda Ren Nehri kıyısındaki, eski Worms şehri civarında geçen olaylar anlatılır.
14. İngiliz edebiyatının en eski destanı olarak bilinir.
15. Destanda Rusların Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan Kuman Türkleri ile 1185'te yaptıkları savaşı ve savaştaki başarısızlıklarını anlatır.
16. 12. yüzyılda oluşmuş, İspanyol edebiyatının en eski kahramanlık destanıdır.
17. Kırgızlara ait, dünyanın en uzun destanıdır.
18. Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya ait yapma destanımızdır.
19. İtalyan sanatçı Ariosto'ya ait yapma destandır.

a) Doğal Destanlar: Milletlerin ortak ürünü olan ve büyük olaylar sonucunda, tarihin bilinmeyen bir evresinde oluşan, uzun, manzum eserlerdir.

b) Yapma Destanlar: Yeni ve yakın çağlarda toplumu etkileyen bir olayın doğal destana benzetilerek belli bir sanatçı tarafından söylenmesiyle oluşan destanlardır.

51. Aşağıda doğal destanlar ile yapma destanların benzer ve farklı özellikleri verilmiştir.

Özellikleri inceleyerek ilgili yere (+) işareti koyunuz. Ortak özellikleri de dikkate alınız.

Özellikler	Doğal Destan	Yapma Destan	Ortak Özellik
a. Milleti yakından ilgilendiren, milletin hayatında derin iz bırakan olaylar işlenir.			
b. Olağanüstü olaylara ve kişilere yer verilir.			
c. Oluşum, yayılma ve derlenme aşamaları vardır.			
d. Şiirsellik ön planda olup manzumdur.			
e. Olay çevresinde oluşan edebi metindir.			
f. Söyleyeni bellidir ve bireysel yaratıcılık söz konusudur.			
g. Ulusal bir nitelik taşır.			
h. Halkın ortak yaratımıdır.			
i. Yakın tarihimizde meydana gelmiş olaylardan ortaya çıkar.			
j. Doğal dilden farklı bir dille oluşur.			
k. Ahengin oluşturulmasında devrik cümlelerden yararlanılır.			
l. Yazılı edebiyat ürünüdür.			
m. Savaş, afet, göç gibi konular ele alınır.			
n. İlkel dönemde yaşanmış olayları konu alır.			
o. Dilden dile dolaşırken büyük değişikliklere uğrar.			
p. Gerçek ve gerçekdışı olaylar iç içedir.			
r. Ele alınan dönemin siyasi, dini, kültürel, tarihi atmosferini yansıtır.			
s. Anlatıcı, olayları ilahi bakış açısıyla yansıtır.			
ş. Olay, yer, zaman ve kişi unsurlarından oluşur.			

52. Efsane Genel Özellikleri Destan Karşılaştırması

Efsane:

Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence.

Sözlü edebiyat geleneğinin bir türü olan efsane; gerçek veya hayali şahıs, olay, yer hakkında gerçek olduğuna inanılarak anlatılan hikâye demektir.

Efsaneler dilden dile anlatıl原因lmış, çok eski anlatılar olup ortak (anonim) halk edebiyatı ürünleridir.

Efsanelerin konuları bir kişiye, bir olaya veya bir yere dayandırılır.

Efsanelerde anlatılanların, bir ölçüde de olsa, inandırıcılık özelliği vardır.

Efsaneler genel olarak bir veya birkaç motif içeren kısa bir anlatım türüdür.

Efsanelerde tabiatüstü aşkın, güç veya güçlerin ortaya çıktığı gizli ve esrarengiz bir âlem vardır. Bu âlemin sınırlarına hiçbir zaman tam olarak erişilemez.

Gerçeklik unsurunun yanında olağanüstülük ve inanç unsuru mutlaka bulunur.

Efsaneyle, halkın hayal gücüyle yarattığı **"ideal insan tipi"** nesilden nesle anlatılır.

Efsanelerle halk hikâyelerinin büyük bir benzerliği yoktur. Yalnız, zamanla bazı halk hikâyeleri efsaneleşmiştir. İçindeki manzum kısımlar unutulurken sadece olay mensur şekilde anlatılır hâle gelmiştir.

Günümüzde efsaneler şiir, müzik, resim, heykel, bale, opera, sinema, tiyatro gibi çağdaş sanatlar için zengin bir kaynak oluşturur.

Efsaneler, toplumların hayatlarında insanları iyiye güzele yönlendiren, zaman zaman kıssadan hisse çıkarmak yoluyla halka yararlı mesajlar veren, geleneksel değerleri koruyan yapıcı, yönlendirici işlevleri olması nedeniyle önemli bir türdür.

Destan / Efsane Karşılaştırması:

Destanlar millî bir vasıf taşıırken efsaneler millî nitelik taşımaz. Yani aynı destana başka bir toplumda rastlanmaz ancak aynı efsaneye başka toplumda rastlanabilir.

Destanlarda genelde epik yani kahramanlık unsurları ağır basarken efsanelerde durum böyle değildir.

Destanlar yaşanmış tarihî olaylarla sıkı sıkıya bağlıdır. Efsaneler genel anlamda tarihle ilişki içinde değildir, genellikle o yöreye veya o bölgeye aittir. Destanlar ise milletin geneline hitap eder.

53. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı Yazılı Edebiyat (8 - 11.yy)

8.yy.da başlar, Göktürk ve Uygur yazmaları vardır. Türk dilinin gelişim evrelerinde yazı diline geçişle birlikte Türklerin kullandıkları alfabeler şunlardır:

Kök Türk alfabesi, İslamiyet'in kabulünden önceki yazılı dönemde kullanılan ilk alfabedir. Orhun Nehri civarında dikili taşlarda ve mezar taşlarında kullanılan metinlerde rastlanan bu alfabe millî alfabemizdir. Dört ünlü ve otuz dört ünsüz olmak üzere otuz sekiz harften oluşan Kök Türk alfabesi hem yukarıdan aşağı hem de sağdan sola doğru yazılabilmektedir. Bu alfabe ile yazılmış Tonyukuk, Kültigin ve Bilge Kağan kitabeleri oldukça önemlidir. Bu kitabelere Orhun Abideleri de denir.

Uygur alfabesi, Kök Türk alfabesinden sonra Uygurların kullandığı alfabedir. Dördü ünlü ve on dördü ünsüz olmak üzere toplam on sekiz harften oluşan bu alfabe IX. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Bu alfabe ile daha çok dinî nitelikli eserler yazılmıştır.

Arap alfabesi, Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte XI. yüzyıldan itibaren kullandıkları alfabedir. Sağdan sola doğru yazılan bu alfabe ile Türk-İslam tarihinde birçok eser verilmiştir.

Kiril alfabesi, Slavlar için IX. yüzyılda düzenlenmiş bir alfabedir. Sovyetler Birliği yönetimi altında yaşayan Türk cumhuriyetlerinde 1937 yılından itibaren bu alfabe kullanılmıştır.

Latin alfabesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 1 Kasım 1928'den itibaren kullanılan yirmi dokuz harflik bir alfabedir.

54. Göktürk Yazıtları (Köktürk / Orhun Abideleri)

- Göktürk (Köktürk) Yazıtları, bir başka adlandırmayla Orhun Kitabeleri, tarihte "Türk" sözcüğünün geçtiği ilk metinlerdir ve Türklerin yazılı ilk ürünü olarak kabul edilir.
- Göktürk Yazıtları, Göktürk imparatorluğunun en parlak dönemini yaşamakta olduğu, Bilge Kağan'ın hükümdarlığı sırasında dikilmiş yazıtlardır. Çok sayıda dikili taştan oluşan ve kimi kaynakların "Bengütaş" (sonsuz dek yaşayacak taş) adını verdiği bu anıtların en önemlileri Vezir Tonyukuk, Kül Tigin ve Bilge Kağan adına dikilmiş olanlardır.
- Bunların ilki Tonyukuk Anıtı, vezirin kendisi tarafından 725'te, ikincisi Kül Tigin Anıtı, Bilge Kağan tarafından 732'de, üçüncüsü Bilge Kağan Anıtı ise oğlu Tengri Kağan tarafından 735'te dikilmiştir.
- Tonyukuk, kendi anıtında, anı türünün ilk ve en güzel örneklerinden birini vermiş, kendi yaşam öyküsünün yanı sıra, Türklerin tarihinden bir kesiti de kişisel bir anlatımla dile getirmiştir.
- Kül Tigin ve Bilge Kağan anıtının birçok yeri birbirine benzerlik göstermekte, Bilge Kağan anıtında Kül Tigin'in ölümünden sonraki olaylar da yer almaktadır. Her üç anıt da, yanlarındaki tapınak ve türbelerle bir anlamda birer külliye oluşturmaktadır. Çevrelerinde çeşitli heykeller, öldürdükleri düşmanları simgeleyen balballar vardır.
- Bu abideler Orhun Alfabesi ile olusturulmuştur. (Bazı yerler Çince)
- Yazarı Yollug Tigin'dir. (Vezir Tonyukuk kendi anıtını kendi yazmıştır.)
- 19.yy.da Danimarkalı bilim insanı W.Thomsan tarafından okunmuş, tüm dünyaya tanıtılmıştır.

55. Göktürk Kitabeleri'nden Örnek Metinler

Metin 1

Tonyukuk Anıtı (Birinci taş), batı cephesi'nden

Bilge Tonyukuk ben özüm Tabğaç ilinge kıldım. Türk budun Tabğaçka körür erti. Türk budun kanın bulmayın Tabğaçda adrıldı kanlandı, kanın kodup Tabğaçka yana içikdi. Tengri ança timiş erinç: kan birtim, kanıngın kodup içikding.

İçikdük üçün Tengri ölütmüş erinç. Türk budun ölti, alkındı, yok boldı. Türk Sir budun yerinte bod kalmadı...

Bugünkü Türkçeyeyle

Bilge Tonyukuk ben kendim Çin ilinde kıldım. Türk milleti. Çin'e tâbi idi. Türk milleti hanını bulup Çinden ayrıldı, hanlandı. Hanını bırakıp Çin'e tekrar teslim oldu. Tanrı şöyle demiştir: Han verdim, hanını bırakıp teslim oldun.

Teslim olduğun için Tanrı öldürmüştür. Türk milleti öldü, mahvoldu, yok oldu. Türk Sir milletin yerinde boy kalmadı.

Metin 2

Kül Tigin anıtı, güney cephesi'den

Tengri teg tengride bolmış Türk Bilge Kağan bu ödke olurtum. Sabımın tüketi eşidgil. Ulayu ini yigünüm oğlanım biriki oğuşum burunum biriye şadpıt begler yırya tarkat buyruk begler Otuz (Tatar.....) Tokuz Oğuz begleri budunı bu sabımın edgüti eşid katığdı tıngla:

İlgerü kün toğsık(k)a birigerü kün ortusingaru kurigarı kün batsıkinga yırıgarı tün ortusingaru anda içkeri budun (kop) m (ang)a k(örür). (Bunç)a budun kop itdim. Ol amtı anyığ yok. Türk Kağan Ötüten yış olursar ilte bung yok...

Bugünkü Türkçeyeyle

Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum. Sözümlü tamamiyle işit. Bilhassa küçük kardeş yeğenim, oğlu, bütün soyum, milletim, güneydeki şadpıt beyleri, kuzeydeki tarkat, buyruk beyleri, Otuz tatar Dokuz Oğuz beyleri, milleti! Bu sözümü iyice işit, adamakıllı dinle:

Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tâbidir. Bunca milleti, hep düzene soktum. O şimdi kötü değildir. Türk kağanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur...

Bilge Kağan anıtı, doğu cephesi'den

"... Üze kök tengri as(ra yağız yir kılındukda ikin ara kişi oğlu kılınmuş). Kişi oğlında üze eçüm apam Bumın kagan İstemi kagan olurmuş. Olurupan Türk budunung itin törüsün tuta bir-miş, iti birmiş..."

...

"...İlgerü Kadırgan y (ışığ asa b(udunu)ğ ança (kondurtumuz, ança itdimiz. Kurıgaru) Küngü Tarbanka tegi Türk budununğ ança kordurtumuz, ança itdimiz.

Ol ödke kul kulluğ küng künglög bolmış erti. İnisi eçisin bilmez erti, oğlı kangın bilmez erti. Ança kazganmış ança itmiş ilim (iz) törümüz erti.

Türk Oğuz begleri budun eşid: Üze tengri basma(sar asra) yir telinmeser Türk budun ilingin törügün kim artatı udaçı (ert)i? Türk budun ertin, ökün! Küregüngün üçütn igitmiş kaganınga ermiş (barmış edgü) ilinge kentü yangıldığ, yablak kigürdüg..."

Bugünkü Türkçeyle

"... Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insan oğlu kılınmış. İnsan oğlunun üzerine ecdadım Bumın Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini, töresini tutuvermiş, düzene sokuvermiş..."

...

Doğuda Kadırgan ormanını aşarak milleti öyle kondurduk, öyle düzene soktuk. Batıda Kengü tarbana kadar Türk milletini öyle kondurduk, öyle düzene soktuk.

O zamana kadar kul kullu, cariyeye cariyeli olmuştu. Küçük kardeş büyük kardeşini bilmezdi, oğlu babasını bilmezdi. Öyle kazanılmış, öyle düzene sokulmuş ilimiz, töremiz vardı.

Türk, Oğuz beyleri, milleti işit: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti? Türk milleti, vazgeç, pişman ol! Disiplinsizliğinden dolayı, beslemiş olan kağanına, hür ve müstakil iyi iline karşı kendin hata ettin, kötü hale soktun."

56. Uygur Yazmaları

- Türklerin İslamiyeti kabulünden önce kullandıkları bir diğer alfabe de Uygur alfabesidir.
- Göktürk Devleti'ni yıkarak M.S. 745'te bağımsız bir devlet kuran Uygurlardan taş ve kağıt üzerine yazılmış çeşitli metinler kalmıştır.
- Uygurlar, Göktürklerin benimsediği Şamanizm'i bırakıp Mani ve Buda dinini benimsemiş, daha çok da dini içerikli metinler ortaya koymuşlardır.
- Bu metinlerde Maniheizm, Budizm ve Hristiyanlıkla ilgili çeşitli öyküler, bilgiler ve inançlarla ilgili yazılar bulunmaktadır. Çok önemli bir kısmı Çince ve Moğolca'dan çeviri olan bu metinlerin en önemlileri şunlardır:
- **Sekiz Yükmek (Sekiz Yığın)**
- **Altun Yaruk (Altın Işık):** Pek çok hikayeden oluşan bu eserin başlıca hikayeleri Şehzade ile Aç Pars Hikayesi, Çestani Bey Hikayesi, Dantipali Bey Hikayesi'dir.
- **Irg Bitig (Fal Kitabı)**
- **Kalyanamkara Papamkara**

Sekiz Yükmek (Sekiz Yığın)

Çince'den bir çeviri olan bu kitapta Budizm'e ait dini-ahlakî inanışlar, Budizm'in felsefesi ve bazı pratik bilgiler yer almaktadır. Uygurlar arasında çok yayılan bu eser, kısa cümleleriyle, içten anlatımıyla ve zengin söz varlığıyla dikkat çeker. Eserde beş duyu organı ve manevi bilgiler yer alır.

Sekiz Yükmek'in Bölümleri

- Kız bilig (görme)
- Kulgak bilig (duyma)
- Til bilig (tatma)
- Burun bilig (koklama)
- Etüz bilig (dokunma)
- Köngül bilig (gönül)
- Adra-tigre bilig (akıl yoluyla ayırma)
- Anılık-bilig (hazine bilgisi) dini kitaplardan söz eder.

• Sekiz Yükmek (Sekiz Yığın)

Altun Yaruk (Altın Işık)

Singku Seli Tutung tarafından Çince'den yapılan bir çeviri ve uyarlamadır. Singku Seli Tutung bazı eklemeler yapmış ve eseri genişletmiştir. Budizm'in esaslarını, felsefesini ve Buda'nın menkıbelerini anlatan bir eserdir. Pek çok hikayeden oluşan bu eserin başlıca hikayeleri **Şehzade ile Aç Pars Hikayesi**, **Çestani Bey Hikayesi**, **Dantipali Bey Hikayesi**'dir.

İrk Bitig (Fal kitabı)

Göktürk alfabesiyle yazılmış bu metin, Mani çevresinde oluşmuş önemli bir eser kabul edilir. İçinde birtakım dini unsurların bulunmasına karşın, temelde bir fal kitabıdır. Her biri ayrı bir fal olarak yorumlanan 65 paragraftan meydana

gelmiştir. Bu eserde çeşitli adetler, inanışlar ve masal unsurları da yer almakta, günlük dile ait kelimeler bolca kullanılmaktadır.

Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesi (İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade)

Bu eser, Uygurlar döneminin en tanınmış hikayesidir. Kan-su vilayetindeki Bin Buda mabetlerinde bulunan bu eserde, iyi yürekli bir şehzadenin bütün canlılara yardım etmek ve canlıların birbirini öldürmelerine engel olmak için çok değerli bir mücevhere ulaşmaya çalışması anlatılır. Bu mücev-

heri ele geçirmek üzere maceralı bir yola çıkan şehzade, gemiyle yolculuk eder, türlü tehlikeler yaşar. Şehzade mücevheri ele geçirir, ancak kötü kalpli kardeşi, onun gözlerini oyarak mücevheri elinden alır. Sonunda adalet yerini bulur, iyi yürekli kör şehzade Budha'ya dönüşür.

Bu eserin orijinali Sanskritçe olup 10. yüzyılda Uygurcaya çevrilmiştir. Eserde canlı bir üslup vardır. Olaylar akıcı bir dille anlatılmış, karşılıklı konuşmalar ve kısa tasvirler de esere akıcı bir nitelik kazandırmıştır.

57. İslamiyet Sonrası Geçiş Dönemi Eserleri (İlk İslami Ürünler)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/ilk-islami-eserler-gecis-donemi/>

58. İslamiyet Sonrası Halk Edebiyatı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/halk-edebiyati>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/halk-edebiyati-nazim-bicimleri-sekilleri/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/tekke-tasavvuf-halk-edebiyati-sanatcilari/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/asik-tarzi-halk-edebiyati-sanatcilari/>

59. İslamiyet Sonrası Divan Edebiyatı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/divan-edebiyati-ses-kaydi/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/divan-edebiyati-nazim-bicimleri-sekilleri-ses-kayitlari/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/mesnevi-unlu-mesneviler-ses-kaydi/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/divan-edebiyati-turler-ses-kaydi/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/divan-edebiyati-sanatcilari-13-14-yy-ses-kaydi/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/divan-edebiyati-sanatcilari-15-19-yy-ses-kaydi/>

60. Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı (1860-1896)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/tanzimat-donemi/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/tanzimat-i-donem-sanatcilari/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/tanzimat-2-donem-sanatcilari/>

61. Servetifünun Edebiyatı / Edebiyatı Cedide Dönemi (1896-1901)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/servetifunun-edebiyati-edebiyati-cedide-1896-1901/>

62. Fecri Atı Topluluğu (1909-1912)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/fecri-ati-toplulugu-1909-1912/>

63. Millî Edebiyat Dönemi (1911-1923)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/milli-edebiyat-1911-1923/>

64. Beş Hececiler

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/bes-hececiler/>

65. Yedi Meşaleciler (1928)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/yedi-mesaleciler/>

66. Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir Anlayışı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/milli-edebiyat-zevk-ve-anlayisini-surdurenler/>

67. Öz Saf Şiir Anlayışı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/saf-oz-siir/>

68. Serbest Nazım ve Toplumcu Şiir Anlayışı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/serbest-nazim-ve-toplumcu-siir/>

69. Garip Akımı / Birinci Yeni Şiir Anlayışı: (1940 Sonrası)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/garip-akimi-1-yeni/>

70. 2.Yeni Şiir Anlayışı (1950 Sonrası)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/ikinci-yeniciler-2-yeni-siiri/>

71. Hisarcılar (1950 - 1957)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/hisarcilar/>

72. Maviciler (1952-1956)

73. 2.Yeni Sonrası / 1960 Sonrası Toplumcu Şiir Anlayışı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/1960-sonrasi-toplumcu-siir/>

74. Dinî Değerleri, Geleneğe Duyarlılığı ve Metafizik Anlayışı Öne Çıkaran Şiir (1960 Sonrası)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/dini-degerleri-gelenege-duyarlilikigi-ve-metafizik-anlayisi-one-cikaran-siir-video/>

75. 1980 Sonrası Şiir Anlayışı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/1980-sonrasi-siir/>

76. Cumhuriyet Dönemi Âşık Tarzı Halk Şiiri (20.yy.dan itibaren)

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/cumhuriyet-sonrasi-20-yy-asik-tarzi-halk-siiri/>

77. Millî Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Hikâye ve Roman Anlayışı

Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Aka Gündüz, Mithat Cemal Kuntay, Emine Işın, Sevinç Çokum...

78. Toplumcu Gerçekçi Hikâye ve Roman Anlayışı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/toplumcu-gercekci-sanatcilar/>

79. Bireyin İç Dünyasını Esas Alan Hikâye ve Roman Anlayışı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/bireyin-ic-dunyasini-anlatan-sanatcilar/>

80. Modernist / Postmodernist Hikâye ve Roman Anlayışı

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/modernist-postmodernist-sanatcilar/>

81. Cumhuriyet Dönemi Bazı Sanatçılar

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/cumhuriyet-donemi-bazi-sanatcilar/>

82. Tiyatro

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/tiyatro-genel-ozellikleri/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/tiyatro-terimleri/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/geleneksel-turk-tiyatrosu/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/modern-tiyatro/>

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/cumhuriyet-donemi-tiyatro/>

83. Cumhuriyet Dönemi Öğretici Metinler

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/cumhuriyet-donemi-ogretici-metinler/>

84. Edebî Akımlar / Edebiyat Akımları

<https://kurguluyorum.com/edebiyat-notlari/edebi-akimlar/>

85. Dünya Edebiyatı

YUNAN EDEBİYATI

- Homeros:** İliada ve Odyssea
Hesiodos: Didaktik şiirin kurucusu
 • İşler ve Günler
Aisopos: Fabl türünün kurucusu
 • Fabllar
Sappho: Lirik şiirin kurucusu
Aiskhylos: İlk büyük trajedi yazarı
 • Agamemnon, Persler, Yalvaran Kızlar, Zincire Vurulmuş Prometheus
Sophokles: Trajediye geliştirdi
 • Elektra, Kral Oidipus
Euripides: Trajedi şairi
 • Fenikeli Kadınlar, Orestes
Aristophanes: Komedi sanatçısı
 • Eşekankarı, Bulutlar, Kuşlar, Atlılar, Kurbağalar, Barış
Heredotos: Tarihçi • Tarih
Menandros: Komedi yazarı • Çiftçi, Yaşlı Cadı
Theokritos: Pastoral nazım türünün kurucusu
Demosthenes: Söylev türündeki yapıtlarıyla tanınır
Sokrates: Felsefenin kurucusu

LATİN EDEBİYATI

- Cicero:** Romalı politikacı, hatip ve yazar
 • Hitap Üstüne, Cumhuriyet, Dostluk, Mektuplar
Vergilius: Aeneis (Roman destanı)
Ovidius: Heroides • Metamorfoz (Değişimler)
Livius: Roma Tarihi
Seneca: Öfkeli Hercules • Troyalı Kadınlar
 • Troialılar
Tacitus: Agricola'nın Hayatı • Annales

İNGİLİZ EDEBİYATI

- F. Bacon:** Denemeler, Yeni Atlantis
Shakespeare: Dünyanın en büyük tiyatro yazarlarından
 • Romeo ve Juliet, Hamlet, Macbeth, Othello, Kral Lear (Trajedi)
 • Venedik Taciri, Yanlışlıklar Komedyası, Windsorlu Şen Kadınlar (Komedi) • Soneler
Lord Byron: Aylaklık Saatleri, Sardanapal, Tasso'nun Yasası
Daniel Defoe: Robinson Crusoe • Veba Yılı
J. Swift: Guliver'in Seyahatleri
Charles Dickens: Oliver Twist, David Copperfield, İki Şehrin Hikâyesi, Büyük Umutlar
Oscar Wilde: Sanatta "güzelin" savunucusu olmuş
 • Poems, Ravenna, Dorian Gray'ın Portresi
Bernard Shaw: Bekâr Evleri, Silahlar ve Kahraman, Jan Dark

ALMAN EDEBİYATI

- Goethe:** Romantizm akımının en büyük yazarlarından
 • Genç Werther'in Acıları, William Meister'in Çiraklık Yılları, Faust, Stella, Doğu-Batı Divanı
Schiller: Wilhelm Tell, Haydutlar, Don Carlos
Thomas Mann: Buddenbrook Ailesi, Tonla Kroper, Tristan, Yusuf ile Kardeşleri, Büyük Dağ
Brecht: Epik tiyatro anlayışını geliştirdi
 • Galileo'nun Yaşamı, Ceraset Ana ve Çocukları

İSPANYOL EDEBİYATI

- Cervantes:** Don Kişot

FRANSIZ EDEBİYATI

- Montaigne:** Deneme türünün kurucusu
Corneille: Tragedyanın kurucusu
 • Le Cid, Horace
La Fontaine: Fabl türünün en tanınmış sanatçısı
Moliere: Töre ve karakter komedyasının kurucusu
 • Gülünç Kibarlar, Don Juan, Cimri, Kibarlık Budalası
Racine: Trajedi şairi
 • Andromaque
La Bruyere: Karakterler
Montesquieu: Acem Mektupları, Yarasaların Ruhu
Voltaire: Felsefe Sözlüğü • Candide
J. J. Rousseau: Fransız İhtilali'nin hazırlayıcılarından
 • Emile, İtirafılar, Toplumsal Sözleşme, Söylevler
Diderot: Rameaunun Yeğeni
Chateaubriand: Atala ve Rene, Paris-Kudüs Yolculuğu
Lamartine: Graziella • Raphael • Osmanlı Tarihi
Alexandre Dumas: Üç Silahşörler • Monte Kristo Kontu
 • Demir Maskeli Adam
A. Musset: İspanya ve İtalya Masalları
 • Bir Zamane Çocuğunun İtirafı
Victor Hugo: Romantizmin kurallarını ortaya koydu
 • Sefiller • Notre Dame'ın Kamburu
 • Hernani • Cromwell
Stendhal: Kırmızı ve Siyah • Parma Manastırı
Balzac: Ölümsüz kahramanlar yaratmıştır.
 • Goriot Baba, Vadideki Zambak, Eugenie Grandet, İnsanlık Komedyası
G. Flaubert: Realizmin kurucusu
 • Madam Bovary • Salambo
 • Duygusal Eğitim

RUS EDEBİYATI

- Puşkin:** Rus edebiyatının kurucusu
 • Çingeneler, Kafkas Eseri, Yüzbaşının Kızı, Dubravsky
Gogol: Palto • Ölü Canlar • Kumarbazlar
Turgenev: Babalar ve Oğullar, Rudin, Asilzade Yuvası, Arefo • Bir Avcının Notları
Dostoyevski: Rus edebiyatının en önemli romancısı
 • Suç ve Ceza, Ölüler Evinden Anılar, İnsancıklar, Kumarbaz, Budala, Cinler, Karamazov Kardeşler, Delikanlı
Tolstoy: Realizmin en büyük sanatçılarından
 • Savaş ve Barış, Anna Karenina, Hacı Murat, İvon İlyiç'in Ölümü, Diriliş
Çehov: Tiyatro yazarı ve modern kısa öykü türünün kurucularından • Durum öyküsü
 • Altı Numaralı Koşuş, Köylüler, Marti, Üç Kız Kardeş, Vanya Dayı, Vişne Bahçesi
Maksim Gorki: Toplumsal gerçekçi romanın kurucusu
 • Ana, Halk Düşmanı, Küçük Burjuvalar, Ayaktakımı Arasında
Mayakovski: Fütüristlerin öncüsü
 • Pantolonlu Bulut, Lenin Destanı, Moskova Yanıyor

AVUSTURYA EDEBİYATI

- Franz Kafka:** Dava, Şato, Dönüşüm, Bir Savaşın Tasviri
Stefan Zweig: Satranç • Kalbin Sabırsızlığı

NORVEÇ EDEBİYATI

- Knut Hamsun:** Açlık, Gizemler, Yeni Topraklar, Dünya Nimetleri

- Goncourt Kardeşler:** Natüralizmin E. Zola'dan sonraki en önemli temsilcisi
 • Germinie Lacarteux
Emile Zola: Natüralizm akımının ve deneysel roman anlayışının öncüsü
 • Nana, Meyhana, Germinal, Dreyfus Olayı
A. Daudet: Değirmenimden Mektuplar
 • Pazartesi Hikâyeleri • Tarasconlu Tartarin
Maupassant: Küçük öykü türünün en önemli sanatçılarından • Olay öyküsü
 • Ay Işığı, Güzel Dost, Kartopu, Bir Hayat, Ölüm Kadar Acı
T. Gautier: Poesres • Fortunio • Genç Fransa
Baudelaire: Sembolizm akımının kurucularından
 • Kötülük Çiçekleri • Yapay Cennetler
Mallarme: Antik Tanrılar
Verlaine: Aşıkların Bayramı • Sözsüz Romanlar
 • Çapkin Törenler • Tatlı Şarkı
Rimbaud: Sembolizmin öncülerinden
 • Cehennemde Bir Mevsim, İlhanlar, Işıklar, Sarhoş Gemi
Andre Gide: Nobel edebiyat ödülünü kazandı
 • Ayn Yol, Der Kapı, Vatikan'ın Zindanları, Pastoral Senfoni
Louis Aragon: Sürrealizmin kurucularından
 • Gerçek Dünya, Çağımızın Sanatı, Basel'in Çanları
J. Paul Sartre: Egzistansiyalizm (varoluşçuluk) akımının en ünlü temsilcisi
 • Akıl Çağı, İçimizde Ölüm, Son Şans
Albert Camus: Egzistansiyalizm akımının öncülerinden
 • Nobel edebiyat ödülü aldı
 • Yabancı, Veba, Düşüş, Mutlu Ölüm, Sürgün ve Krallık, Düşün Gecesi

AMERİKAN EDEBİYATI

- Edgar Allan Poe:** Kuzgun, Anabel Lee, Kızıl Ölümün Maskesi, Morg Sokağı Cinayeti, Çalınan Mektup
Mark Twain: Tom Sawyer'in Maceraları, Huckleberry Finn'in Maceraları, Adem ile Havva'nın Cennet Günlüğü, Çalınan Taç, Bir Cinayet, Prens ve Dilenci
Jack London: Vahşetin Çağrısı, Beyaz Diş, Deniz Kurdu
William Faulkner: Nobel edebiyat ödülü aldı
 • Ses ve Öfke, Askerin Ödülü, Tozun İçine Giren
E. Hemingway: Nobel edebiyat ödülünü aldı
 • Silahlara Veda, Çanlar Kimin İçin Çalıyor, İhtiyar Adam ve Deniz, Güneş de Doğar, İlkbahar Selleri
J. Steinbeck: Nobel edebiyat ödülünü aldı
 • Gazap Üzümleri (Bu romanıyla Pulitzer ödülü aldı), Fareler ve İnsanlar, Sardalya Sokağı, Cennetin Yolu, Bitmeyen Kavga

İTALYAN EDEBİYATI

- Dante:** İlahi Komedi • Yeni Hayat
Petrarca: Canzoniere (Türküler) • Trionfi (Zaferler)
Boccaccio: Dünya hikâye geleneğinin ilk temsilcisi
 • Decameron
Ariosto: Çılgın Orlando
Tasso: Kurtarılmış Kudüs
Carlo Collodi: "Pinokyo" eseriyle tanınır

KIRIM EDEBİYATI

- Cengiz Dağı:** Eserlerinde Kırım Türklerinin Rusların zulmü altındaki hayatını anlatır
 • Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, O Toprak Bizimdi, Badem Dalına Asılı Bebekler

KIRGIZ EDEBİYATI

- Cengiz Aytmatov:** Cemile, Selvi Boylum Al Yazmalım, Gün Olur Asra Bedel, Toprak Ana, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Dağlar Devrildiğinde

86. Masal / Fabl

1. **Masal**; genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, olağanüstü kişilerin başından geçen olağandışı olayları anlatan edebî türdür.
2. Masallar; olaya dayalı, sanatsal metinlerdir.
3. Genellikle bir **tekerleme** ile başlar.
4. Masallarda **yer** ve **zaman belirsizdir**.
5. Masallarda anlatılanların geçtiği yer, masala özgü düşsel bir ülkedir. Daha doğrusu masal ülkesidir. Kimi masallarda, özellikle de Binbir Gece Masalları'nda **Kafdağı** geçer. Bu dağ coğrafyada rastlayabileceğimiz bir dağ değildir. Zümrütten yapılmış, gökyüzüne renk veren, her köşesi ayrı bir yapı taşıyan bir masal dağdır.
6. Yer gibi zaman ögesi de belirsizdir. Belirli bir zaman diliminde geçmez masalda anlatılanlar. "**Evvel zaman içinde**" diye adlandırılan bu zaman, anlatı tekniği olarak -miş'li geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman kiplerinden biriyle anlatılır.
7. Masallarda hem gerçek dünyadan alınan kişiler (**padişah, tüccar, zengin vb.**) hem de hayvan ve masal kahramanlarından (**şahmeran, zümrüdüanka, dev, cadı, peri**) seçilir.
8. Masallarda iyilik, güzellik, doğruluk, yardımseverlik gibi **evrensel değerler** yer alır; dinî ve millî öğelere yer verilmez.
9. Masalların başında, ortasında ve sonunda **kalıp sözlere (tekerlemeler)** yer verilir.
10. Masallar **iyi** ile **kötü**nün mücadelesini anlatır, masalın sonunda iyilik üstün gelir. İyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır.
11. Masallarda **yalın, duru bir dil** ve anlatım söz konusudur.
12. Masalların **anonimdir** yani söyleyeni belli değildir. Masallar, halkın ortak edebî ürünleri arasında yer alır. (Yazarı belli olan masallar da vardır.)
13. Halk arasında dilden dile söylenerek gelecek kuşaklara aktarılan masallar, sonradan yazıya geçirilmiştir.

Masal Planı

Masallar; döşeme, serim, düğüm, çözüm ve dilek bölümlerinden oluşur:

Döşeme:

Dinleyicinin ilgisini çekme amacı taşıyan tekerleme bölümüdür.

Genellikle “*Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde...*” gibi kalıplaşmış sözlerle başlar.

Serim:

Kişiler tanıtılır.

“*Bir memleketin birinde...*” gibi ifadelerle olaya giriş yapılır.

Düğüm:

Olaylar gelişir, çatışma ortaya konur.

İyiler ve kötüler bu bölümde belirginleşir.

Olayın ayrıntılarına girilir.

Merak duygusu yoğunluk kazanır.

Olaylar hızlanarak çözüm noktasına yönelir.

Çözüm:

Düğüm bölümünde belirginleşen çatışma bu bölümde *iyilerin kazanması* ve *kötülerin cezalandırılmasıyla* çözülür.

Dilek:

Masal “*Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine*”

“*Darısı yurdumuzun güzelleri başına*”

gibi iyi dilek bildiren kalıplaşmış sözlerle son bulur.

Masalların Tarihçesi:

Masalların kaynağı yaygın görüşe göre Eski Yunan ve Hint mitolojileridir.

Eski Yunan'daki *Ezop Masalları*, bilinen en eski masal / fabl örnekleridir.

MÖ VI. yüzyılda yazıya geçirilmiş olan *Ezop Masalları*'nda kahramanlar genellikle hayvanlar arasından seçilmiştir.

Doğu'daki ilk masal / fabl örnekleri Hint edebiyatındaki *Pançatantra* adlı eser ile Beydeba'nın yazdığı *Kelile ve Dimne*' dir.

Arap ve İran kaynaklı *Binbir Gece Masalları*, Doğu toplumlarının hayal dünyasının ürünüdür. Masalların anlatıcısı *Şehrazat*'tır. Eserde hikâye içinde hikâye anlatım tekniği kullanılmıştır.

Grimm Kardeşler olarak tanınan Jacob (Yakop) ve Wilhelm (Vilhelm) Grimm, Almanya'da halk arasında yaşayan masalları derleyerek 1812 yılında *Çocuk ve Yuva Masalları* adıyla yayımlamışlardır. Bu masallar *Grimm Masalları* adıyla tanınmıştır.

Kibritçi Kız masalıyla tanınan Danimarkalı yazar Andersen 1835 yılında *Çocuk Masalları* adlı eserini yayımlamıştır.

Andersen'in birçok masalında iyilik ve güzellik üstün gelirken kendi yaşamından izler taşıyan masallarında iyimserliğin yerini kötümserlik ve hüzn almıştır.

Andersen'in bazı masalları fabl özelliği taşımaktadır.

Uygur Dönemi eseri olan *Kalyanamkara ve Papamkara* Osmanlı Dönemi'nde sözlü gelenekten derlenerek hazırlanan *Billur Köşk*, ilk Türk masallarındandır.

XIX. yüzyıldan itibaren, Türk Halk Edebiyatının sözlü ürünleri içinde "kıssa" adıyla anılan masal için "mesel" sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır.

Masal sözcüğünü gerçek anlamına bağlı olarak kullanan ilk sanatçı *Namık Kemal*'dir.

Türk edebiyatında "*Keloğlan*" en tanınmış masal kahramanıdır.

Halkın dilinde yaşayan masalları *Pertev Naili Boratav*, *Eflatun Cem Güney*, *Naki Tezel* gibi araştırmacılar derleyerek yayımlamıştır.

Fabl

Hayvan, bitki veya cansız varlıklar arasında geçen hayalî olayları konu edinen ve genellikle manzum yazılan kısa hikâyelerdir.

Teşhis ve intak sanatlarına başvurulmuş fablların sonunda her zaman bir ahlak dersi verilir.

Masallarda olduğu gibi fabllarda da zaman ve yer genellikle belirsizdir.

Mesajlar, evrensel doğrular ve değerler üzerine kurulur.

Fabl türünün en ünlü yazarları **Ezop**, **La Fontaine** ve **Beydeba**'dır.

Türk edebiyatında fablın ilk örneği 15.yy.da Şeyhî'nin mesnevi tarzında yazılan *Harname*'dir.

Fabllar; **serim**, **düğüm**, **çözüm** ve **öğüt** bölümlerinden oluşur.

Serim:

Kişiler kısaca tanıtılır, olayın geçtiği çevre belirtilir, olay başlatılır

Düğüm:

Çatışma ortaya konur ve olay düğümlenir.

Olayın ayrıntılarına girilir.

Merak duygusu yoğunluk kazanır.

Çözüm: Düğüm çözülür, çatışma sona erer.

Olay genellikle beklenmedik bir sonuca bağlanır.

Öğüt:

Olayla ilgili ana fikir öğüt biçiminde verilir.

No	Özellik	Masal	Fabl
1	Olağanüstü kişilere yer verilir.		
2	Nasihat etme, ders verme amacı güdülür.		
3	Öyküleyici ve betimleyici anlatım türleri kullanılır.		
4	Kötülerin kaybettiği, iyilerin kazandığı klasik “mutlu son”la biter.		
5	Olay çevresinde gelişen edebî bir türdür.		
6	Metnin başında, ortasında ve sonunda tekerlemelere yer verilir.		
7	Olağanüstü ve hayalî mekânlar vardır.		
8	“Bir gece yarısı, ertesi gün, üç ay sonra, günlerden bir gün” gibi zaman ifadeleri vardır.		
9	Olaylar ilahi bakış açısıyla anlatılır.		
10	Düzyazı şeklinde anlatılır ya da yazılır.		
11	Varlık kadrosu insan dışı varlıklardan oluşur.		
12	Genellikle sonunda küçük bir hayat dersi verilir.		
13	Şiir veya düzyazı şeklinde olabilir.		

HARNÂME

3. Metin

Bir eşek vârimiş zaif ü nizâr
Yük elinden katı şikeste vü zâr

Gâh odunda vü gâh suda idi
Dün ü gün kahr ile kısuda idi

Ol kadar çekeridi yükler ağır
Ki teninde tü komamışdı yağır

Nice tü kalmamışdı et ü deri
Yükler altında kana batdı deri

Ayduřidi gören bu suretlu
Tan degül mi yürür sünük çatlu

Dudağı sarkmış u düşmiş enek
Yorulur arkasına konsa sinek

Toğranuridi arpa arpa teni
Gözi görünce bir avuç samanı

Kargalar dirneğı kulağında
Sinegün seyri gözi yâğında

Arkasından alınsa pâlânı
Sanki it artuğıydı kalanı

Birgün ıssı ider himâyet ana
Ya'ni kim gösterir inâyet ana

Aldı pâlânını vü saldı ota
Otlayarak biraz yürüdi öte

Gördi otlakta yürür öküzler
Odlu gözler ü gerlü göğüzler

Sömürüp eyle yerler otlağı
Ki çekicek kılın tamar yağı

Boynuzı ba'zısının ây gibi
Kiminün halka halka yâş gibi

Böğrüşüp çün virürler âvâze
Yankulanurdu tağ ü dervâze

(...)

Öküzler keyiflerince yürümekte, keyiflerince dinlenmektedir. Öküzlerin yular ve palan dertleri de yoktur. Miskin eşek, "Bunlarla yaratılıştâ eşit olmamıza rağmen neden bunların başında taç varken biz yoksulluk çekmekteyiz?" diye sorgulamaya başlar. Cevap bulamayınca bilge eşeğe sormaya karar verir. Bilge eşeğin huzuruna çıkar: "Bugün otlakta göğüslerini gererek yürüyen besili, kuvvetli öküzler gördüm. Başlarında sultanlık tacı vardı. Bu taç neden onlara layık görüldü? Bizim gökyüzünde yıldızımız yok mu ki yeryüzünde boynuzumuz olmadı?" der.

Pir eşek: "Onlar gece gündüz arpa ve buğday işlerler, bu yüzden bunları yerler. Bunların yetişmesinde emekleri olduğu için devlet tacı Allah tarafından onlara sunuldu. Bizim büyük işimiz odundur. İçimizi yakan o değersiz şeydir." cevabını verir. Pir eşeğin yanından ayrılan miskin eşek madem öyle, ben de gidip buğday işleyeyim ve dişleyeyim, diyerek yakınlardaki ekin tarlasına girer. Ekini yemekle kalmaz, tarlayı mahveder. Karnı doyduktan sonra ağır yüklerini hatırlayarak anırmaya başlar. Sesi duyup gelen tarla sahibi tarlasını görünce ah eder. Eşeğe söver, sövmekle yüreği soğumaz, eşeği döver, dövmekle de yetinmez, eşeğin kulağını ve kuyruğunu keser.

Kaçar eşşek acıyurak canı
Dökülüp yaşı yirine kanı

Uğrayu geldi pîr eşek nâgâh
Sordı hâlini kıldı derdile âh

Yirmürü inleyü didi iy pîr
Har-ı rûbâh bigi pür-tezvîr

Bâtıl isteyu hakdan ayrıldum
Boynuz umdum kulakdan ayrıldum

Feilâtün (fâilâtün) / mefâilün / feilün (fa'lün)

••— (—•—) / • —•— / ••— (—•—)

Şeyhi

Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş-Makaleler
Hazırlayan: Mustafa Özkan

87. Hikâye

Gerçek ya da gerçekleşmesi mümkün olay ve durumları kişi, yer ve zamana bağlı olarak anlatan edebî türdür.

Hikâye; insan, zaman ve mekân unsurlarıyla birlikte kurgusal bir dünya çerçevesinde fazla ayrıntıya girilmeden yazılan bir düz yazı türüdür.

Hikâyenin Yapı Unsurları: *Olay, yer, zaman, kişi* olmak üzere dört yapı unsuru vardır.

1. Olay örgüsü, bir konunun etrafında var olan, birden fazla olayın neden–sonuç ilişkisine dayalı oluşan bir bütündür.

Olay örgüsü birbiriyle ilgisi olmayan olayların rastgele veya peş peşe sıralanması değil, birden fazla olayın mantıklı ilişkisidir.

Hikâyeli anlatımlarda bir ana olayın çevresinde gelişen birden fazla yan olay, bir ilişki içinde sıralanarak olay örgüsü oluşturulur.

2. Yer (Mekan): Anlatmaya bağlı edebî metinlerde olayın geçtiği yere, çevreye **mekân** denir. Mekân, anlatılan olayın sahnesidir; bir ev, bir mahalle, bir şehir, bir iş yeri de olabilir.

3. Zaman: Anlatmaya bağlı edebî metinlerin temel birimlerinden biridir. Olayın başlangıcıyla bitişi arasında geçen süreye **zaman** denir. Zaman, esere başlangıcı ve bitişi olan bir evre olarak yansır; yaşamın içindeki bir kesit olarak, anlatılan olayla bütünleşir.

4. Kişiler: Hikâyedeki olay veya durumları, hikâye unsurlarından biri olan **kişiler** yaşar. Bu kişiler, öyküleyici metinlerin şahıs kadrosunu oluşturur.

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde olayın merkezinde bulunan ait olduğu toplumsal sınıfın/ zümrenin özelliklerini üzerinde taşıyan kişiye **tip**, toplumsal bir tabakayı değil de sadece kendini temsil eden kişiye de **karakter** denir.

1. Birden salonda bir mum parlıyor. Ve hiç bir aydınlık vermiyor bu mum. Salona doğru bir adım atıyorum. Ve kafamı çevirdiğim her yanda ışık vermeyen, parlak mumların ufak alevlerini görüyorum. Yer birden sallanmaya başlıyor. Mumlar; ev, ben sallanarak dönüyoruz. Bu sallantı arasında birden bir fare beliriyor. Ben çok korkarım farelerden. Çocukluğumdan beri (Birden bu geliyor aklıma.). Fare kafasını kaldırmış hareketsiz sıçramakta.

Tezer Özlü, Kar

Yukarıdaki parçada hikâye unsurlarından hangisi belli değildir?

- A) Kişi B) Mekân C) Olay örgüsü E) Tema D) Zaman

Hikâyenin Tarihsel Gelişimi:

Dünya edebiyatında ilk hikâye örneği İtalyan Boccaccio tarafından yazılan *Decameron (On Gün)*

Türk edebiyatında hikâye türünün ilk örnekleri 19.yy.da *Tanzimat Dönemi*'nde verilmiştir.

İlk hikâyemiz: *Letaif-i Rivayet* (Ahmet Mithat Efendi)

Batılı anlamda ilk küçük realist hikâyemiz: *Küçük Şeyler* (Samipaşazade Sezai)

Tanzimat Dönemin'den önce hikâye türünün yerini *Dede Korkut Hikâyeleri, halk hikâyeleri, destan, mesnevi* gibi türler tutmuştur.

88. Dede Korkut Hikâyeleri

Dede Korkut Hikayeleri

1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han (Vatikan nüshası)
2. Salur Kazanın Evinin Yağmalanması (Vatikan nüshası)
3. Kazan Beyin Oğlu Uruz Beyin Tutsak Olması Hikayesi (Vatikan nüshası)
4. Kam Büre Beg Oğlu Bamsi Beyrek (Vatikan nüshası)
5. Kazıcık Koca Oğlu Yegenek Hikayesi (Vatikan nüshası)
6. İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldürülme Hikayesi (Vatikan nüshası)
7. Koca Duha Oğlu Deli Dumrul Hikayesi
8. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikayesi
9. Basat'ın Tepegözü Öldürmesi Hikayesi
10. Begil Oğlu Emren'in Hikayesi
11. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı
12. Uşun Koca Oğlu Seyrek Hikayesi

Not: Dede Korkut Hikâyeleri'nde Arapça ve Farsça dinî kavramlar dışında yalın bir Türkçe kullanılmıştır. Oğuz Türkçesinin kullanıldığı eserde deyimler, seciler, iç kafiyeleyer önemli bir yer tutmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin Dresden, Vatikan, Türkistan/Kazan ve Bursa nüshaları vardır.

89. Halk Hikâyeleri

- Halkın gönül dünyasını dile getiren ölmez hikâyeler.” olarak tanımlar Eflatun Cem Güney
- Büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılır.
- Nazım-nesir karışık anlatılardır.
- Hikâyenin anlatım ve tasvir kısmı mensur (nesir-düzyazı), duygu ve heyecanı ifade eden bölümler (diyaloglar) ise manzumdur.
- Kahramanlar birbirlerine olan sevgilerini, acılarını, ıstıraplarını hep şiirle ifade ederler.
- Gerçekle olağanüstülükler iç içedir. (Destana nazaran daha gerçekçidir, olağanüstülükler sınırlıdır.)
- Giriş kısmında masallarda olduğu gibi kalıplaşmış ifadeler vardır.
- Konuları genellikle aşk (Ercişli Emrah, Derdiyok ile Zülfü Siyah, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre...) ve kahramanlık (Koroğlu, Kaçak Nebi ...) tır.
- Kahramanlar genellikle dört şekilde birbirlerine âşık olurlar:
 1. Bade içerek (uykuya yatma, rüyada pir elinden dolu içme, bayılma, müzik aletinin sesiyle uyanma, âşığın rüyada olanları şiirle ifade etmesi-destan veya şiir söyleme)
 2. Aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince
 3. Resme bakarak âşık olma.
 4. İlk görüşte âşık olma
- Hikâyelerde kahramanın en büyük yardımcısı Hazreti Hızır’dan sonra attır.
- Hikâyeler belli kaidelere uyularak anlatılır.

Hikâyeye geçmeden önce fasıl ve döşeme kısımları vardır.

Daha sonra hikâyenin asıl kısmı ve sonuç gelir.

(Fasıl - Döşeme - Asıl Konu - Sonuç ve Dua)

90. Bazı Halk Hikâyelerinin Özetleri

Kerem ile Aslı: XVII. yüzyılda yaşadığı sanılan Âşık Kerem ile Aslı arasındaki aşk hikâyesi anlatılır. Hikâye, din ve kültür farklılığı üzerine kurulmuştur. Aslının keşiş olan babası, kızını bir Müslüman olan Kerem ile evlendirmek istemez. Âşıklar, sonunda evlenir ama kavuşamaz; yanarak can verirler.

Arzu ile Kamber: Göçebe hayatın izlerini taşır. Manzum kısımları, mânî şeklindedir. Arzu ile Kamber, birlikte büyür ve birbirlerine âşık olur. Arzu, başkasıyla evlendirilir ama damat ölür. Kamber, Arzu'nun dizinde can vermek için dua etmiştir. Duası kabul olur. Bu acıya dayanamayan Arzu da ölür. Âşıkların mezarında gül biter ancak karaçalı, bu güllerin birleşmesini engeller.

Tahir ile Zühre: Çocuğu olmayan padişahın, sonunda bir kızı olur; adını Zühre koyarlar. Çocuğu olmayan vezirin de bir oğlu olur, adını Tahir koyarlar. Tahir ile Zühre, birbirine âşık olur. Ama, annesi Zühre'yi bir padişahla evlendirmek ister. Sevgililer kavuşamaz. Mezarlarında gül biter ama bu sefer de aralarına karaçalı girer ve kavuşmalarını engeller.

Ercişli Emrah ile Selvihan: XVII. yüzyıl halk şairi olan Ercişli Emrah ile Selvihan arasındaki aşk hikâyesi anlatılır. Selvihan'a kavuşmak için Ercişli Emrah'ın çektiği çileler konu edilir. Emrah, sonunda sevdiğine kavuşur.

Âşık Garip: Âşık Garip ile Şahsenem arasındaki aşk hikâyesi konu edilir. İkisi de bade içerek rüyada birbirlerine âşık olmuşlardır. Âşık Garip, başlık parası denkleştirmeye uğraşır. Sonunda âşıklar kavuşur. Dede Korkut Hikâyeleri'nden "Bay Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyu" ile benzerlikler içerir.

Köroğlu: Köroğlu, hem destanda hem de bazı tarihî kaynaklarda Teke boyuna mensup bir Türkmen olarak tanıtılır. Asıl adı da Ali veya Ruşen Ali'dir. Köroğlu hikâyesinin farklı anlatımları vardır. Türkiye'de Köroğlu anlatmak bir gelenektir. Âşık meclislerinin başında ve sonunda Köroğlu'ndan şiir söylenir.

Karacaoğlan ile İsmikan Sultan: Smayıl, çeşmebaşında yanlışlıkla yaşlı bir kadının su testisini kırar. Kadın da "Çok güç bela çekesin de geç muradına eresin." diye beddua eder. Rüyasında Smayıl'a İsmikan Sultan gösterilir. Âşık olan Smayıl; şiir söylemeye başlar, yollara düşer, Karacaoğlan olur. Sonunda âşıklar evlenir.

Hurşit ile Mahmihiri: Padişahın oğlu Hurşit'e Kırklar, bir bey kızı olan Mahmihiri'nin tasvirini gösterir. Göçebe hayatın izleri üzerine kurulmuş alegorik bir hikâyedir. Sonunda âşıklar evlenir.

Şah İsmail: Kandehar Padişahı'nın çocuğu olmaz, dervişin verdiği elmayı yeyince Şah İsmail doğar. Kırklar tarafından bade içirilen Şah İsmail, Türkmen Beyi'nin kızı Gülizar'a âşık olur. Hikâyede devlerle savaş vb. masal unsurları vardır. Âşıklar sonunda evlenir.

Kirmanşah: Kaynağını Binbir Gece Masalları'ndan alır. Tişis hükümdarı Hurşut Şah'ın, velilerin yardımıyla bir oğlu olur. Adını Kirmanşah koyarlar. Hikâyede Kirmanşah'ın maceraları anlatılır.

Yaralı Mahmut: Karanlığı aydınlatan çamçırak taşlarının Bağdat'tan İstanbul'a getirilmesi konusu etrafında oluşmuştur. Hikâyede mirasyedi bir evladın başından geçenler anlatılır.

Not: Halk hikâyeleri ele aldıkları konulara göre sınıflandırılır. Hikâyelerin konuları genellikle aşktır. *Tahir ile Zühre*, *Arzu ile Kamber*, *Âşık Garip Hikâyesi* gibi eserler aşk konulu halk hikâyelerine örnek verilebilir. Halk hikâyelerinde kimi zaman tarihî olay veya kişiler de ele alınabilir. *Köroğlu* bu tür halk hikâyesine örnek verilebilir. Din de halk hikâyelerine konu edilmiştir. *Hız. Ali Cenknâmeleri* buna örnek verilebilir. Kimi halk hikâyelerinde birden fazla konu birlikte ele alınabilir. Örneğin *Yaralı Mahmut*, *Kirman Şah* gibi halk hikâyelerinde hem aşk hem de tarihî konular; *Hız. Ali Cenknâmeleri*'nde de dinî konular ve kahramanlık birlikte işlenmiştir. Halk hikâyelerinde şiir ve ezgi iç içedir. Bu eserler saz ustası âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılmıştır. Konuşma dilinin örneklerini yansıtan bu hikâyeler halkın ortak malıdır ve hikâyelerde sözlü kültürün birçok ayrıntısı yer almaktadır.

91. Hikâye Türleri

HİKAYE TÜRLERİ			
Olay Hikâyesi	Durum Hikâyesi	Ben Merkezli Hikâye	Küçürek Hikâye
Klasik öykü de denir	Kesit hikâyesi de denir.	Kahramanın daha çok kendi ruh hâli ve hayal dünyasını yansıttığı hikâyelerdir.	Öykünün bir alt türüdür. Minimal öykü olarak da adlandırılır.
Ağır basan öge olaydır	Olay ögesi ikinci plandadır.	Olaylar kahraman anlatıcı bakış açısıyla verilir.	Az sayıdaki kelimeyle yoğun anlamlar aktarma gücüne sahip olan sanatsal iletişim araçlarıdır.
Serim-düğüm-çözüm bağlamı içinde oluşur.	Hayatın bir kesiti kendi doğası içinde ele alınır. Serim-düğüm-çözüm aşamalarına dikkat edilmez.	Hikâyenin ana kahramanı yazarın kendisidir.	Başı ve sonu yoktur, okurun düş gücüne bırakılır.
Merak ögesi canlı tutulur	Merak ögesi ön planda değildir. Başı sonu belli değildir. Bitmemişlik duygusu vardır.	Bireyin bunalımları, çıkmazları anlatılır. Kahraman genellikle düş dünyasına sığınır.	Küçürek hikâyenin üç önemli belirleyici özelliği vardır: Kısalık, yoğunluk ve birlik.
Kurucusu Fransız yazar Maupassant'tır	Kurucusu Rus sanatçı Anton Çehov'dur.	Bu tarz öykünün önde gelen temsilcisi Franz Kafka'dır.	Yalnızca bir anın saptaması olan anlatılardır.
Ömer Seyfettin bu türün başarılı örneklerini vermişti.	Bizde Memduh Şevket Esendal bu türün ilk örneklerini vermiştir	Bizde ilk temsilcisi Haldun Taner'dir.	Kelime eksiltme, zaman-mekân ayrıntılarını silme bir durumu minyatürleştirme vardır.
Diğer sanatçılarımız: Refik Halit, Reşat Nuri, Sabahattin Ali, Yakup Kadri, Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Necati Cumalı, Samim Kocagöz...	Sait Faik Abasıyanık bu türün ustalarındandır. Tarık Buğra, Ferit Edgü, Rasim Özdenören	Bilge Karasu, Oğuz Atay, Nezihe Meriç	Ferit Edgü, Haydar Ergülen, Hulki Aktunç, Necati Tosuner, Vüs'at O. Bener, Murat Yalçın

Anlatım Teknikleri

Öyküleyici metinlerde yararlanılan anlatım teknikleri:

1. Gösterme (diyalog, iç konuşma, bilinç akışı)
2. Tahkiye etme / anlatma (kişi tanıtımı, olay anlatımı, geriye dönüş, iç çözümleme, özetleme)
3. Pastiş
4. Parodi
5. İroni

92. Anlatım Teknikleri

<https://kurguluyorum.com/siniflar/9-sinif/anlatim-teknikleri/>

<https://kurguluyorum.com/siniflar/11-sinif/anlatim-teknikleri-etkinligi/>

93. Roman

Gerçek ya da gerçekleşmesi mümkün olay ve durumları kişi, yer ve zamana bağlı olarak anlatan uzun edebî türdür.

- Romanda birbiriyle bağlantılı olaylar bir tema etrafında bir araya gelir.
- Roman türünün ilk örneği İspanyol Cervantes'in 17.yy.da yayımlanan *Don Kişot* adlı eseridir.
- Türk edebiyatına roman 19.yy.da Tanzimat Dönemi'nde girmiştir.
- İlk yerli romanımız *Taaşşuku Talat ve Fitnat*'tır. (Şemsettin Sami - Tanzimat 1.Dönem sanatçısı)

Roman Türünün İlk Örnekleri	Eserin Adı	Eserin Yazarı
İlk çeviri roman	Telemak	Fenelon - Yusuf Kamil Paşa
İlk yerli (telif) roman	Taaşşuku Talat ve Fitnat	Şemsettin Sami
İlk edebî roman	İntibah (Sergüzeşti Ali Bey)	Namık Kemal
İlk tarihî roman	Cezmi	Namık Kemal
İlk realist roman	Araba Sevdası	Recaizade Mahmut Ekrem
İlk natüralist roman	Zehra	Nabizade Nazım
İlk köy romanı	Karabibik	Nabizade Nazım
Batılı anlamda ilk modern roman	Mai ve Siyah	Halit Ziya Uşaklıgil
İlk psikolojik roman	Eylül	Mehmet Rauf

Romanın yapı unsurları:

- Olay örgüsü,
- Kişiler (tip-karakter)

Tip: Belli bir düşüncenin, topluluğun zihniyetini ve ideolojisini yüklenen kişidir, genel özellikler taşır. (Bihruz Bey, Felatun Bey, Harpagon...)

Karakter: Birçok özelliği ve boyutları vardır, kendine özgüdür.

- Yer (mekan)
- Zaman

Anlatıcı, romandaki olayı anlatan kişidir. Yazarın kendisi değil kurmaca kişidir. Olaylar birinci veya üçüncü kişi ağzından anlatılır.

Bakış açısı, yazarın romandaki kişi, olay, yer ve zamanı ele alış biçimi ve bunlara karşı takındığı tutumdur.

ANLATICI VE BAKIŞ AÇILARI	
Hâkim (İlahi-Tanrısal) Bakış Açısı	Her şeyi bilir. Kahramanların aklından geçenleri, onların psikolojilerini. Üçüncü kişili anlatım
Kahraman Bakış Açısı	Kahramanlardan birinin ağzıyla anlatılır. Birinci kişili anlatım.
Gözlemci (Müşahit) Bakış Açısı	Gözlemlediklerini aktarır. Kahramanların aklından geçenleri bilmez. Üçüncü kişili anlatım vardır.

KONULARINA GÖRE ROMAN ÖRNEKLERİ		
Roman türü	Eser	Eserin Yazarı
Macera (Serüven)Romanı	Monte Cristo Kontu	Alexandre Dumas
Sosyal Roman	Yaprak Dökümü	Reşat Nuri Güntekin
Bilim Kurgu Romanı	Ben Robot	Isaac Asimov
Tarihî Roman	Devlet Ana	Kemal Tahir
Fantastik Roman	Yüzüklerin Efendisi	Tolkien
Psikolojik Roman (Tahlil Romanı)	Suç ve Ceza	Dostoyevski
Polisiye Roman	Sherlock Holmes	Sir Arthur Conan Doyle
Tezli Roman	Yaban	Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Egzotik Roman	İzlanda Balıkçısı	Pierre Loti

YANSITTIKLARI EDEBÎ AKIMLARA GÖRE ROMAN ÖRNEKLERİ		
Edebî Akımlara Göre	Roman	Romanın Yazarı
Klasik Roman	Telemak	Fenelon
Romantik Roman	Sefiller	Victor Hugo
Realist Roman	Madam Bovary	Gustave Flaubert
Natüralist Roman	Nana	Emile Zola
Egzistansiyalist Roman	Bulantı	J.P.Sartre
Modern Roman	Ulysses	James Joyce
Postmodern Roman	Gülün Adı	Umberto Eco

94. Türk Edebiyatında Roman Anlayışları

1. **Millî ve Dinî Duyarlılıkları Yansıtan Roman Anlayışı: Mustafa Necati Sepetçioğlu, Hüseyin Nihal Atsız, Yahya Akengin, Emine Işinsu, Sevinç Çokum, Mustafa Miyasoğlu...**
2. **Toplumcu Gerçekçi Roman Anlayışı**
3. **Bireyin İç Dünyasını Esas Alan Roman Anlayışı**
4. **Modernist Roman Anlayışı**

Modernist Roman Anlayışı:

19. yüzyılda büyük gelişme sağlayan geleneksel roman anlayışı devam ederken 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yeni bir roman anlayışı ortaya çıkar.

I ve II. Dünya Savaşları'nın insanlık üzerindeki yıkıcı etkileri modernizmin doğuşunda büyük rol oynamıştır.

Yerleşik ve alışılmış olanı yeni ortaya çıkana uydurma eğilimi vardır.

Yaşamın çok boyutlu ve kavranması zor gerçeklerden oluştuğu savunulur.

Anlatıcı, büyük ölçüde birey bilinciyle kendi "ben"inin öne çıkarır.

Modernist romanlarda neden-sonuç ilişkisi ortadan kalkmıştır. Roman, en baştan başlamak veya belirli bir biçimle bitmek zorunda değildir.

Merak ögesine yer verilmez, olayın birey üzerindeki etkisinin yansıtılması önemsenmiştir. Yazar, insan dışındaki dünyayı yalın biçimde yansıtmaktan kaçınır, geleneksel anlatımın dışına çıkar, yer yer alegorik anlatımdan yararlanır, kelimelerin çağrışım gücünden yararlanarak şiirsel bir dil kullanır. Çoklu anlatıcı, çoklu bakış açısı da modernist romanların başka bir özelliğidir.

Toplumsal değerler yerine bireyin iç dünyası anlatılmıştır. (Yalnızlık, yabancılaşma, bunalım, toplumla çatışma...)

Bilinç akışı, iç konuşma, geriye dönüş gibi anlatım tekniklerinden yararlanılmıştır. Sanatçılar, geriye dönüş tekniği ile de keskin zaman zincirini kırmayı amaçlarlar.

Oğuz Atay, Yusuf Atılgan, Adalet Ağaoğlu, Nazlı Eray, Pınar Kür, Bilge Karasu, Ferit Edgü gibi sanatçılar bu dönemde modernist romanın örnekleri verilmişlerdir.

95. Postmodern Romanın Özellikleri:

- Gerçek ve kurgu arasındaki çizgi belirsizdir. Romancı, okuyucuyu romanın içinde bulmak ister.
- Oyun kavramı önemli yer tutar. Yazma eylemi yaşamı, okuma eylemi oyunu temsil eder.
- Tarihe, dine, ideolojiye dönüş görülür.
- Tarih, bir değer olarak değil, nostaljik ve egzotik bir özlem tablosunu tamamlayan unsur olarak verilir.
- Gizem ve farklılık oluşturmak için dil oyunlarına sıkça başvurulur.
- Anlatılanlar, bütünlüklü bir zihnin ürünü olmadığından parçalı, kopuk ve bağlantısızdır. Bu, modern insanın zihinsel karmaşasını yansıtır.
- Klasik roman kurgusu altüst edilmiştir.
- Türler arası, metinler arası ilişkiler çok önemlidir.
- Mizah ve ironiden faydalanılır.
- Postmodernist romanlar kendi içinde, bir romanı anlatan roman, kendi içinde bir oyunu anlatan oyun ya da başka bir metinden yola çıkarak bir metin oluşturma ve gerçekle kurmacayı bir arada verme, olarak değerlendirilebilir.
- Postmodern romanda dilin gerçekliği temsil eden değil kuran yapı olduğu görüşünden yola çıkılır.
- Hiçbir metin tamamlanmış bir bütün değildir. Her okumada yeniden değerlendirilir. O metin aracılığıyla yeni yeni söylemler oluşur. Postmodernist roman anlayışında görülen bazı kavramlar:

1. **Üst kurmaca:** Romanın nasıl oluştuğunun bir hikâyesidir.

2. **Tarihe yönelme:** Postmodern romanlarda tarihe yönelmedeki amaç, tarihte ihmal edilen günlük hayatı ve sıradan insanları anlatabilmektir. Postmodern romanlarda çağlar öncesinin insanları günlük yaşantıya dahil edilmekte, tarihi romanın idealist dünyası sıradanlaştırılmaktadır.

3. **Fantastik Anlatım**

4. **Metinler arasılık:** Bir eserin kendinden önce üretilmiş metinlerden izler taşımasıdır. Bu anlatım yolunun kendi içindeki yöntemleri şu şekildedir:

Pastis: Bir metnin üslupsal olarak taklit edilmesidir.

Parodi: Eski edebî metinlerden alıntılar veya uyarlamalarla yeni metinler oluşturulmasıdır. Yani pastişte üslup taklit edilirken parodide içerik taklit edilir.

İroni: Göndermelerde bulunulan metinlerden alay yoluyla yararlanılır. ironide genellikle, ciddi bir eserin konusunu değiştirerek bu eserden gülünç, eğlenceli bir eser üretmek amaçlanır.

Kolaj: Farklı metinlerden veya eserlerden alınan parçaların, bir metnin veya eserin tamamına yerleştirilmesidir.

Montaj: Gerçekliğin çok boyutlu yansıtılması amacıyla çeşitli eserlerden ya da metinlerden alıntı yapılmasıdır.

